

(128112

Nie wypożyczaj
do domu

W. GWIAZDOMORSKI

OSOBOWE PRAWO MAŁŻEŃSKIE

O B O W I A Ż U J A C E
W B. D Z I E L N I C Y A U S T R J A C K I E J

POZNAŃ 1932
N A K Ł A D E M A U T O R A

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA KUL

1000158357

JAN GWIAZDOMORSKI

Dr. Józefowi Adamskiemu

Kr. 23/vi. 32.

od autora.

**OSOBOWE
PRAWO MAŁŻEŃSKIE**

**OBOWIĄZUJĄCE
W B. DZIELNICY AUSTRJACKIEJ**

POZNAŃ 1932

NAKLADEM AUTORA

128112 II

Niniejsza broszura stanowi odbitkę rozdziałów II—VI z IV tomu dzieła Fryderyka Zolla: Prawo cywilne. Dzieło to ukazało się nakładem **Wojewódzkiego Instytutu Wydawniczego** w Poznaniu.

Czcionkami Drukarni Państwowej w Poznaniu.

ROZDZIAŁ I.

Charakterystyka ogólna. ¹⁾

1. Pierwiastek prawnopubliczny w prawie małżeńskim.

Prawo małżeńskie zajmuje w systemie prawa cywilnego stanowisko wyjątkowe a to z trzech powodów. Naprzód — jak to zaznaczono już poprzednio — przepisy prawa małżeńskiego mają bardzo silne zabarwienie prawnopubliczne. Stanowią wprawdzie część systemu prawa cywilnego, bo regulują treść praw i obowiązków stron, normują sposób powstania i zgaśnięcia tych praw i obowiązków, a czynią to przede wszystkim w uwzględnieniu interesów jednostek. Z drugiej strony jednak przepisy te, regulujące instytucję małżeństwa, tę najniższą komórkę ustroju społecznego, mają na oku także interes publiczny, społeczny. Ten dwoisty charakter przepisów prawa małżeńskiego widoczny jest już z ustawowej definicji małżeństwa. Wedle niej małżeństwo jest umową dwóch osób różnej płci, oświadczających swą wolę pożycia w nierozzerwalnej spól-

---

¹⁾ *Jaworski*: Prawo cyw. na ziemiach pol. t. I. *Małżeństwo* w świetle nauki katolickiej; praca zbiorowa profesorów Uniw. lubelskiego 1928; w tej pracy rozprawa *Longchamps'a*: Zawarcie i rozwiązanie małżeństwa. *Konic*: Prawo małż., obow. w b. Król. Kongr. 1924. *Tenże*: Dzieje prawa małż. w Król. Pol. (1818—1836) 1903. *Parczewski*: Wniosek w przedmiocie uchylenia w prawie o małż. z 1836 r. przepisów, nadających uprzywilejowane stanowisko kościołowi grecko-ros. 1920. *Allerhand*: Prawo małż., obow. na Spiszu i Orawie, P. P. A. LI. *Wiśniewski*: O małżeństwie, wynikających stąd prawach i nierozzerwalności między katolikami związku tego pod względem filozofji i prawa powszechnego 1866. *F. R.*: O małżeństwie pod względem prawnym 1904. *Wilanowski*: Prawo małżeńskie 1931. *Szmyd*: Praktyczny podręcznik prawa małż. 1929. *Prawo małżeńskie i rozwodowe*, stosowane w kościołach synodu wileńskiego ewangelicko-reformowanego 1925. *Schlager*: Żydowskie prawo małż. 1930. *Otoliwski*: Małżeństwa i rozwody u mahometan 1927. *Pyrowicz*: Reforma prawa małż. w Austrii, G. S. W. XXXVIII. *Hibl*: Reforma prawa małż. w Austrii 1907. *Dyndowicz*: O reformę prawa małż. *Allerhand*: Reforma prawa małż. w państwie czesko-słowackim, Kw. pr. cyw. i karn. II. *Wahle*: Czeskosłowackie prawo o małż., P. P. A. XLVIII. *Tylbor*: Małżeństwo w prawie Rosji sowieckiej, Pal. IV. *Poznański*: Małżeństwo w Polsce a w Rosji sowieckiej, Prawo VII. *Kodeks małżeński* w Rosji sowieckiej, G. S. W. XLIX. *Łapicki*: Z dziedziny prawa pryw. łotewskiego, G. S. W. LIII.

Kucharzewski: Początki prawa małż. 1901. *Horowicz*: Socjalistyczne małżeństwo przyszłości 1906. *Baudouin de Courtenay*: Wyznaniowe i pozawyznaniowe śluby i rozwody 1927. *Bridel*: Prawo kobiet i małżeństwo (tłomaczenie *Chojeckiej*) 1895.

ności, płodzenia dzieci, wychowywania ich i udzielania sobie wzajemnej pomocy (§ 44 k. c.). W definicji tej nietrudno odnaleźć pierwiastki, które także z punktu widzenia interesu publicznego zasługują na uwagę. Szczęśliwe pożycie małżeńskie zapewnia społeczeństwu normalny i stały przyrost ludności, wychowanie dzieci na dobrych, uczciwych i pracowitych obywateli, zwiększa intensywność starań i wysiłków osiągnięcia możliwie najwyższego stopnia dobrobytu. Dobre małżeństwo jest najlepszym środkiem, przeciwdziałającym wszelkim ruchom wywrotowym, zmniejsza przestępczość, zapobiega rozwojowi alkoholizmu, jest jednym słowem filarem i podstawą ładu, porządku i spokoju w państwie i społeczeństwie.

Abraham: Zagadnienie kodyfikacji prawa małż., P. P. A. LII. *Tenze*: Reforma prawa małż. w Italji, P. P. A. LIV. *Gołąb*: Zasady prawa małżeńskiego, Pal. II. *Tenze*: Reforma prawa małżeńskiego w Polsce, Gł. A. VII. *Vetulani*: Nowelizacja osobowego prawa małż. w Król. Italji, Cz. P. E. XXVI. *Tenze*: Włoska ustawa o ślubach kośc., Th. P. S. III. T. V. *Biskupski*: Reforma prawa małż. w Polsce 1930. *Przeworski*: O przyszłym prawie małż. w Polsce, Pal. III. *Tenze*: W wirze walki o prawo małż., Gł. Pr. III. *Mandel*: Reforma prawa małż. 1923. *Domański*: O małżeństwie 1932.

Z końcem 1931 r. ogłosiła Komisja Kodyfikacyjna projekt prawa małżeńskiego, projekt ustawy o aktach stanu cywilnego oraz zasady projektu prawa małżeńskiego, opracowane przez głównego referenta projektu prof. *Lutostańskiego*. Zasady te przedrukowano w G. S. W. LIX, LX. O tym projekcie pisali po jego ogłoszeniu *Czuma*: Ogólne uwagi o projekcie prawa małż. Kom. Kod. Rzp. Pol., R. P. E. XI. *Hroboni*: Projekt pol. prawa małż. w świetle krytyki, Prz. Sąd. VIII. *Dbalowski*: Na marginesie projektu prawa małżeńskiego, Prz. Sąd. VIII., G. S. W. LX., Gł. Pr. IX. *Tylbor*: Uwagi o projekcie pol. prawa małż., Gł. Sąd. IV. *Blei*: Przyczynek do wykładni projektu prawa małż., Gł. Pr. IX. *Bekerman*: *Festina lente*, Pal. VIII. *Rozbiór krytyczny projektu prawa małż., uchwalonego przez Kom. Kod.* (praca zbiorowa pod redakcją X. Dr. *Wiślickiego*) 1932. *Gołąb*: Pol. prawo małż. w kodyfikacji 1932. *Trzeciak*: Talmud, bolszewizm i projekt prawa małż. 1932.

Dolliner: Oesterr. Eherecht 1835 i 1848. *Rittner*: Oesterr. Eherecht 1876. *Neumann-Ettenreich*: Das österr. Eherecht 1913. *Köstler*: Das österr. Eherecht 1923. Das *Ehe-Buch*, eine neue Sinngebung im Zusammenklang der Stimmen führender Zeitgenossen, angeregt und herausgegeben von *Keyserling*, 1925. *Schöndorf*: Das in Kongress-Polen geltende Eherecht, Z. f. o. R. I. *Grassl*: Das bes. Eherecht der Juden 1838. *Allerhand*: Probleme des jüdisch-polnischen Eherechts, Z. f. O. IV. *Tenze*: Das Eherecht der poln. Karaim, Z. f. O. V. *Neubecker*: Russisches und orientalisches Eherecht 1921. *Prochaska*: Das Eherecht und eheliche Güterrecht in der czechoslovakischen Republik 1927. *Tenze*: Die Ehereformgesetzgebung der tschechoslovakischen Republik 1931. *Tenze*: Die tschechoslovakische Eherechtsgesetzgebung in der Praxis (w wydawnictwie Die wissenschaftlichen Vorträge beim österr. Richtertag 1927). *Svoboda*: Probleme des tschechoslovakischen Eherechts, O. III. *Ujlaki*: Das in der Cechoslovakei geltende ungarische Eherecht, Z. f. O. V. *Roller*: Oesterreichisch-deutsche Eherechtsangleichung 1929. *Kauschansky*: Das rumänische Eherecht, O. II., III. *Tenze*: Das Eherecht Rumäniens im intern. und interpr. Verkehr, Arch. civ. Pr. 1931. *Kavolis*: Das Eherecht in Litauen, Z. f. O. V. *Djakov-Karadze-Iskrov*: Die Sovetisierung des Eherechts in den mohammedanischen Bundesrepubliken der Ud. S. S. R., Z. f. O. IV. *Soloweitschik*: Das Eherecht Sowjetrusslands 1931. *Niedermeyer*: Die Eugenik und die Ehe- und Familiengesetzgebung in Sowjetrussland 1931. *Magidson*: Das sowjetrussische Eherecht 1931.

Uwzględnienie tego interesu publicznego przejawia się w trzech grupach norm prawa małżeńskiego a mianowicie:

a) w przepisach o zawarciu małżeństwa. Małżeństwo przychodzi do skutku wprawdzie przez wymianę oświadczeń woli, składanych przez strony, ale przy interwencji władzy (kościelnej lub świeckiej). Wola stron, zamierzających wstąpić w związki małżeńskie, jest w wielu kierunkach ograniczona przez ustanowione przez ustawę przeszkody zawarcia małżeństwa. Istnienie przeszkód bada się z urzędu przedewszystkiem przy pomocy specjalnej instytucji t. zw. zapowiedzi. Przekroczenie przepisów, regulujących zawarcie małżeństwa, pociąga za sobą w większości przypadków nieważność małżeństwa, której niekiedy dochodzi się z urzędu, nierzadko także ustawa przewiduje sankcje karne. Wreszcie dla zapewnienia dowodu zawarcia małżeństwa mają władze, powołane do spółdziałania przy zawieraniu małżeństw, prowadzić księgi ślubów;

b) w przepisach o treści umowy małżeńskiej. Także i tu wola stron jest ograniczona bardzo silnie. Małżeństwo, zawarte przez strony, wywiera przewidziane w ustawie skutki prawne, a strony nie mogą skutków tych ani ograniczyć ani uchylić. Treść umowy małżeńskiej — o ile chodzi o osobowe skutki małżeństwa — nie podlega zatem woli stron i jest niezmienna;

c) w przepisach o rozwiązaniu małżeństwa; osłabieniu jego skuteczności (rozdział od stołu i łoża) i o nieważności małżeństwa. We wszystkich tych przypadkach (z wyjątkiem przypadku śmierci jednego z małżonków) konieczne jest postępowanie i rozstrzygnięcie sądowe. Samowolne załatwienie tych kwestyj przez strony nie ma znaczenia prawnego.

2. Pierwiastek uczuciowy w prawie małżeńskim.

Prawo małżeńskie ma w systemie prawa prywatnego znaczenie także i z tego powodu wyjątkowe, że bardzo głęboko sięga w sferę uczucia. Małżeństwo jest — a przynajmniej ma być — związkiem, opartym na uczuciu, które istnieć powinno nie tylko w chwili zawierania małżeństwa, ale trwać także przez cały czas jego istnienia. Ten czynnik uczuciowy przejawia się także i w prawnych konsekwencjach małżeństwa — zwłaszcza w kwestji rozciągłości praw i obowiązków małżonków. Aby to zrozumieć, wystarczy zdać sobie sprawę z różnicy, zachodzącej między obowiązkiem zapłacenia pewnej kwoty pieniężnej, dostarczenia pewnej ilości towaru i t. p. a obowiązkiem małżeńskiej wierności lub powinności małżeńskiej. Czynnik uczuciowy odgrywa także doniosłą rolę w kwestji rozwiązania małżeństwa wzgl. osłabienia jego skutków prawnych. W tych przypadkach prawo powołane jest także do udzielenia odpowiedzi na pytanie, co ma stać się, jeżeli uczucie, będące podstawą węzła małżeńskiego, u jednej albo nawet u obydwóch stron

zanikło: czy dążyć należy do utrzymania małżeństwa, czy też zezwolić na jego rozwiązanie. Tak w tej kwestji, jak i w innych, czynnik uczuciowy jest wykładnikiem interesów indywidualnych stron i przeciwstawia się wskutek tego tkwiącemu w prawie małżeńskim pierwiastkowi prawnopublicznemu.

3. Pierwiastek religijny w prawie małżeńskim.

Wyjątkowe stanowisko prawa małżeńskiego w systemie prawa prywatnego wynika wreszcie i stąd, że małżeństwo jest nie tylko instytucją prawną i społeczną, ale i religijną, a ustawodawstwa wyznaniowe — przedewszystkiem zaś katolickie prawo kościelne — regulują całokształt osobowego prawa małżeńskiego w sposób wyczerpujący. Instytucja małżeństwa dziś jednak jest już we wszystkich państwach cywilizowanych uregulowana również przez ustawy państwowe. Przy istnieniu dwóch różnych ustawodawstw, normujących jedną i tę samą instytucję, powstaje pytanie, w jakiej mierze przepisy jednego ustawodawstwa zgodne są z postanowieniami ustawodawstwa drugiego. W prawie małżeńskim pytanie to odnosi się przede wszystkim do kwestji, czy prawo państwowe uznaje religijny charakter instytucji małżeństwa, czy też uważa małżeństwo za instytucję tylko świecką i państwową. Przy badaniu tego zagadnienia zwraca się głównie uwagę na trzy zasadnicze kwestje z prawa małżeńskiego, mianowicie: na kwestję formy zawarcia małżeństwa, jurysdykcji w sprawach małżeńskich oraz dopuszczalności rozwodu zwłaszcza małżeństw katolickich. Wszystkie te trzy kwestje mają znaczenie najistotniejszych i podstawowych momentów, które decydują o całym charakterze prawa małżeńskiego danego państwa. Od sposobu unormowania tych trzech kwestyj zależy również, czy dane państwo wydaje jednolite przepisy w przedmiocie prawa małżeńskiego bez względu na religję nupturjentów, czy też dla każdego wyznania odmienne zawiera postanowienia.

4. Uwzględnienie tkwiącego w prawie małżeńskim pierwiastka religijnego przez przepisy prawne, obow. w b. dzielnicy austr.

Kodeks austriacki w swem brzmieniu z roku 1811 poszedł drogą pośrednią i dwie z poprzednio wymienionych kwestyj rozstrzygnął w duchu postanowień kościelnego prawa małżeńskiego: znał bowiem tylko kościelną formę zawarcia małżeństwa a małżeństwa, w których obie strony są katolikami, oraz małżeństwa, w których choćby tylko jedna strona wyznawała w chwili zawarcia związku małżeńskiego religję katolicką, uznał za rozwiązalne tylko przez śmierć jednego z małżonków. Natomiast wykonywanie jurysdykcji w sprawach małżeńskich zlecił sądom świeckim. Ten stan prawny uległ zmianie wskutek wydania patentu z dnia 8 października 1856, dz. u. p. nr. 185, którego celem było wykonanie art. X Konkordatu, zawartego w 1855 r. między Rzymem a Austrią. W art. XIII cyt. patentu uchylono w odniesieniu do małżeństw katolickich moc obowiązującą przepisów drugiego rozdziału

części pierwszej kodeksu cywilnego, zawierających prawo małżeńskie. W to miejsce wprowadzono nowe postanowienia ustawy o małżeństwach katolickich w cesarstwie austriackim (załącznik I patentu) i pouczenie dla sądów duchownych w przedmiocie prawa małżeńskiego (załącznik II patentu). To pouczenie zawierało ujęty w 251 paragrafach wykład kościelnego prawa małżeńskiego¹⁾.

Po konstytucji grudniowej wydano ustawę z dnia 25 maja 1868, dz. u. p. nr. 47, którą uchylono postanowienia wspomnianego poprzednio patentu z dnia 8 października 1856, dz. u. p. nr. 185 oraz obu jego załączników i przywrócono pełną moc obowiązującą drugiego rozdziału części pierwszej kodeksu cywilnego²⁾. W ustawie z 1868 r. przewidziano zarazem możliwość — wprowadzie tylko w przypadkach szczególnych — zawierania małżeństwa w formie cywilnej. Wreszcie ustawa z dnia 9 kwietnia 1870, dz. u. p. nr. 51 rozszerzyła dopuszczalność zawarcia małżeństwa w formie cywilnej na inne jeszcze przypadki.

W ten sposób obecnie obowiązujące w b. dzielnicy austriackiej prawo małżeńskie: a) wprowadza zasadniczo kościelną formę zawarcia małżeństwa, dopuszczając formę cywilną tylko w przypadkach wyjątkowych „z konieczności”; b) nie zna rozwodu małżeństw katolickich; c) jurysdykcję w sprawach małżeńskich oddaje sądom świeckim (państwowym); d) wskutek częściowego oparcia się na przepisach kościelnego prawa małżeńskiego zawiera w całym szeregu kwestyj odrębne przepisy dla osób, należących do różnych wyznań.

W tym stanie prawnym żadnych zmian nie wywołało wejście w życie Konstytucji Rzp. Pol. (ustawa z dn. 17 marca 1921, Dz. U. Nr. 44, poz. 267), która ani nie wprowadziła żadnych zmian w obowiązującym prawie małżeńskim, ani też nie przesądziła kwestji, jakich zasad ma się polskie ustawodawstwo trzymać w przyszłości w zakresie małżeńskiego prawa (por. art. 112, 114 Konstytucji).³⁾ Podobnie ma się rzecz z zawarciem przez Polskę Konkordatu ze Stolicą Apostolską, ponieważ Konkordat ten nie dotyka zupełnie kwestyj, związanych z unormowaniem prawa małżeńskiego (Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Rzymie dn. 10 lutego 1925, ratyfikowany zgodnie z ustawą z dn. 23 kwietnia 1925, Dz. U. Nr. 47, poz. 324, ogłoszony w Dz. U. Nr. 72, poz. 501).⁴⁾ Wreszcie nie wywołało żadnych zmian w obowiązującym prawie małżeńskim wejście w życie ustawy z dn. 13 marca 1931, Dz. U. Nr. 31, poz. 214 o wygaśnięciu mocy prawnej przepisów wyjątkowych, związanych z pochodzeniem, narodowością, językiem, rasą lub religią obywateli Rzp.⁵⁾

¹⁾ *Heyzmann*: Wykład prawa o małżeństwie katolików w państwie austr., patentem z dn. 8 października 1856 ogłoszonego, 1857. *Korecki*: Wykład prawa o małżeństwie katolików w państwie austr. pat. z dn. 8 października 1856 ogłoszonego, 1857.

²⁾ *Maassen*: Unser Eherecht und das Staatsgrundgesetz 1878.

³⁾ O małżeńskim prawie w Konstytucji p. *Krzymuski*, *Brzeziński*, *Jaworski* w Ankiecie o Konstytucji z 1924 r., Cz. P. E. XXII, cyt. wyżej rozprawa *Abrahama*, *Jaworski*: Kościół rzym.-kat. a Konstytucja Polska, R. P. E. II. Dr. *E. L.*: Sprawa wyznaniowa w Konstytucji, 1925.

⁴⁾ *Halban*: Konkordat, zawarty między Rzp. Pol. a Stolicą Apostolską 1925. *Putek*: Konkordat, czy rozdział Kościoła od Państwa, 1925. *Czapiński*: Państwo a Kościół, 1925. *Bełcikowski*: O konkordacie Polski z Rzymem, 1925. *Grübel*: Die Rechtslage der römisch-katholischen Kirche in Polen nach dem Konkordat 1931. *Süsterheim*: Das poln. Konkordat 1928.

Halban: Pakta lateraneńskie 1931. *Bouffał*: Układy laterańskie 1931.

⁵⁾ *P. Ruksera* uwagę wstępną do tej ustawy, Z. f. O. V.

ROZDZIAŁ II. Zaręczyny. ¹⁾

5. Pojęcie.

Zaręczyny są umową, w której dwie osoby różnej płci przyrzekają sobie nawzajem poślubić się w przyszłości. Celem jej jest przygotowanie małżeństwa między kontrahentami. Do ważności zaręczyn nie jest wymagane przestrzeganie jakiegokolwiek formy. Jak każda inna umowa podlegają one ogólnym prawidłom o zawieraniu umów. Są zatem nieważne w przypadku błędu, przymusu, braku zdolności do działania (Gl. U. IX. 3544), jeżeli zawarcie zaręczyn sprzeciwia się dobrym obyczajom i t. d. Nadto ponieważ celem zaręczyn jest przygotowanie małżeństwa, przeto nie mogą one być zawarte między osobami, co do których istnieje przeszkoda zawarcia małżeństwa, nie dająca się usunąć ani przez sam upływ czasu ani przez dyspensę. Nieważne są więc zaręczyny, w których choćby tylko jedna ze stron pozostaje w czasie ich zawarcia w związku małżeńskim, dalej zaręczyny, zawarte między rodzeństwem itd.

Wedle słów ustawy nie rodzą zaręczyny — bez względu na to wśród jakich okoliczności lub pod jakimi warunkami je zawarto — żadnego zobowiązania prawnego ani do samego zawarcia małżeństwa, ani do świadczenia tego, co na wypadek odstąpienia umówiono (§ 45 k. c.). Każda ze stron może więc zaręczyny zerwać w każdej chwili i to nawet bez uzasadnienia a zastrzeżenie na wypadek odstąpienia kary umownej lub odstępnego (kary za zawód) jest nieważne. Przyrzeczenie odszkodowania, złożone w chwili zerwania a tembardziej po zerwaniu zaręczyn, oraz przyrzeczenie pewnego świadczenia, uczynione w chwili lub po rozwiązaniu zaręczyn wzamian za zwolnienie

---

¹⁾ W k. c. austr. das Eheverlöbniß, w k. c. n. das Verlöbniß, po francusku les fiançailles.

Dniestrzański: O zaręczynach w prawie austr., P. P. A. XXIV. *Luto-
stański*: Zaręczyny w prawie małż. z 1836 r., G. S. W. XXXV. *Bem*: Istota
i skutki prawne zaręczyn, G. S. W. VII. *Abraham*: Forma zawarcia zaręczyn
i małżeństwa 1913. *Gromnicki*: Forma zawierania zaręczyn i małżeństw
według dekretu „ne temere“ z uwzgl. prawa austr., niem. i ros. 1910. *Roth*:
Forma zaręczyn i małżeństwa w prawie kośc. katol. z uwzgl. prawa cyw. 1908.

Stutz: Die Rechtsnatur des Verlöbnißes 1901. *Krasnopolski*: Der Ver-
löbnißbruch im österr. Recht, G. Z. 1904. *Dniestrzański*: Z. L. v. Verlöbniß,
Grünh. Z. XXXIII. *Petschek*: Zur Rechtsnatur des Verlöbnißes, Not. Z. 1913.

Por. §§ 1297—1302 k. c. n., art. 239—243 pr. o małż., art. 1088, 959
k. N.; p. także O. S. P. II. 673.

z słowa, jest jednak nietylko ważne, ale i zaskarżalne (Gl. U. 12111, I. 118, SZ. VII. 308).

Z ważnych zaręczyn wynikają dla stron pewne prawa i obowiązki. Choć żadna ze stron nie może celem ich urzeczywistnienia odwołać się do pomocy sądu, to jednak te prawa i obowiązki istnieją i nie są pozbawione doniosłości prawnej. Ich treść można określić z jednej strony z istoty i celu zaręczyn, z drugiej przez analogiczne zastosowanie przepisów o prawach i obowiązkach małżonków, po usunięciu z nich tego, co tylko w odniesieniu do małżonków może mieć znaczenie. Narzeczeni są więc wzajemnie wobec siebie zobowiązani do przyzwoitego obchodzenia się z sobą, do wierności, przede wszystkim zaś do dążenia do umożliwienia zawarcia małżeństwa oraz do przygotowania się do przyszłego pożycia małżeńskiego przez wzajemne poznanie się, wymianę myśli, przygotowanie samego aktu ślubu, staranie się o uzyskanie dyspenzy, o ile jej potrzeba itd. Te wszystkie prawa i obowiązki zaręczonych mają sankcję — wprawdzie tylko pośrednią i ograniczoną — w przepisach o skutkach zerwania zaręczyn. Ważne zaręczyny są zatem źródłem stosunku prawnego między zaręczonymi, który można nazwać narzeczeństwem. Istnienie tego stosunku prawnego ma — prócz poprzednio wymienionych — jeszcze i ten skutek prawny, że umowy majątkowe małżeńskie wraz z kontraktem dziedziczenia mogą być zawierane także i między narzeczonymi, o ile małżeństwo między nimi nastąpi (co do kontraktu dziedziczenia p. dekret nadw. z dn. 25 czerwca 1817, zb. u. s. nr. 1340).

Stosunek narzeczeństwa gaśnie przez zawarcie małżeństwa przez narzeczonych, dalej z chwilą kiedy zawarcie małżeństwa między stronami stanie się ostatecznie niemożliwe — a więc n. p. przez śmierć jednego z narzeczonych lub przez prawomocne odmówienie dyspenzy — wreszcie przez zgodne rozwiązanie albo nawet jednostronne zerwanie zaręczyn przez którąkolwiek ze stron.

6. Skutki prawne zerwania zaręczyn.

Zaręczyny nie są umową, pozbawioną wogóle wszelkiej sankcji prawnej. W razie zerwania zaręczyn ma bowiem strona (nie trafnie Gl. U. V. 2114, VI. 2498), po której nie było żadnej uzasadnionej przyczyny odstąpienia, prawo żądania wynagrodzenia tej rzeczywistej szkody, co do której może udowodnić, że ją przez odstąpienie poniosła (§ 46 k. c., por. także § 506 k. k., O. S. P. IX. 87). Zobowiązana do zapłaty odszkodowania jest ta strona (Gl. U. XVII. 7035), po której była „uzasadniona przyczyna odstąpienia“ lub która sama bez przyczyny zaręczyny zerwała. Powstanie obowiązku wynagrodzenia szkody nie zależy jednak od winy zobowiązanego. Także niezawinione

okoliczności — jak np. nieuleczalna choroba — mogą stanowić „uzasadnioną przyczynę odstąpienia“ z § 46 k. c., byleby tylko zaistniały dopiero po zawarciu zaręczyn. Okoliczności, które istniały już przed zawarciem zaręczyn, nie stanowią w rozumieniu § 46 k. c. podstawy do nałożenia — w razie zerwania — obowiązku odszkodowania na to z narzeczonych, u którego zaistniały (Gl. U. 4700). W tych przypadkach ewentualne roszczenia odszkodowawcze będzie może można oprzeć — zależnie od stanu faktycznego danego przypadku — na przepisach §§ 872, 874, 875 k. c. wzgl. §§ 1295 i nast. k. c.

W przypadkach z § 46 k. c. wynagradza się tylko tę szkodę, którą jedno z narzeczonych poniosło wskutek tego, że liczyło na przyrzeczone zawarcie małżeństwa, wskutek czego albo poniosło zbędne wydatki, albo niepotrzebnie zaciągnęło zobowiązania (O. S. P. XI. 19), albo też przez swe postępowanie pozbawiło się źródła dochodów (SZ. X. 105), z którego w razie wiadomości o niedojściu do skutku małżeństwa nie byłoby zrezygnowało (negatywny interes umowny z ograniczeniem ze względu na wymagany w § 46 k. c. ścisły związek przyczynowy między szkodą a odstąpieniem). Nie można natomiast żądać wynagrodzenia tych wszystkich korzyści, któreby zaistniały, gdyby małżeństwo zostało zawarte (pozytywny interes umowny).

Istnienie związku przyczynowego między zerwaniem zaręczyn a powstaniem szkody i jej wysokość musi oczywiście wykazać ta strona, która żąda zapłaty odszkodowania.

7. Skutki niedojścia małżeństwa do skutku¹⁾.

Nedojście do skutku małżeństwa pociąga za sobą jeszcze inny skutek prawny. Jeżeli bowiem jedno z narzeczonych drugiemu albo też osoba trzecia jednej lub drugiej stronie coś darowała ze względu na przyszłe małżeństwo (Gl. U. IV. 1524, O. S. P. VII. 286, IX. 426), można odwołać darowiznę, jeżeli małżeństwo nie dojdzie do skutku bez winy (Gl. U. 14182, XV. 5726) darującego (§ 1247 zd. 2 k. c.). Prawo odwołania darowizny nie jest uzależnione od istnienia winy po stronie obdarowanego a na jego powstanie może nie mieć wpływu okoliczność, po czyjej stronie leżała uzasadniona przyczyna odstąpienia. Wystarczy, by darujący nie ponosił winy w niedojściu do skutku małżeństwa. Prawo odwołania darowizny może więc przysługiwać w pewnych przypadkach nawet temu z narzeczonych, które dało uzasadnioną przyczynę odstąpienia i jest wskutek tego zobowiązane do zapłaty odszkodowania z § 46 k. c. Jeżeli bowiem przyczyna zerwania leżała w okoliczno-

¹⁾ *Hubiszta*: Stosunek wzajemny przepisów §§ 948, 1247 k. c. a., *Prz. Sąd. VI. Zarzycki*: Kilka uwag o t. zw. *donatio propter nuptias*, *Prz. Sąd. VI.*

ściach przez stronę niezawinionych, musi ona pomimo to zapłacić odszkodowanie, mogąc równocześnie odwołać darowiznę, skoro w niedojściu do skutku małżeństwa nie ponosi winy. Prawo odwołania darowizny nie przechodzi na dziedziców dającego (Gl. U. 4520), może być natomiast wykonane wobec dziedziców obdarowanego. Darowizna, zdziałana „ze względu na przyszłe małżeństwo“, nie jest darowizną warunkową. Wskutek tego odwołanie darowizny nie działa wstecz (Gl. U. 16036) a obdarowany odpowiada za zwrot przedmiotu darowanego tylko w granicach niesłusznego wzbogacenia (§ 1435 k. c.; por. także §§ 952, 949 *in princ.* k. c.).

ROZDZIAŁ III.

Zawarcie małżeństwa.

I. Przeszkody zawarcia małżeństwa w znaczeniu ogólniejszem.¹⁾

8. Pojęcie. Podziały.

Kodeks cywilny austriacki nadaje małżeństwu wyraźnie charakter umowy (§ 44 k. c.).²⁾ Zamiast określenia, w jakich warunkach małżeństwo może być zawarte ważnie i w sposób niewadliwy, ustawa naprzód wypowiada zasadę, że każdy może zawrzeć umowę małżeńską, o ile niema ustawowej przeszkody (§ 47 k. c.), poczem szczegółowo podaje i określa owe przeszkody zawarcia małżeństwa i normuje skutki prawne ich istnienia. To ujęcie kwestji jest niezupełnie trafne. Wymogi prawidłowego zawarcia ważnego małżeństwa, których brak określa kodeks cywilny jednolicie nazwą przeszkód, można podzielić na dwie grupy. Pierwsza obejmuje wymogi pozytywne t. j. okoliczności, od których istnienia zależy możliwość zawarcia małżeństwa. Należy tu n. p. osiągnięcie pewnego wieku przez nupturjentów, złożenie oświadczenia woli w sposób niewadliwy, zachowanie ustawą przepisanej formy zawarcia małżeństwa. Do drugiej grupy — znacznie liczniejszej — wchodzi wymogi negatywne t. j. okoliczności, których nieistnienie stwarza możliwość zawarcia małżeństwa. Tu należą takie wymogi jak np. nieistnienie pewnego stopnia pokrewieństwa lub powinowactwa między nupturjentami, nieistnienie małżeństwa, któremby był już związany jeden z nupturjentów i t. d. Jedynie brak wymogów, należących do drugiej grupy, zasługuje na

¹⁾ *Biskupski*: Przeszkody małżeńskie w prawie kanon. i projekcie Kom. Kodyf., Ateneum 1931. *Przybyłowski*: Znaczenie prawa obow. w miejscu zawarcia małżeństwa przy ocenie materialnych wymogów jego ważności, Czas. Sędz. VI.

Rittner: Grünh. Z. II. *Grünwald*: Ueber Ehehindernisse und deren Einteilung, Not. Z. 1878. *Geller*: Grenzen der Anwendbarkeit der kanon. Ehehindernisse, Z. Bl. 1914. *Rappert*: Zur Reform des Eherechts (w wydawnictwie: „Die wissenschaftlichen Vorträge beim österr. Richtertag 1927).

Capitant: De la simplification des conditions et formalités exigées par le c. N. pour le mariage, Prz. pol. ustawod. cyw. i krym. I.

²⁾ K. c. a. używa wyrażenia: der Ehevertrag, nazywając umowy majątkowe małżeńskie die Ehepakte. W k. c. n. użyto na oznaczenie małżeństwa wyrażenia die Ehe, natomiast umowy majątkowe małżeńskie nazwano die Eheverträge. Podobną terminologję przyjęto w kodeksie Nap., gdzie małżeństwo nazwano le mariage, natomiast na oznaczenie umowy majątkowej małżeńskiej użyto wyrażenia le contrat de mariage (w k. c. p. umowa przedślubna).

nazwę przeszkód. Tylko w tym przypadku bowiem niemożliwość prawidłowego zawarcia ważnego małżeństwa polega na nieistnieniu wymogu negatywnego t. zn. (zamiast dwu przeczeń, twierdzenie) na istnieniu okoliczności, uniemożliwiającej zawarcie małżeństwa. Oczywiście łatwiej i prościej jest mówić w ustawie o przeszkodzie, uniemożliwiającej prawidłowe zawarcie małżeństwa, niż o wymogu, polegającym na nieistnieniu pewnej okoliczności. To dążenie do uproszczenia norm prawnych usprawiedliwia i uzasadnia konstrukcyjną przemianę wymogów negatywnych na przeszkody. Te wszystkie względy nie zachodzą, o ile chodzi o wymogi pozytywne. Przeciwnie: właśnie przemiana wymogów pozytywnych na przeszkody wywołuje komplikacje. Zamiast powiedzieć: do ważności małżeństwa wymaga się, aby zaistniał pewien czynnik (wymóg pozytywny), stwierdza się, iż brak tego czynnika stanowi przeszkodę. Nie dość na tem. Kodeks cywilny — za wzorem ówczesnej konstrukcji prawa kanonicznego — określa jako przeszkody zawarcia małżeństwa także i wady woli oraz brak istotnych formalności. Jest to błąd logiczny. Przeszkoda zawarcia małżeństwa nie może tkwić w samym zawarciu umowy małżeńskiej. Trzymanie się terminologii i konstrukcji ustawowej wywołuje zatem niekiedy niepotrzebne trudności.)

Z drugiej strony jednak przeprowadzenie podziału wymogów prawidłowego zawarcia ważnego małżeństwa na wymogi pozytywne i negatywne nie jest bynajmniej łatwe. Z tego też powodu w dalszym ciągu stosownie do konstrukcji ustawy mowa jest nie o wymogach, lecz o przeszkodach zawarcia małżeństwa, jednak z dwoma wyjątkami. Naprzód kwestja osobistej zdolności stron do zawarcia małżeństwa (niżej L. 9—11) przedstawiona jest z punktu widzenia pozytywnego wymogu. Powtóre kwestja wad woli oraz nieprzestrzegania istotnych formalności omówiona będzie na innem miejscu i w związku z tem w odmiennem ukaże się świetle.

Przeszkody¹⁾ zawarcia małżeństwa (w znaczeniu tego określenia, użytym przez kodeks cywilny) dzieli się na grupy wedle rozmaitych kryterjów. Najważniejsze z tych podziałów są następujące:

a) na przeszkody zrywające i tamujące²⁾. Istnienie przeszkody zrywającej pociąga za sobą nieważność zawartego małżeństwa. Jeżeli natomiast małżeństwo zawarto pomimo istnienia przeszkody tamującej, małżeństwo jest ważne a tylko tak

¹⁾ W języku niemieckim die Ehehindernisse, w języku francuskim les empêchements de mariage.

²⁾ W języku niemieckim trennende und aufschiebende Ehehindernisse, w języku francuskim les empêchements dirimants et les empêchements simplement prohibitifs. Przeszkody tamujące bywają w języku niemieckim także określane wyrażeniem die Eheverbote.

biorący udział przy zawarciu małżeństwa przedstawiciel władzy — duchownej albo świeckiej — jak i nupturjenci mogą być karani. Istnienie przeszkody zrywającej wywołuje zatem nieważność małżeństwa, istnienie przeszkody tamującej wyklucza prawidłowość zawarcia ważnego małżeństwa. Przeszkodami tamującymi są w prawie, obowiązującym w b. dzielnicy austriackiej: brak zezwolenia przełożonej władzy nupturjenta w przypadkach, w których to zezwolenie jest wymagane, brak drugiej i trzeciej zapowiedzi, nieprzedłożenie pewnych dokumentów (§§ 78, 62 ust. 2 k. c.), czas żałoby. Wszystkie inne przeszkody są zrywające. Przeszkody zrywające można podzielić na przeszkody prawa publicznego i prawa prywatnego. W razie istnienia przeszkody prawa publicznego nieważności dochodzić należy (w czasie „trwania“ nieważnego małżeństwa) z urzędu. W razie istnienia przeszkody prawa prywatnego nieważności dochodzić można tylko na żądanie osób, pokrzywdzonych w swych prawach przez małżeństwo, zawarte mimo istnienia przeszkody;

b) na przeszkody, od których można udzielić dyspenzy, i przeszkody, które przez dyspenzę usunąć się nie dadzą. Kodeks cywilny nie mówi, od których przeszkód można uzyskać zwolnienie. W braku postanowienia ustawy kwestję tę rozstrzygnąć należy co do każdej z przeszkód z osobna;

c) na przeszkody bezwzględne i względne. Przeszkody bezwzględne istnieją między daną osobą a wszystkimi innymi. Należą do nich np. przeszkoda węzła małżeńskiego (osoba, pozostająca w związku małżeńskim, nie może z nikim zawrzeć ważnego małżeństwa), przeszkoda święceń wyższych (kapłan katolicki nie może z nikim zawrzeć ważnego małżeństwa), przeszkoda uroczystego ślubu czystości i t. d. Przeszkody względne istnieją tylko między pewnymi osobami. Tu należą takie przeszkody jak np. przeszkody pokrewieństwa i powinowactwa, istniejące tylko między osobami spokrewnionymi wzgl. powinowacami między sobą w pewnym stopniu, dalej przeszkoda cudzołóstwa, istniejąca tylko między osobami, których cudzołóstwo przed zawarciem małżeństwa sądownie stwierdzono i t. d.

9. W i e k ¹⁾.

Pełną zdolność do zawarcia małżeństwa mają dopiero pełnoletni t. zn. osoby, które skończyły już 21 lat życia lub osoby, które po skończeniu 18 roku życia za pełnoletnie uznano (§§ 174, 252 k. c. w brzmieniu, zmienionem art. 2 ustawy z dn. 21 października 1919, Dz. U. Nr. 87, poz. 472). Brak zezwolenia rodziców na małżeństwo nupturjenta pełnoletniego może

¹⁾ *Köstler*: Die väterliche Ehebewilligung 1908.

Por. §§ 1303—1308, 1325, 1331 k. c. n., art. 6—8, 15—17, 19, 21, 99 p. 1, 3 i 4, 125, 129, 130, 180 pr. o małż.

mieć jednak pewne — choć drugorzędne — skutki prawne. Jeżeli bowiem małżeństwo zawarto bez wiedzy albo wbrew woli rodziców a sąd uzna przyczynę odmówienia zezwolenia za wystarczającą, wówczas rodzice, którzy małżeństwu się sprzeciwili lub o niem nie wiedzieli, nie są obowiązani do dania córce posagu wzgl. synowi wyprawy (§§ 1222, 1231 k. c.)¹⁾.

Małoletni dojrzałym mogą zawrzeć ważne małżeństwo, jednak tylko za zezwoleniem ich ustawowego zastępcy a w pewnych przypadkach także sądu nadopiekuńczego (§ 49 k. c.). Dzieciom ślubnym udziela tego zezwolenia ojciec, małoletnim adoptowanym adoptujący. Jeżeli ojciec wzgl. adoptujący już nie żyje lub jest niezdolny do zastępstwa, zezwolenia udziela sąd nadopiekuńczy na podstawie oświadczenia opiekuna (§§ 49, 183 k. c.). Małoletni pochodzenia nieślubnego potrzebuje do ważności małżeństwa zezwolenia sądu nadopiekuńczego, wydanego na podstawie oświadczenia opiekuna (§ 50 k. c.). Małoletniemu cudzoziemcowi (p. także dekr. kanc. nadw. z dn. 22 grudnia 1814, zb. u. s. nr. 1118), któryby chciał zawrzeć małżeństwo w b. dzielnicy austriackiej a nie mógł przedłożyć wymaganego zezwolenia, ma sąd, położony w tejże dzielnicy, do któregoby cudzoziemiec wedle swego stanu i miejsca pobytu należał, ustanowić zastępcę a ten ma (O. S. P. I. 158) temu sądowi oświadczyć swe zezwolenie albo też odmówienie zezwolenia na małżeństwo (§ 51 k. c.). Jeżeli małoletniemu odmówiono zezwolenia na małżeństwo a oblubieńcy uważają się tem za pokrzywdzonych, mają prawo szukać pomocy u właściwego sędziego (§ 52 k. c.). Wskutek zwrócenia się oblubieńców sąd zbada powody, dla których zezwolenia odmówiono, i jeżeli będzie uważał, że nie są one wystarczające, udzieli zezwolenia. Ustawa przykładowo wymienia przyczyny, które w sposób wystarczający uzasadniają odmówienie zezwolenia, zaliczając do nich: brak potrzebnych dochodów męża (Gl. U. IV. 1661, XI. 4217, ale także XVIII. 7362), dowiedzione lub powszechnie znane złe obyczaje, zaraźliwe choroby lub celowi małżeństwa przeciwne wady tego, z kim małżeństwo ma być zawarte (§ 53 k. c.). Małżeństwo małoletniego dojrzałego, zawarte bez zezwolenia osób, powołanych do udzielenia tego zezwolenia, jest nieważne (Gl. U. XVI. 6618).

Formę udzielenia zezwolenia przez ojca, zastępcę i władzę sądową normuje dokładnie dekret kanc. nadw. z dnia 17 lipca 1813, zb. u. s. nr. 1065. W dekrete tym zaznaczono wyraźnie, że nieprzestrzeganie jego postanowień ściąga wprawdzie na władzę udzielającą ślubu skutki karne z § 78 k. c., nie pociąga jednak za sobą nieważności małżeństwa, jeżeli tylko będzie można dowieść inną drogą ustawową, że ojciec ślubny lub zastępca ustawowy i władza sądowa udzielili zezwolenia (zd. m. nietrafnie O. S. P. XI. 145). Postępowanie przy udzielaniu zezwolenia przez sąd określają §§ 190, 191 pat. niesp.

¹⁾ Por. § 1621 k. c. n.

Niedojrzałi t. j. osoby, które nie ukończyły jeszcze 14 roku życia, nie mają wogóle zdolności do zawarcia małżeństwa (§ 48 k. c.). Małżeństwo niedojrzałego jest nieważne, choćby je zawarto na podstawie błędnie udzielonego zezwolenia opiekuna i sądu nadopiekunczego.

Brak zdolności zawarcia małżeństwa u nupturjentów, wynikający z ich wieku, nie może być usunięty przez dyspensę. Zawarcie małżeństwa przez osoby niedojrzałe sprzeciwiałoby się istocie i celowi małżeństwa. W odniesieniu do osób małoletnich dojrzałych władzą, powołaną do udzielania zezwolenia oraz do czuwania, by bez uzasadnionych przyczyn nie odmawiano nupturjentom zezwolenia na zawarcie małżeństwa, są sądy nadopiekuncze. Możliwość udzielenia dyspensy od wykazania ustawą wymaganego zezwolenia przesuwalaby kompetencję w tych sprawach z sądów na udzielające dyspensz władze administracyjne — a to byłoby sprzeczne z ustawą.

10. Inne przyczyny, ograniczające zdolność osobistą stron¹⁾.

Zupełnie niezdolnymi do zawarcia małżeństwa (Gl. U. IV. 1407, XVIII. 7268) są szaleńcy, obłąkani (O. S. P. VIII. 124, P. P. A. Nr. 338 ex 1928), upośledzeni na umyśle oraz ubezwłasnowolnieni całkowicie (§ 48 k. c., § 3 ord. ubezwł.; por. także Gl. U. XVIII. 7268, SZ. IV. 146) bez względu na ich wiek a zatem bez względu na to, czy są niedojrzałymi, czy też małoletnimi dojrzałymi lub nawet pełnoletnimi. Natomiast pełnoletni, nad którymi przedłużono władzę ojcowską wzgl. opiekę (§§ 172, 173, 251 k. c.), oraz ubezwłasnowolnieni częściowo mogą zawrzeć ważne małżeństwo jednak tylko za zezwoleniem swych zastępców prawnych a w pewnych przypadkach sądu nadopiekunczego wzgl. nadkuratelnego (§ 49 k. c., § 4 ord. ubezwł.). Osobom, nad którymi przedłużono władzę ojcowską, udziela zezwolenia na zawarcie małżeństwa ojciec, osobom zaś, nad którymi przedłużono opiekę, sąd nadopiekunczy po oświadczeniu się opiekuna (§ 49 k. c.). Co do zezwolenia na zawarcie małżeństwa dla osób częściowo ubezwłasnowolnionych, należy odróżnić, z jakich przyczyn ubezwłasnowolnienie nastąpiło. Ubezwłasnowolnieni częściowo z powodu choroby umysłowej lub niedołęstwa umysłowego mogą zawrzeć małżeństwo tylko za zezwoleniem doradcy i sądu nadkuratelnego i to bez względu na to, kto jest doradcą (§ 4 ust. 2 ord. ubezwł.). W razie częściowego ubezwłasnowolnienia z innych przyczyn (SZ. X. 350) udziela zezwolenia na zawarcie małżeństwa w przypadkach, w których doradcą ubezwłasnowolnionego jest jego ślubny ojciec, tylko doradca (t. j. ojciec). W innych przy-

¹⁾ Nowakowski: Obłąkanie jako przyczyna unieważnienia małżeństwa lub rozvodu, G. S. W. XIV.

Por. §§ 1304, 1325, 1331 k. c. n., art. 14, 100 p. 1 pr. o małż., art. 489, 511 k. c. p.

padkach konieczne jest zezwolenie sądu nadkuratelnego, udzielone na podstawie oświadczenia doradcy (§ 49 k. c.).

W kwestjach: a) zwrócenia się o pomoc do sądu w razie nieuzasadnionego odmówienia zezwolenia na zawarcie małżeństwa; b) przyczyn, dla których zezwolenia można odmówić; c) formy udzielenia zezwolenia; d) postępowania przy udzielaniu zezwolenia; e) ważności małżeństwa, zawartego przez osoby, nie mające wogóle zdolności zawarcia małżeństwa, lub zawartego przez strony w zdolności do zawarcia małżeństwa ograniczone bez zezwolenia osób, do udzielenia tego zezwolenia powołanych; wreszcie f) dopuszczalności dyspenzy — obowiązują zasady, podane wyżej pod L. 9.

11. Zezwolenie władz przełożonych.

Osoby, wymienione niżej, nie mogą zawrzeć małżeństwa bez zezwolenia swych władz przełożonych. Brak takiego zezwolenia nie pociąga za sobą nigdy nieważności małżeństwa, jest zatem „przeszkodą” tamującą a nie zrywającą. W szczególności:

a) oficerowie Wojsk Polskich i Polskiej Marynarki Wojennej mogą zawrzeć małżeństwo tylko za zezwoleniem swych władz przełożonych (art. 25, 90 ustawy z dn. 23 marca 1922, Dz. U. Nr. 32, poz. 256, art. 42 ustawy z dn. 20 czerwca 1924, Dz. U. Nr. 64, poz. 626). Warunki, niezbędne dla otrzymania takiego zezwolenia, określa rozp. Prez. z dn. 1 kwietnia 1932, Dz. U. Nr. 29, poz. 295. Wedle § 3 ust. 3 cyt. rozp. Prez. oficerowie, będący słuchaczami szkół i kursów wojskowych, nie mogą w czasie odbywania studiów otrzymać zezwoleń na zawarcie małżeństwa;

b) podoficerowie zawodowi mogą zawrzeć małżeństwo tylko za zezwoleniem przełożonego, posiadającego uprawnienia co najmniej dowódcy pułku (art. 69 ustawy z dn. 18 lipca 1924, Dz. U. Nr. 72, poz. 698 w brzmieniu zmienionem rozp. Prez. z dn. 13 kwietnia 1927, Dz. U. Nr. 39, poz. 347; jednolity tekst tej ustawy ogłoszono obwieszczeniem min. spr. wojsk. z dn. 15 lipca 1927, Dz. U. Nr. 68, poz. 603, ponowna zmiana brzmienia ustawą z dn. 28 stycznia 1932, Dz. U. Nr. 25, poz. 213; § 140 rozp. min. spr. wojsk. z dn. 15 maja 1928, Dz. U. Nr. 71, poz. 643);

c) podoficerowie i szeregowcy wojska stałego mogą zawrzeć małżeństwo tylko w wyjątkowych uwzględnienia godnych przypadkach za zezwoleniem dowódcy, posiadającego uprawnienia co najmniej dowódcy pułku (art. 21 ustawy, cyt. pod b), §§ 25—31 rozp. min. spr. wojsk., cyt. pod b). Podoficerowie i szeregowcy, uczniowie szkół wojskowych, podczas pobytu w szkole nie mogą otrzymać zezwolenia na zawarcie związku małżeńskiego (art. 110 ustawy, cyt. pod b);

d) podoficerowie i szeregowcy zawodowi marynarki wojennej mogą zawrzeć małżeństwo tylko za zezwoleniem przełożonego o uprawnieniach co najmniej dowódcy pułku (art. 60 rozp. Prez. z dn. 7 marca 1928, Dz. U. Nr. 27, poz. 251 w brzmieniu, zmienionem ustawą z dn. 28 stycznia 1932, Dz. U. Nr. 25, poz. 214). Warunki udzielenia zezwolenia określa § 133 rozp. min. spr. wojsk. z dn. 12 września 1929, Dz. U. Nr. 77, poz. 577); podoficerowie i szeregowcy, uczniowie oficerskiej szkoły marynarki wojennej przez czas pobytu w szkole nie mogą otrzymać zezwolenia na zawarcie związku małżeńskiego (art. 93 cyt. rozp. Prez.);

e) podoficerowie i szeregowcy służby czynnej i podoficerowie i szeregowcy nadterminowi marynarki wojennej mogą zawrzeć małżeństwo tylko za zezwoleniem władzy przełożonej, które może być udzielone w wyjątkowych uwzględnienia godnych wypadkach (art. 14 rozp. Prez., cyt. pod d). Warunki niezbędne do otrzymania zezwolenia regulują §§ 16—22 rozp. min. spr. wojsk., cyt. pod d);

f) oficerowie policji państw. mogą zawierać małżeństwo tylko za zezwoleniem komendanta głównego, szeregowi za zezwoleniem wojewódzkiego komendanta policji państwowej. Samowolne zawarcie związku małżeńskiego pociąga za sobą odpowiedzialność dyscyplinarną (art. 64 rozp. Prez. z dn. 6 marca 1928, Dz. U. Nr. 28, poz. 257, w brzmieniu zm. rozp. Prez. z dn. 29 listopada 1930, Dz. U. Nr. 82, poz. 643, jedn. tekst ogłoszono obw. z dn. 31 grudnia 1930, Dz. U. Nr. 5, poz. 27 ex 1931, rozp. min. spr. wewn. z dn. 28 lipca 1928, Dz. U. Nr. 87, poz. 762);

g) oficerowie straży granicznej i szeregowi, podlegli bezpośrednio komendzie straży granicznej, mogą zawrzeć małżeństwo tylko za zezwoleniem Komendanta straży granicznej, inni szeregowi za zezwoleniem Kierownika Inspektoratu Okręgowego straży granicznej. Zawarcie związku małżeńskiego przez oficera lub szeregowego bez zezwolenia pociąga za sobą odpowiedzialność dyscyplinarną (art. 34 rozp. Prez. z dn. 22 marca 1928, Dz. U. Nr. 37, poz. 349, rozp. min. skarbu z dn. 3 czerwca 1929, Dz. U. Nr. 50, poz. 413);

h) więźniom karnym udziela zezwolenia na zawarcie małżeństwa minister sprawiedl., więźniom śledczym władze, do których dyspozycji przebywają w więzieniu (art. 29 rozp. Prez. z dn. 7 marca 1928, Dz. U. Nr. 29, poz. 272; p. także § 8 p. b) rozp. min. sprawiedl. z dn. 22 czerwca 1928, Dz. U. Nr. 64, poz. 591).

Dla osób, wymienionych pod a)–e), zawierających małżeństwo bez wymaganego zezwolenia służbowego, przewiduje sankcję karną art. 133 k. k. wojsk. (rozp. Prez. z dn. 22 marca 1928, Dz. U. Nr. 36, poz. 328).

Co do małżeństw osób, obowiązanych do służby wojskowej p. art. 92 ustawy z dn. 23 maja 1924, Dz. U. Nr. 61, poz. 609 w brzmieniu zmienionem rozp. Prez. z dn. 11 stycznia 1928, Dz. U. Nr. 4, poz. 26; jednolity tekst tej ustawy ogłoszono obwieszcz. min. spr. wojsk. z dn. 8 marca 1928, Dz. U. Nr. 46, poz. 458, §§ 447, 448 rozp. z dn. 16 marca 1930, Dz. U. Nr. 31, poz. 270.

12. Niemoc płciowa¹⁾.

Wedle najwyższego postanowienia z dn. 25 lutego 1837 (*Winiwarter: Handbuch der Gesetze I. str. 173*) pojęcie niemocy fizycznej odnosi się jedynie do obcowania cielesnego; nie dotyczy zaś pytania, czy spłodzenie dzieci mogłoby nastąpić, czy nie. Pod pojęcie niemocy płciowej z § 60 k. c. podpada zatem tylko *impotentia coëundi*, nie podpada pod nie *impotentia generandi*.

Przypadki niemocy płciowej można podzielić na grupy wedle różnych kryterjów. I tak niemoc płciowa może być:

a) albo stałą, albo czasową, zależnie od tego, czy da się uleczyć, czy nie;

b) uprzednią albo następczą zależnie od okoliczności, czy powstała przed, czy po zawarciu małżeństwa;

c) bezwzględną albo względną zależnie od okoliczności, czy małżonek nie jest zdolny wogóle do spełnienia stosunku płciowego z jakąkolwiek osobą, czy też odbycie powinności małżeńskiej jest niemożliwe tylko między danem małżeństwem, jednak każde z małżonków byłoby zdolne do spełniania stosunku płciowego z innymi osobami.

Trwała (Gl. U. 14741, V. 1727, XV. 6035, XVIII. 7263, O. S. P. VIII. 399, P. P. A. Nr. 172 ex 1930, SZ. III. 30, V. 158)

¹⁾ Por. art. 22 pr. o małż. Kod. cyw. niem. nie zna tej przeszkody por. jednak § 1333 k. c. n.

niemoc spełnienia powinności małżeńskiej jest przeszkodą małżeństwa, jeżeli istniała już w czasie jego zawarcia. Niemoc czasowa tylko albo nieuleczalna, ale dopiero podczas trwania małżeństwa powstała, nie może rozwiązać węzła małżeńskiego (§ 60 k. c.). Wynika stąd, że niemoc płciowa jest tylko o tyle przyczyną nieważności małżeństwa, o ile spełnia równocześnie dwa kryteria: jest uprzednia i trwała. Obojętne jest natomiast, czy niemoc jest bezwzględna, czy też tylko względna (Gl. U. 15484, II. 612, IV. 1364, 1412, VIII. 3006, XVIII. 7263, P. P. A. Nr. 75 ex 1929). Niema także znaczenia, u którego z małżonków niemoc istnieje.

Rozstrzygnięcie kwestji, jakie braki fizyczne wzgl. psychiczne (Gl. U. 5966, 15665, IV. 1364, 1412, XI. 4253, XVIII. 7263, 7413, P. P. A. str. 220 ex 1923) wywołują niemoc płciową o poprzednio podanych znamionach, należy do nauki medycyny (por. jednak O. S. P. IV. 203 z glossami *Allerhanda* i *Przeworskiego* oraz P. P. A. Nr. 56 ex 1925 z glossą *Bühna*, P. P. A. Nr. 339 ex 1928). Z tego też powodu ustawa nakazuje w przypadkach, w których za przyczynę nieważności małżeństwa podano niemoc płciową, przeprowadzenie dowodu ze znawców (por. także Gl. U. II. 612, P. P. A. str. 157, 158 ex 1923), t. j. z doświadczonych lekarzy, felczerów a stosownie do okoliczności także z kobiet położnych (§ 100 k. c.; p. jednak obecnie art. 328 k. p. c.). Jeżeli nie można oznaczyć z pewnością, czy niemoc jest trwała, czy tylko czasowa (Gl. U. III. 1002, IV. 1364, 1412, XV. 6164, XVII. 7209, O. S. P. I. 272, P. P. A. Nr. 75 ex 1929), powinni małżonkowie jeszcze przez rok wspólnie mieszkać. Dopiero w razie, gdyby niemoc przez ten czas trwała, należy uznać małżeństwo za nieważne (§ 101 k. c.).

Od przeszkody niemocy płciowej niema dyspenzy.

13. Przeszkoda węzła małżeńskiego¹⁾.

Mężczyzna z jedną tylko kobietą a kobieta z jednym tylko mężczyzną mogą być w jednym czasie połączeni węzłem małżeńskim (§ 62 zd. 1 k. c.). Małżeństwo, zawarte przez osobę, pozostającą w ważnym związku małżeńskim, jest zatem nieważne. Kto już był zaślubiony i chce ponownie zawrzeć małżeństwo, musi dowieść w sposób prawny zupełnego rozwiązania węzła małżeńskiego (§ 62 zd. 2 k. c.). Przyczynami, powodującymi „zupełne rozwiązanie węzła małżeńskiego“, są: a) śmierć jednego z małżonków, oraz b) rozwód. Pozór istnienia małżeństwa zostaje usunięty przez orzeczenie o jego nieważności.

¹⁾ *Allerhand*: Die Wiederverehelichung eines Katholiken bei Lebzeiten des anderen Ehegatten, Z. f. O. V. *Fuchs*: Das Ehehindernis des bestehenden Ehebandes und seine Umgehung 1879. *Lenhoff*: Auflösung der Ehe und Wiederverehelichung 1926.

Por. §§ 1309, 1326, 1348—1350 k. c. n., art. 25, 26, 100 p. 2, art. 125, 134, 181, 190 p. 3 pr. o małż., art. 56 k. c. p.

Dowód zupełnego rozwiązania węzła małżeńskiego stanowi w przypadkach ad a) — metryka śmierci (por. nadto § 10 ustawy z dn. 16 lutego 1883, dz. u. p. nr. 20 w brzmieniu, zmienionem art. I. § 5 ustawy z dn. 31 marca 1918, dz. u. p. nr. 129). Surogatem tego dowodu jest uznanie jednego z małżonków za zmarłego, połączone z orzeczeniem, iż małżeństwo uważać należy za rozwiązane (§ 112 k. c., § 9 ust. 1—3 ustawy z dn. 16 lutego 1883, dz. u. p. nr. 20, w brzmieniu, zmienionem art. I § 4 ustawy z dnia 31 marca 1918, dz. u. p. nr. 129). Dowodem rozwiązania związku małżeńskiego jest w przypadkach ad b) oraz w przypadkach nieważności małżeństwa prawomocne rozstrzygnięcie sądowe. Niezłożenie tych dowodów — samo przez się — nie wywołuje jednak nieważności małżeństwa. Tylko rzeczywiste istnienie ważnego związku małżeńskiego, wiążącego jednego z nupturjentów w chwili zawierania przez niego drugiego małżeństwa, powoduje nieważność tego drugiego małżeństwa (p. jednak m. zd. nietrafne P. P. A. Nr. 251 ex 1924). Tylko zatem przepis, zamieszczony w § 62 zd. 1 k. c., ma znaczenie przeszkody zrywającej. Postanowienie § 62 zd. 2 k. c. zawiera przeszkodę tamującą (por. Gl. U. XVI. 6315, SZ. XII. 12). Co do środków ostrożności, które zachować ma władza, udzielająca ślubu osobie, zawierającej małżeństwo powtórnie, patrz dekret kanc. nadw. z dn. 10 maja 1820, zb. u. *Kropatschka* XLIII. str. 284.

Przeszkoda węzła małżeńskiego ma na celu utrzymanie moralności i przyzwoitości publicznej (p. także SZ. IV. 88). Dlatego też przepis § 62 k. c. obowiązuje członków wszystkich wyznań i to także tych, które znają wielożeństwo. Przekroczenie normy § 62 k. c. powoduje zaś nietylko nieważność powtórnego małżeństwa, ale nadto może pociągnąć za sobą skutki karne z §§ 206—208 k. k. Od przeszkody węzła małżeńskiego niema w zasadzie dyspenzy (SZ. IV. 155, X. 51).

Pomimo to dyspenza od przeszkody węzła małżeńskiego bywa niekiedy udzielana. Spełnia ona wówczas rolę środka, służącego do uzgodnienia postanowień prawa małżeńskiego cywilnego z łagodniejszymi od nich przepisami prawa kościelnego.

Wedle kod. cyw. austr. małżeństwo, w którym obie strony są katolikami, a także małżeństwo, w którym choćby tylko jedna ze stron w chwili jego zawierania była wyznania katolickiego, może być rozwiązane tylko przez śmierć jednego z małżonków (§ 111 k. c.). Natomiast wedle can. 1119 kod. kan. małżeństwo, zawarte między ochrzczonymi albo między stroną ochrzczoneą a nieochrzczoneą — a więc także i małżeństwo, zawarte między katolikami — może być, o ile nie zostało spełnione, rozwiązane i to albo z samego prawa, wskutek złożenia uroczystych ślubów zakonnych przez małżonków, albo też przez dyspenzę Stolicy Apostolskiej, udzieloną z ważnych powodów. W razie rozwiązania małżeństwa przez dyspenzę papieską każda ze stron odzyskuje wedle prawa kościelnego możliwość ponownego wstąpienia w związek małżeński. Natomiast wedle prawa cywilnego to rozwiedzione kościelnie małżeństwo trwa w dalszym ciągu i nie może być za życia małżonków rozwiązane, wskutek czego strony nie mogą zawrzeć ponownego małżeństwa. Tę anomalję usuwa władza administracyjna, która

rozwiedzionemu kościelnie małżonkowi udziela dyspenzy od przeszkody z § 62 k. c.¹⁾

14. Przeszkoda katolicyzmu²⁾.

Specjalne przepisy obowiązują w kwestji ponownego zawarcia małżeństwa przez rozwiedzionych małżonków chrześcijan.

Z postanowień §§ 111, 116 k. c. wynika, że możliwość udzielenia rozwodu istnieje wogóle tylko wtedy:

a) jeśli żadna ze stron w chwili zawarcia małżeństwa nie wyznawała ani też w chwili żądania rozwodu nie wyznaje religii katolickiej;

b) jeśli religję tę wyznaje w chwili żądania rozwodu tylko jedna ze stron, która przyjęła ją dopiero po zawarciu małżeństwa a druga strona ani w chwili zawarcia małżeństwa nie wyznawała ani w chwili żądania rozwodu nie wyznaje religii katolickiej.

Jeżeli rozwiedzione małżeństwo było małżeństwem akatolickiem chrześcijańskim, względnie jeżeli rozwodu udzielono małżonkom, którzy w chwili zawarcia małżeństwa byli chrześcijanami akatolikami, później jednak jedno z nich przyjęło wyznanie katolickie, drugie zaś pozostało chrześcijaninem akatolikiem, wówczas rozwód przywraca wprawdzie w zasadzie rozwiedzionym małżonkom możliwość zawarcia ponownego małżeństwa, jednak nie w pełni. Mianowicie w obu przypadkach, wymienionych poprzednio pod a) i b), rozwiedzeni małżonkowie akatolicy chrześcijanie nie mogą — jak długo żyje drugi małżonek — zawrzeć małżeństwa z katolikiem, nadto w przypadkach, wymienionych poprzednio pod b), rozwiedziony małżonek katolik nie może za życia drugiego małżonka wogóle zawrzeć małżeństwa (dekrety nadw. z dn. 26 sierpnia 1814, zb. u. s. nr. 1099 oraz z dn. 17 lipca 1835, zb. u. s. nr. 61). Przeszkoda ta, znana pod nazwą przeszkody katolicyzmu, powoduje nieważność małżeństwa, może być jednak usunięta przez dyspenzę (por. jednak Gl. U. VIII. 3020).

Przeszkoda katolicyzmu nie istnieje w stosunku do żydów, którzy przeszli na katolicyzm (wątpliwości budzi Gl. U. 14507; m. zd. orzeczenie to jest nietrafne) i rozwiedli się z swym małżonkiem, pozostałym w religii żydowskiej (dekret kanc. nadw. z dn. 4 lutego 1837, zb. u. s. nr. 168).

¹⁾ W niemieckiej Austrii udzielano dyspenzy od przeszkody węzła małżeńskiego nie tylko w omówionych w tekście przypadkach. Ta praktyka władz administracyjnych, obecnie już znacznie ograniczona, wywołała całą literaturę, z której przykładowo można wymienić Vöss: *Der Dispens vom Hindernisse der bestehenden Ehe*, 1920. *Lenhoff: Auflösung der Ehe und Wiederverehelichung*, 1926. Kwestji tej dotyczą dwie opinie Najw. Tryb. w Wiedniu SZ. IV. 155, X. 51.

²⁾ *I. . . . . y: Das Ehehindernis des Katholizismus*, J. B. 1875. *Pauli: Das imped. cathol.*, Arch. f. kath. Kirch. R. LXXXVIII. R.: *Zur Geschichte des Ehehindernisses des Katholizismus*, Z. Bl. 1918.

15. Czas oczekiwania.¹⁾

Inne ograniczenie co do możliwości powtórnego wstąpienia w związek małżeński zawiera przepis § 120 k. c. Wedle tego postanowienia, jeżeli małżeństwo uznano za nieważne, rozwiedziono je, albo rozwiązane zostało przez śmierć męża, wówczas żona nie może zawrzeć nowego małżeństwa, jeżeli jest w ciąży, przed rozwiązaniem, a gdyby co do jej ciąży zachodziła wątpliwość, przed upływem setnego ośmdziesiątego dnia. Przeszkoda ta nie istnieje (odmiennie Gl. U. 524, XII. 4791) wtedy, gdy wszelkie prawdopodobieństwo co do tego, by żona była w ciąży, można obiektywnie — n. p. ze względu na wiek żony, a nie ze względu na jej subiektywne zapatrywanie — wykluczyć.

Małżeństwo, zawarte z pominięciem przepisów o przeszkodzie czasu oczekiwania, nie jest nieważne (§ 121 k. c.). Przeszkoda czasu oczekiwania jest zatem tylko przeszkodą tamującą. Zawarcie małżeństwa pomimo istnienia tej przeszkody, ma jednak doniosłe skutki prawne. Żona bowiem traci wówczas korzyści, przyznane jej przez poprzedniego męża w umowach małżeńskich, w kontrakcie dziedziczenia, w rozporządzeniach ostatniej woli, lub w umowie, zawartej przy rozwodzie. Mąż zaś, z którym nowe małżeństwo zawarto, traci — przysługujące mu prócz tego przypadku — prawo żądania unieważnienia małżeństwa z powodu dowiedzenia się o ciąży żony, wywołanej przez innego. Nadto obydwójce małżonkowie powinni być stosownie ukarani (§ 121 zd. 1 k. c., § 507 k. k.). Jeżeli z małżeństwa, zawartego z pominięciem przepisów § 120 k. c., urodziło się dziecko i jest wątpliwość, czy nie zostało spłodzone przez poprzedniego męża, należy ustanowić kuratora dla strzeżenia jego praw (§ 121 zd. 2 k. c.).

W przypadkach, w których wedle okoliczności albo wedle orzeczenia znawców ciąża jest nieprawdopodobna, można po upływie trzech miesięcy udzielić dyspenzy od przeszkody czasu oczekiwania (§ 120 k. c. *in fine*).

16. Wyższe święcenia, śluby zakonne.²⁾

Duchowni, mający już wyższe święcenia, jak również osoby zakonne obojej płci, które złożyły uroczysty ślub bezżenności, nie mogą zawrzeć ważnego małżeństwa (§ 63 k. c.). Decydujące znaczenie ma fakt otrzymania wyższych święceń względnie zło-

¹⁾ Por. § 1313 k. c. n., p. także § 1314 k. c. n., art. 68, 72, 125, 168, 169, 181 pr. o małż., p. także art. 100 p. 3, 170—172 pr. o małż.

²⁾ *Krasnopolski*: Ehehindernis der höheren Weihen 1896. *Tenze*: Zur Auslegung des § 63 ABGB., Arch. f. kath. Kirch. R. LXXIII. *Iška*: Ehefähigkeit katholischer Geistlicher in Oesterreich 1896. *Gaugusch*: Das Ehehindernis der höheren Weihen 1902. *Unger*: Priesterehen und Mönchsehen, Festschrift II.

Por. art. 27 pr. o małż. K. c. n. nie zna tej przeszkody, por. jednak § 1334 k. c. n.

zenia ślubu bezżenności, obojętne jest natomiast późniejsze wystąpienie z zakonu (p. jednak SZ. V. 183), czy nawet z kościoła, w którym dana osoba otrzymała święcenia lub złożyła ślub. Małżeństwo zakonnika, który wystąpił z zakonu i zmienił wyznanie, jest zatem nieważne (Gl. U. 6141, 8417, 9628, 9888, 13701, IV. 1342, 1365, VII. 2755, X. 3703, XVI. 6707). Przeszkoda wyższych święceń i ślubów zakonnych odnosi się do kapłanów i zakonników katolickich wszystkich obrządków i grecko-oriantalnych (Gl. U. 5904).

Przeszkoda wyższych święceń i ślubów zakonnych może być usunięta przez dyspensę.

17. R ó ż n o ś ć r e l i g i i.¹⁾

Między chrześcijanami i osobami, niewyznającymi religii chrześcijańskiej, nie może być zawarte ważne małżeństwo (§ 64 k. c.). Przeszkoda ta istnieje zatem między chrześcijanami (Gl. U. I. 3, VII. 2817, SZ. VIII. 104, ks. Jud. 22) z jednej strony a wszelkimi osobami, wyznającymi inne religie oraz bezwyznaniowcami z drugiej strony (Gl. U. 10227, 14471, V. 1707, VI. 2395, 2497, VIII. 3059, XII. 4684, SZ. II. 46, V. 167). Przeszkoda różności religii nie istnieje natomiast między osobami, wyznającymi różne religie chrześcijańskie (por. Gl. U. 8066, 11110, XVI. 6611, XVII. 6796), a więc n. p. między katolikami a prawosławnymi, prawosławnymi a ewangelikami i t. d., oraz między osobami, wyznającymi różne religie niechrześcijańskie, a więc n. p. między żydami a mahometanami, żydami a bezwyznaniowcami i t. d.

Przeszkoda różności religii jest przeszkodą zrywającą. Może być usunięta przez dyspensę (por. SZ. II. 130, VI. 73, VIII. 3).²⁾

18. P o k r e w i e ń s t w o.³⁾

Między krewnymi w linii prostej, między rodzeństwem rodzonym i przyrodnim, między dziećmi rodzeństwa, tudzież z rodzeństwem rodziców, to jest z wujem (stryjem) i ciotką (ze strony ojczystej i macierzystej) nie może być zawarte ważne małżeństwo bez względu na to, czy pokrewieństwo pochodzi z prawego, czy nieprawego rodu (§ 65 k. c.). Przeszkoda pokre-

¹⁾ Por. art. 24, 100, 125, 133, 181, 190 p. 1 pr. o małż. Kod. cyw. niem. nie zna tej przeszkody, p. jednak § 1334 k. c. n.

²⁾ Odmiennie Gl. U. VIII. 3092 oraz O. S. P. VI. 314 ze zwalczającą je glossą *Allerhand* (p. P. P. A. Nr. 211 ex 1926). — Kwestji dopuszczalności dyspensy od przeszkody różności religii nie rozstrzyga art. 12 ustawy z dn. 2 sierpnia 1926, Dz. U. Nr. 101, poz. 581 o prawie właściwym dla stosunków prywatnych międzynarodowych; ustawa ta usuwa bowiem tylko kolizję między poszczególnymi ustawodawstwami i określa, kiedy które z nich ma wejść w zastosowanie. Nie miała natomiast zmienić i nie zmieniła treści poszczególnych ustawodawstw. Błędnie uw. 1 do O. S. P. VI. 314.

³⁾ Por. §§ 1310, 1327 k. c. n., art. 30—32, 36, 101, 136, 138, 182, 184, 190 p. 2 pr. o małż., por. również art. 33, 34, 37—39 pr. o małż.

wieństwa uregulowana jest inaczej w odniesieniu do żydów. U żydów mianowicie nie może być zawarte ważne małżeństwo między krewnymi w linii prostej, zaś w linii pobocznej między bratem i siostrą oraz między siostrą a synem lub wnukiem jej brata lub siostry (§ 125 zd. 1 k. c.).

We wszystkich poprzednio wymienionych przypadkach jest przeszkoda pokrewieństwa przeszkodą zrywającą.

Niema dyspenzy od przeszkody pokrewieństwa, jeżeli nupturjenci krewni są między sobą w linii prostej lub są rodzeństwem rodzonym albo przyrodnim. We wszystkich innych przypadkach dyspenza może być udzielona (por. §§ 131, 501 k. k.).

Przeszkoda pokrewieństwa oparta jest w kodeksie austr. na związkach krwi. Wskutek tego stosunek prawny, wynikający z adopcji, nie stanowi przeszkody zawarcia małżeństwa. Przez zawarcie małżeństwa między osobą adoptującą a adoptowaną gaśnie jednak stosunek prawny, wynikający z adopcji (wniosek z zestawienia §§ 89 i nast. k. c. i § 183 k. c.).¹⁾

19. P o w i n o w a c t w o.²⁾

Z powinowactwa powstaje przeszkoda zawarcia małżeństwa o tyle, że mąż krewnych swej żony, wymienionych w przepisach o przeszkodzie pokrewieństwa (Gl. U. I. 281), a żona tamże wymienionych krewnych męża poślubić nie może (§ 66 k. c.). Odrębne prawidła co do przeszkody powinowactwa podaje § 125 zd. 2 k. c. dla żydów i reguluje tę kwestję następująco: po rozwiązaniu małżeństwa nie może wchodzić w związki małżeńskie mąż z krewną swej żony w linii prostej, tudzież z siostrą swej żony; żona zaś nie może zawrzeć małżeństwa z krewnym swego męża w linii prostej, z bratem męża oraz z synem albo wnukiem brata lub siostry swego męża.

Przeszkoda powinowactwa jest przeszkodą zrywającą.

Nie mogą być uwzględnione podania o udzielenie dyspenzy dla małżeństw między ojczymem lub macochą a pasierbami (dekrety kanc. nadw. z dn. 26 lipca 1784, zb. u. *Trattnera* T. IV. str. 396, z dn. 16 sierpnia 1795, zb. u. *Kropatschka* T. VI. str. 479 oraz z dn. 19 czerwca 1823, § 501 k. k.). Poza temi przypadkami można od przeszkody powinowactwa udzielić dyspenzy.

20. C u d z o ł ó s t w o.³⁾

Małżeństwo między dwiema osobami, które popełniły z sobą cudzołóstwo, jest nieważne. Cudzołóstwo jednak musi być dowiedzione przed zawarciem małżeństwa (§ 67 k. c.).

¹⁾ Por. §§ 1311, 1771 k. c. n., art. 35, 36, 137, 138, 177, 183 pr. o małż.

²⁾ Por. §§ 1310, 1327 k. c. n., art. 30—32, 36, 101, 136, 138, 177, 182 pr. o małż., por. także art. 35 pr. o małż.

³⁾ Por. §§ 1312, 1328 k. c. n., art. 28, 125, 134, 135, 181 pr. o małż.

Dowód musi być przeprowadzony sądownie a sąd musi fakt cudzołóstwa prawomocnie ustalić (Gl. U. XII. 4617). Obojętne jest, czy dowód był przeprowadzony przed sądem karnym, czy cywilnym (p. nadto Gl. U. IV. 1655). Niewystarczające jest przyznanie, złożone przed władzą kościelną (dekr. kanc. nadw. z dn. 6 grudnia 1833, zb. u. prow. wyższej Austrii T. 15, str. 239) lub władzą administracyjną.¹⁾

Przeszkoda cudzołóstwa może być usunięta przez dyspensę (por. SZ. VII. 398).

21. Spowodowanie rozwodu.

Rozwiedzeni małżonkowie nie mogą zawrzeć ważnego małżeństwa z temi osobami, które według dowodów, przedłożonych w postępowaniu rozwodowym, spowodowały rozwód przez cudzołóstwo, poduszczenie lub w inny karygodny sposób (§ 119 k. c.).

Od tej przeszkody może być udzielona dyspenza.

22. Zabicie małżonka.²⁾

Jeżeli dwie osoby, chociażby nie dopuściły się przedtem ze sobą cudzołóstwa, przyrzekły sobie poślubić się i jeżeli dla dopięcia tego zamiaru choćby tylko jedna z nich nastawała na życie małżonka, który do tego był przeszkodą, wówczas nie może być między niemi zawarte ważne małżeństwo nawet wtedy, kiedy morderstwa w rzeczywistości nie dokonano (§ 68 k. c.).

Przeszkoda ta może być usunięta przez dyspensę. Jest jednak mało prawdopodobne, by strony zwracały się do władzy administracyjnej o zwolnienie od tej przeszkody.

II. Forma zawarcia małżeństwa.³⁾

23. Wiadomości ogólne.

Do ważności małżeństwa wymaga się dopełnienia istotnych formalności, któremi są: zapowiedzi i uroczyste oświadczenie

¹⁾ W tej ostatniej kwestji — mocy dowodowej przyznania złożonego przed władzą administracyjną — wyraźny przepis cytowanego w tekście dekr. kanc. nadw. z dn. 6 grudnia 1833 stracił swe znaczenie wskutek przejścia w 1853 r. kompetencji w sprawach karnych o cudzołóstwo z władz administr. na sądy zwyczajne. Por. Gl. U. XII. 4617.

²⁾ Por. art. 29, 125, 134 pr. o małż.

³⁾ *Rittner*: Śluby cyw. w histor. rozwoju 1879. *Abraham*: Forma zawarcia zaręczyn i małżeństwa 1913. *Gromnicki*: Forma zawierania zaręczyn i małżeństw według dekretu „*ne temere*” z uwzgl. prawa austr., niem. i ros. 1910. *Roth*: Forma zaręczyn i małżeństwa w prawie kośc. katol. z uwzgl. prawa cyw. 1908. *Biskupski*: Forma małż. według proj. Kom. Kod., Ateneum 1931. *Filimowski*: Uwagi nad cyw. małż. austr., P. P. A. XI. *Szreder*: O małżeństwie cyw., G. S. W. I. *Skwarczyński*: O postępowości, P. P. A. LII. *Gliwa*: Śluby kościelne, czy cywilne 1919. *Szachowski*: O zawarciu małż. w prawie franc., P. P. A. VIII. *Birkencweig*: O małżeństwie cyw. ze stanowiska histor., państw., kośc. i obyczajowo-społ. 1901.

Köstler: Das neue kirchl. und das österr. Eheschliessungsrecht, J. B. 1917.

woli (§ 69 k. c. i napis przed tym paragrafem). Postanowienia kodeksu cywilnego, regulujące te kwestje, zostały w wielu punktach zmienione i uzupełnione przez późniejsze ustawy. Wskutek tego, że przy zawarciu małżeństwa współdziałać mają władze, cały szereg postanowień tak kodeksu cywilnego, jak i ustaw późniejszych, dotyczących formy zawarcia małżeństwa, ma charakter przepisów administracyjnych. Odnosi się to przede wszystkim do postanowień, regulujących właściwość władz, sposób i miejsce ogłaszania zapowiedzi, udzielanie zwolnienia od przeszkód (dyspenz), prowadzenia ksiąg ślubów. Z reguły małżeństwo ma być zawierane w formie kościelnej.¹⁾ Zawarcie małżeństwa w formie cywilnej jest wyjątkiem od tej reguły. Wskutek wysunięcia kościelnej formy zawarcia małżeństwa na plan pierwszy przepisy, odnoszące się do formy zawarcia małżeństwa, nie regulują tej kwestji jednolicie, bez względu na religję nupturjentów. Przeciwnie, istnieje szereg przepisów, które stosowane być winny tylko przy zawieraniu małżeństw osób, należących do pewnego prawnie uznanego wyznania, małżeństw mieszanych, małżeństw osób, nienależących do żadnego prawnie uznanego wyznania itd.

A. Zapowiedzi.²⁾

24. Pojęcie, właściwość władz, sposób i miejsce ogłaszania.

Zapowiedzi polegają na ogłoszeniu przyszłego małżeństwa z podaniem imienia, nazwiska rodzowego, miejsca urodzenia, stanu i miejsca zamieszkania obojga narzeczonych z nadmienieniem, że każdy, ktoby wiedział o przeszkodzie zawarcia tego małżeństwa, powinien o niej donieść (§ 70 zd. 1 k. c.).

Z reguły zapowiedzi ogłaszają władze kościelne. Jeżeli nupturjenci należą do jednego z prawnie uznanych wyznań chrześcijańskich, ogłoszenie musi się odbyć w trzech dniach niedzielnych lub świątecznych wobec zwykłego kościelnego zgromadzenia okręgu parafjalnego, w którym oboje narzeczeni mieszkają (Gl. U. VI. 2508, XI. 4176, XII. 4731, XIII. 5112), jeżeli

¹⁾ Inaczej w b. dzielnicy pruskiej, gdzie cywilna forma zawarcia małżeństwa jest obligatoryjna (§§ 1317, 1324 k. c. n.). Prawo o małż. z 1836 r. zna tylko religijną formę zawarcia małżeństwa (art. 2, 3 p. 3, 48 i nast., 98, 108, 124, 126, 139, 140, 179, 185 pr. o małż.). Co do osób bezwyznaniowych praktyka dopuszcza jednak śluby cywilne, które odbywają się przez sporządzenie aktu stanu cywilnego bez obrzędu relig. (art. 92 k. c. p., art. 179 pr. o małż.; p. także art. XXIII przep. wpraw. k. p. c.).

Grynwasser: Śluby cywilne na obszarze b. zaboru ros., Pal. I.

²⁾ W języku niem. das Aufgebot, po franc. la publication.

Illasiewicz: Das Ehehindernis der Aufgebotsunterlassung, Z. Bl. XVII.

Por. §§ 1316, 1322 k. c. n.; p. także §§ 44—50 ustawy Rzeszy Niem. z dn. 6 lutego 1875, dz. u. Rzeszy str. 23 o stanie cywilnym w brzmieniu, zmien. art. 46 ustawy wpraw. k. c. n.; art. 41 i nast., 104 i nast., 126, 139, 186 pr. o małż.

zaś każde z narzeczonych mieszka w innym okręgu, w obu okręgach parafjalnych (§ 71 zd. 1 k. c.). Zapowiedzi małżeństw między członkami różnych wyznań chrześcijańskich (O. S. P. IX. 605) mają się odbyć w zwykły sposób na przeznaczonych dla odbycia służby bożej zgromadzeniach okręgów parafjalnych stowarzyszeń religijnych każdego z narzeczonych (art. I. i III. ustawy z dn. 31 grudnia 1868, dz. u. p. nr. 4 ex 1869).

Zapowiedzi małżeństw żydowskich muszą być ogłoszone w trzech bezpośrednio po sobie następujących szabasach lub dniach świątecznych w synagodze lub domu wspólnych modlitw, a gdzieby ich nie było, przez zwierzchność miejscową w gminie wyznaniowej, do której jedno i drugie z oblubieńców należy.

Zapowiedzi ogłasza właściwy duszpasterz wzgl. jego zastępca t. j. proboszcz, wikary, pastor i t. d., zaś dla żydów rabin gminy wyznaniowej albo rabin stowarzyszenia religijnego (§ 126 k. c., art. 46, 47 przepisów o organizacji gmin wyznaniowych żydowskich, ogłoszonych jako załącznik do rozp. Prez. z dn. 14 października 1927, Dz. U. Nr. 91, poz. 818 w brzmieniu zmienionem rozp. Prez. z dn. 6 marca 1928, Dz. U. Nr. 28, poz. 259).¹⁾ Co do małżeństw osób, podlegających wojskowej jurysdykcji duchownej p. dla katolików rozp. prezesa rady min. i min. spr. wojsk. oraz min. spr. wewn., sprawiedl., wyzn. rel. i ośw. publ. z dn. 25 listopada 1926, Dz. U. Nr. 124, poz. 714.

Do ogłoszenia zapowiedzi powołane są władze cywilne jedynie w dwóch przypadkach:

a) jeżeli jeden z powołanych — wedle podanych wyżej przepisów — do ogłoszenia zapowiedzi duszpasterzy odmawia tego ogłoszenia z powodu istnienia przeszkody, nieznannej ustawodawstwu państwowemu. Powołana do ogłoszenia zapowiedzi jest ta polityczna władza powiatowa (starostwo), w której ma swą siedzibę urzędową duszpasterz, odmawiający ogłoszenia zapowiedzi. W miastach, posiadających własne statuty gminne, powołana jest do ogłoszenia zapowiedzi władza gminna, której powierzono administrację polityczną (art. II. §§ 1, 2 ustawy z dn. 25 maja 1868, dz. u. p. nr. 47 oraz §§ 4, 5 rozp. min. spr., wyzn. i spr. wewn. z dn. 1 lipca 1868, dz. u. p. nr. 80);

b) jeżeli chodzi o ogłoszenie zapowiedzi osoby, nienależącej do żadnego prawnie uznanego kościoła lub stowarzyszenia religijnego. Powołane do ogłoszenia zapowiedzi jest starostwo a w miejscowościach, posiadających własne statuty gminne, władza gminna, której powierzono administrację polityczną. Właściwość starostwa wzgl. władzy gminnej określa się wedle miejsca zamieszkania nupturjenta (§ 1 ustawy z dn. 9 kwietnia

¹⁾ Jednolity tekst tych przepisów ogłoszono rozp. min. wyzn. rel. i ośw. publ. z dn. 5 kwietnia 1928, Dz. U. Nr. 52, poz. 500. Przepisy te nie obowiązują w województwie śląskim. W cieszyńskiej części województwa śląskiego obowiązują zatem dotąd odnośne postanowienia ustawy z dnia 21 marca 1890, dz. u. p. nr. 57.

1870, dz. u. p. nr. 51; co do wyznawców Islamu p. art. I. § 7 ustawy z dn. 15 lipca 1912, dz. u. p. nr. 159).

Władza cywilna ogłasza zapowiedzi przez publiczne obwieszczenie tak na własnej urzędowej tablicy ogłoszeń, jak również przez publiczne obwieszczenie w urzędzie gminnym miejsca zamieszkania narzeczonego wzgl. narzeczonej. Nadto winne być zapowiedzi ogłoszone na rokach urzędowych, jeżeli takie roki władza powiatowa regularnie odbywa. Obwieszczenie, zawierające zapowiedzi, ma być przybite na tablicy ogłoszeń władzy politycznej i odnośnych urzędów gminnych przez trzy tygodnie (art. II. § 5 ustawy z dn. 25 maja 1868, dz. u. p. nr. 47, §§ 7—10 rozp. min. spraw., wyzn. i spr. wewn. z dn. 1 lipca 1868, dz. u. p. nr. 80, § 1 ustawy z dn. 9 kwietnia 1870 dz. u. p. nr. 51).

Jeżeli narzeczeni, albo jedno z nich, nie mieszkają jeszcze od sześciu tygodni w tym okręgu parafjalnym wzgl. w tej gminie, w której małżeństwo ma być zawarte, należy zapowiedzi ogłosić także w miejscu ostatniego ich pobytu, w którym mieszkali dłużej niż przez czas powyższy, albo też narzeczeni muszą sześć tygodni (Gl. U. XI. 4176) mieszkać w miejscu, gdzie się znajdują, aby ogłoszenie zapowiedzi tam było wystarczające (§ 72 k. c.).

Jeżeli w ciągu sześciu miesięcy po zapowiedziach małżeństwa nie zawarto, wówczas musi się ponowić ogłoszenie zapowiedzi (§ 73 k. c.).

Kto wie o jakiejś przeszkodzie zawarcia małżeństwa, powinien o niej donieść władzy, powołanej do udzielenia ślubu, albo bezpośrednio, albo za pośrednictwem tej władzy, która ogłaszała zapowiedzi (§ 70 zd. 2 k. c.).

25. Uwolnienie od zapowiedzi.

Pomimo, iż kodeks cywilny zalicza zapowiedzi do istotnych formalności zawarcia małżeństwa, strony mogą być od wymogu ogłoszenia zapowiedzi częściowo lub nawet zupełnie zwolnione. Bez względu na to, kto ma udzielić ślubu i kto miałby zapowiedzi ogłosić, do udzielenia zwolnienia powołane są władze cywilne. O zwolnienie powinny prosić w zasadzie same strony i pod własnymi nazwiskami (§ 84 zd. 1 k. c.).

Od ogłoszenia drugiej i trzeciej zapowiedzi może zwolnić z ważnych przyczyn polityczna władza powiatowa (starostwo) a w miastach, posiadających własny statut gminny, władza gminna, sprawująca polityczną administrację. Te same władze powołane są do zezwolenia na skrócenie czasu, w ciągu którego ogłoszenie zapowiedzi, dokonane przez władzę świecką, ma pozostać przybite na tablicach urzędowych (§ 85 k. c., § 1 p. 1 ustawy z dn. 4 lipca 1872, dz. u. p. nr. 111).

Zupełne zwolnienie od zapowiedzi może być w niżej podanych pod a) i b) przypadkach udzielone na podstawie przysięgi, złożonej przez narzeczonych, że nie jest im znana żadna przeszkoda zawarcia zamierzonego małżeństwa (§§ 86, 87 k. c.). Zaniechanie złożenia przysięgi nie pozbawia wprawdzie zwolnienia skuteczności (P. P. A. Nr. 188 ex 1927; por. natomiast O. S. P. VII. 175), jednakże władze i duszpasterze, którzy dają ślub pomimo wadliwości zwolnienia, mają być karani (dekret nadw. z dn. 23 września 1817, zb. u. s. nr. 1372). Rozróżnić należy następujące przypadki:

a) W nagłych przypadkach może udzielić zupełnego zwolnienia od zapowiedzi polityczna władza powiatowa a w miastach, posiadających własny statut, władza gminna, której powierzono administrację polityczną (§ 86 k. c., art. II. § 5 ustawy z dn. 25 maja 1868, dz. u. p. nr. 47, § 1 rozp. min. sprawiedl., wyznań i spr. wewn. z dn. 1 lipca 1868, dz. u. p. nr. 80, § 1 p. 2 ustawy z dn. 4 lipca 1872, dz. u. p. nr. 111).

b) Zupełnego zwolnienia od zapowiedzi należy udzielić wtedy, gdy chcą zawrzeć małżeństwo dwie osoby, o których już pierwszej powszechnie mniemano, że są poślubione. Powołany do udzielenia zwolnienia jest urząd wojewódzki a o udzielenie zwolnienia prosić może także właściwy duszpasterz, zamilczając nazwiska stron (§ 87 k. c.; co do postępowania p. pismo prez. kanc. nadw. z dn. 11 września 1820, zb. prow. doln. Austrii T. 2, nr. 247).

26. Skutki braku zapowiedzi.

Do ważności małżeństwa wystarcza przynajmniej jedno-razowe ogłoszenie imion (Gl. U. 5555, XIV. 5389, XVI. 6618, P. P. A. Nr. 173 ex 1930, SZ. III. 19) i nazwisk narzeczonych i ich przyszłego małżeństwa w okręgu parafjalnym (O. S. P. I. 159) tak narzeczonego, jak i narzeczonej (§ 74 k. c.; por. także P. P. A. Nr. 2 ex 1930). Wynika stąd, że — poza przypadkami zupełnego zwolnienia od zapowiedzi — małżeństwo jest nieważne, jeżeli zapowiedzi nie były wogóle ogłoszone, albo też jeżeli żadna z ogłoszonych zapowiedzi nie spełniała minimalnych wymogów, określonych w pierwszej części § 74 k. c. Wszelkie inne braki co do formy lub liczby zapowiedzi nie wywołują nieważności małżeństwa (p. atoli Gl. U. XI. 4176).

Narzeczeni jednak wzgl. duszpasterze obowiązani są pod groźbą odpowiedniej kary starać się, aby wszystkie przepisane zapowiedzi ogłoszono w należytej formie (§ 74 k. c.).

27. O dyspenzie.¹⁾

O istnieniu przeszkody zawarcia małżeństwa może władza, udzielająca ślubu, albo dowiedzieć się od samych nupturjentów, albo też istnienie przeszkody może dojść do wiadomości władzy wskutek ogłoszenia zapowiedzi. W razie istnienia przeszkody władza nie może udzielić nupturjentom ślubu bez względu na to, czy przeszkoda jest zrywająca, czy tamująca (§ 78 k. c., p. także § 507 k. k. oraz rozp. z dn. 3 kwietnia 1855, dz. u. p. nr. 61; por. O. S. P. IX. 605). Z ważnych przyczyn mogą strony prosić o dyspensę od przeszkody (§ 83 k. c.). Jakie przeszkody mogą być usunięte przez udzielenie dyspenzy, przedstawiono już poprzednio. W zasadzie o udzielenie dyspenzy winny strony prosić same, we własnym imieniu i to przed zawarciem małżeństwa. Tylko w przypadkach, zasługujących na szczególne uwzględnienie, mogą strony, które były powszechnie uważane za małżonków, zwrócić się z prośbą o dyspensę za pośrednictwem duszpasterza jednak z przytoczeniem nazwisk i okoliczności (§ 84 zd. 1 k. c., pismo prez. kanc. nadw. z dn. 11 września 1820, zb. prow. doln. Austrii T. 2, nr. 247). Do udzielenia dyspenzy — bez względu na to, czy ślubu udzielić ma władza kościelna, czy cywilna — powołane są władze cywilne i to z reguły urzędy wojewódzkie a tylko od przeszkody czasu żałoby udziela dyspenzy starostwo wzgl. w miastach, posiadających własne statuty gminne, władza gminna, której powierzono administrację polityczną (§ 83 k. c., § 1 p. 4 ustawy z dn. 4 lipca 1872, dz. u. p. nr. 111).

B. Uroczyste oświadczenie woli.

28. Formalności wstępne.²⁾

Władza nie może przystąpić do udzielenia ślubu bez zachowania specjalnych ostrożności (§§ 78, 127 k. c.). Narzeczeni

¹⁾ *Illasiewicz*: Die eherechtliche Dispensation, ZBl. 1901.

²⁾ Por. §§ 45—49 ustawy Rzeszy Niem. z dn. 6 lutego 1875, dz. u. Rzeszy str. 23, art. 52—57, 106, 107, 126, 139, 188, 201 pr. o małż.

przedłożyć muszą naprzód poświadczenie o należyście dokonanych zapowiedziach. Osoby, które nie mogą zawrzeć małżeństwa bez zezwolenia swych prawnych zastępców wzgl. sądu nadopiekuńczego lub nadkuratelnarnego, czy też swych władz przełożonych, muszą przedłożyć wymagane zezwolenie na małżeństwo. Osoby, które wstępują w związki małżeńskie po raz drugi, dowieść muszą zupełnego rozwiązania swego pierwszego małżeństwa (p. wyżej L. 13), nadto co do kobiet władze przestrzegać muszą przepisów, dotyczących przeszkody czasu oczekiwania. Jeżeli między stronami istnieje jakaś przeszkoda do zawarcia małżeństwa, władza żądać musi przedłożenia dyspenzy. Wreszcie nupturjenci — jeżeli pełnoletność ich nie jest całkiem pewna (O. S. P. IX. 605) — przedłożyć muszą metryki chrztu wzgl. urodzenia.

Od tego ostatniego wymogu (SZ. II. 130) zwolnić może strony urząd wojewódzki, a w razie stwierdzenia niebezpieczeństwa bliskiej śmierci, niedopuszczającego zwłoki, starostwo wzgl. w miastach, posiadających własny statut gminny, władze gminne, którym powierzono administrację polityczną (dekrety kanc. nadw. z dn. 22 lutego 1817, zb. u. s. nr. 1319, z dn. 22 grudnia 1826, zb. u. s. nr. 2242, § 1 rozp. min. sprawiedl., wyznań i spraw wewn. z dn. 1 lipca 1868, dz. u. p. nr. 80, § 1 p. 3 ustawy z dn. 4 lipca 1872, dz. u. p. nr. 111). Jeżeli strony uzyskały zwolnienie od obowiązku przedłożenia metryki chrztu wzgl. urodzenia, należy żądać innego poświadczenia urzędowego tych okoliczności, które — jak wiek, religja i t. d. — miałyby być wykazane przez metrykę chrztu wzgl. urodzenia.

Wogóle nie wolno władzy dać ślubu nupturjentom tak długo, dopóki nie zostaną przedłożone wszelkie potrzebne świadectwa (p. także dekret kanc. nadw. z dn. 22 grudnia 1814, zb. u. s. nr. 1118) a wszelkie wątpliwości nie będą usunięte (por. O. S. P. IX. 605).

29. O u r o c z y s t e m o ś w i a d c z e n i u w o l i w o g ó l n o ś c i.¹⁾

Zawarcie umowy małżeńskiej następuje przez wymianę oświadczeń woli (zezwoleń), złożonych w formie uroczystej. Do tego, by wymiana zezwoleń miała rzeczywiście znaczenie zawarcia ważnego małżeństwa, wymaga się nietylko przestrzegania przepisanej formy — o czem będzie mowa niżej — ale także złożenia oświadczeń przez strony swobodnie, poważnie, stanowczo i zrozumiale²⁾ (p. także dekr. kanc. nadw. z 13 sierpnia 1837, zb. u. *Pichla* T. 63, str. 363; por. § 869 k. c.; Gl. U. IV. 1357). Zezwolenie na małżeństwo musi być rzeczywiste (por. napis nad §§ 55 i nast. k. c.). Kodeks cywilny nie wyowiada tej zasady wyraźnie, wymienia tylko przyczyny, które wyrażone zezwolenie pozbawiają pełnej skuteczności prawnej, i określa je jako przeszkody zawarcia małżeństwa, wywołane brakiem rzeczywistego zezwolenia. Temi przeszkodami są: przymus (§ 55 k. c.), porwanie (§ 56 k. c.) oraz błąd (§§ 57—59

¹⁾ *Aleksandrowicz*: Zezwolenie na małżeństwo w prawie kanonicznem i prawie polskiem 1931.

²⁾ Por. § 1332 k. c. n., art. 9, 99 p. 2, 125, 129, 180 pr. o małż.

k. c.). Z treści §§ 55—59 k. c. — a także z postanowień § 47 k. c. — wynika, że wszelkie inne — niewymienione w powyższych przepisach — wady woli, istniejące przy zawieraniu małżeństwa, nie mają znaczenia prawnego. Ważne jest zatem również małżeństwo, zawarte tylko pozornie (odmiennie O. S. P. I. 160).¹⁾

Wobec tego, że ustawa określa wady woli jako przeszkody zawarcia małżeństwa, mogłoby być wątpliwe, czy od tych „przeszkód” można udzielić dyspenzy. Odpowiedź przecząca nie ulega wątpliwości. Woli stron — a więc czynnika istotnego przy zawarciu umowy małżeńskiej — nie może bowiem ani zastąpić ani uzupełnić orzeczenie władzy administracyjnej. Ponadto w większości tych przypadków jest zwrócenie się stron do władzy o udzielenie dyspenzy wogóle nie do pomyslenia.

Ponieważ treść umowy małżeńskiej nie podlega autonomji stron, przeto ich oświadczenia, składane przy ślubie, muszą wyrażać tylko: a) wolę zawarcia małżeństwa, b) wskazywać osobę, z którą małżeństwo ma być zawarte. Wszelkie dalsze oświadczenia są zbędne. Niemożliwe zaś jest wprowadzanie do treści złożonych zezwoleń jakichkolwiek części podmiotowo-istotnych a więc warunków, terminów lub zleceń. Małżeństwo, zawarte pod warunkiem lub z dołożeniem terminu, byłoby nieważne.²⁾

30. P r z y m u s.³⁾

Zezwolenie na małżeństwo nie ma mocy prawnej, jeżeli je wymuszono przez uzasadnioną obawę (§ 55, zd. 1 k. c.). Obojętne jest, czy przymus wywarła druga strona, czy osoba trzecia. Jeżeli groźba pochodziła od osoby trzeciej, nie ma wpływu na ważność małżeństwa okoliczność, czy druga strona o groźbie wiedziała, czy też nie. Istniejąca w chwili zawarcia małżeństwa świadomość drugiej strony o wywarceniu przymusu pozbawia ją jednak prawa zwalczania ważności małżeństwa (§ 95 k. c.). Niebezpieczeństwo, wywołane groźbą, nie musi dotyczyć osoby zagrożonej (por. także P. P. A. str. 17 ex 1923); może się również odnosić do jej bliskich i to zarówno krewnych, jak i niekrewnych. Z tego, że w § 55 k. c. niema wzmianki o bezprawności przymusu, wynika, iż przymus, wywarty celem skłonienia jednej ze stron do zawarcia małżeństwa, jest zawsze bezprawny (Gl. U. X. 3679). Także zatem i *metus reverentialis* może być w pewnych przypadkach (O. S. P. IX. 319, P. P. A. Nr. 320 ex 1931) przyczyną nieważności małżeństwa (por. § 508 k. k.).

¹⁾ *Tilsch*: Ueber die Mentalreservation bei der Eheschliessung, JB. 1912. *Thaner*: *Simulatae nuptiae nullius momenti sunt*, ZBl. 1907.

Por. § 1332 k. c. n.

²⁾ *Hussarek*: Die bedingte Eheschliessung 1892.

Por. § 1317 ust. 2 k. c. n.

³⁾ *Wyszyński*: Czy *metus indirecte incessus* może unieważnić małżeństwo 1931.

Por. § 1335 k. c. n., art. 10, 11, 106 pr. o małż.

Czy wywołana groźbą obawa była uzasadniona, ocenić należy wedle czterech kryteriów. Dwa z nich są kryteriami obiektywnymi: wielkość niebezpieczeństwa, pozostająca w bezpośrednim związku z rodzajem groźby, oraz prawdopodobieństwo niebezpieczeństwa, zależne od okoliczności, wśród jakich groźbę wyrażono. Dalsze dwa kryteria są subiektywne: właściwości fizyczne (płeć, siły) i właściwości umysłowe osoby zagrożonej (§ 55 zd. 2 k. c.; Gl. U. IX. 3432, X. 3679, O. S. P. III. 90 z glossą *Gołaba*, O. S. P. IX. 319, P. P. A. Nr. 9 ex 1925, Nr. 1 ex 1927, Nr. 171 ex 1930, Nr. 320 ex 1931, SZ. V. 155).

31. Porwanie.¹⁾ *czy nie należy się do przynud*

Zezwolenie na małżeństwo jest nieważne, jeżeli wyrażone było przez osobę uprowadzoną, której nie zwrócono jeszcze wolności (§ 56 k. c.). Ponieważ ustawa używa zwrotu „osoba uprowadzona“, przeto osobą taką może być nietylko kobieta, ale i mężczyzna. Nie ma znaczenia prawnego, w jakim celu nupturjenta uprowadzono i czy wywierano na nim presję w kierunku zawarcia małżeństwa, czy też nie. Obojętne jest także, kto daną osobę uprowadził a w szczególności, czy uprowadzającym był drugi nupturjent, czy osoba trzecia. Natomiast uprowadzenie tylko wtedy jest przyczyną nieważności małżeństwa, jeżeli dokonane było wbrew woli samej osoby uprowadzonej.

32. Błąd.²⁾

Wpływ błędu na ważność małżeństwa jest bardzo ograniczony. Błąd powoduje bowiem nieważność małżeństwa tylko w dwóch przypadkach:

a) jeżeli zaszedł co do osoby przyszłego małżonka (§ 57 k. c.). Ten przepis ustawy jest niejasny. Błąd co do osoby dotyczyć może bowiem albo identityczności fizycznej, albo identityczności cywilnej. Błąd co do identityczności fizycznej zaszedłby wówczas, gdyby narzeczony A zamiast znanej mu dokładnie z nazwiska i z osoby narzeczonej B poślubił podstawioną osobę C. Zaistnienie takiego błędu jest mało prawdopodobne. Częściej zdarzają się przypadki błędu co do identityczności cywilnej, polegające na tem, że osoba A poślubia wprawdzie tę osobę, którą znała i którą poślubić zamierzała, czyni to jednak w tem błędnem mniemaniu, że jej małżonek jest osobą B, podczas gdy w rzeczywistości jest on osobą C. Błąd może się tu odnosić równie dobrze tylko do

¹⁾ Art. 13 pr. o małż.

²⁾ *Gerigk*: Irrtum und Betrug als Ehehindernisse nach kirchl. und staatl. Recht 1898. *Gaugusch*: Der Irrtum als Ehehindernis, 1899. *Thaner*: Die Persönlichkeit in der Eheschliessung, 1900. *Pfersche*: Irrtumslehre des österr. Privatrechts, 1891. *Hölder*: Die Anfechtung der Ehe wegen Irrtums in der Person, *Ih. Jb.* XLII.

Por. §§ 1332—1334 k. c. n., art. 10, 12, 106 pr. o małż.

imienia nupturjenta, jak i do jego nazwiska. Nie jest wątpliwe, że błąd co do identyczności fizycznej wywołuje nieważność małżeństwa. Sporna natomiast jest kwestja wpływu błędu co do identyczności cywilnej na ważność małżeństwa. Judykatura jest chwiejna (por. Gl. U. 5555 oraz SZ. VII. 21 za nieważnością; przeciwnie Gl. U. 12041). Nie ulega wątpliwości, że błąd co do identyczności cywilnej jest raczej błędem co do przymiotów (*error in qualitate*) niż błędem co do osoby. Pomimo to z wielu powodów trafniejsze jest zapatrywanie, wedle którego błąd co do identyczności cywilnej pociąga za sobą nieważność małżeństwa. Nie bez wpływu na to rozstrzygnięcie pozostaje fakt, że kodeks kanoniczny, który w dążeniu do utrzymania ważności małżeństwa idzie bardzo daleko, uznaje za nieważne małżeństwo, zawarte pod wpływem błędu co do przymiotów, które charakteryzowały indywidualność nupturjenta (*error in qualitate in personam redundans*, can. 1083 kod. kan.). Ten znany prawu kościelnemu błąd co do przymiotów, charakteryzujących indywidualność nupturjenta, jest prawie że równoznaczny z błędem co do identyczności cywilnej. — Wyżej scharakteryzowany błąd co do osoby wywołuje nieważność małżeństwa bez względu na to, w jaki sposób powstał i kto go wywołał. Małżonek jednak, który w chwili zawierania małżeństwa wiedział o błędzie drugiej strony, nie może zwalczać ważności małżeństwa (§ 95 k. c.);

b) jeżeli mąż dowie się po ślubie (Gl. U. 10068, I. 322, XVIII. 7721, P. P. A. str. 131 ex 1923, Nr. 95 ex 1925, SZ. I. 30) o ciąży żony, wywołanej przed ślubem przez kogoś innego (§ 58 k. c.). W tym przypadku tylko mąż żądać może uznania małżeństwa za nieważne. Nawet jemu nie przysługuje jednak to prawo wówczas, jeżeli małżeństwo zawarte zostało przed upływem oznaczonego w § 120 k. c. czasu oczekiwania (§§ 58, 121 k. c.).

Wszelkie inne błędy małżonków, jak również ich zawiedzione nadzieje co do przewidywanych lub nawet umówionych warunków, nie naruszają ważności małżeństwa (§ 59 k. c.).

33. Forma oświadczenia woli.¹⁾

Uroczyste oświadczenie woli musi być złożone w obecności dwóch świadków przed właściwym (Gl. U. 8945, VI. 2508) dla jednego z oblubieńców (oraz ze względu na miejsce zawarcia małżeństwa — p. także §§ 81, 82 k. c. — por. jednak SZ. X. 109) duszpasterzem (Gl. U. 8066) lub jego zastępcą bez względu na to, czy ten duszpasterz — stosownie do różnych wyznań — nazywa się proboszczem, pastorem, czy też jeszcze inaczej (§ 75 k. c.). W ten sam sposób ma być zawierane małżeństwo między członkami różnych wyznań chrześcijańskich i to także wtedy,

¹⁾ Por. §§ 1317—1321, 1324 k. c. n., art. 48—51, 98, 108, 124, 140—144, 179, 185, 187, 188, 192—194, 199, 200, 202 pr. o małż.

jeżeli zapowiedź z powodu odmowy jednego z duszpasterzy ogłoszona została przez władzę polityczną. Narzeczonym wolno wyjednać kościelne błogosławieństwo małżeństwa, zawartego przed duszpasterzem jednego z nich, u duszpasterza drugiego z narzeczonych (art. II., III. ustawy z dn. 31 grudnia 1868, dz. u. p. nr. 4 ex 1869). Właściwość duszpasterza ocenia się w granicach podanych wyżej przepisów wedle postanowień odnośnych ustawodawstw wyznaniowych (SZ. X. 109). Żydom daje ślub w obecności dwóch świadków rabin tej gminy wyznaniowej, do której jedno z narzeczonych należy. Jeśli stronami w małżeństwie są członkowie stowarzyszenia religijnego lub ich dzieci, ślub daje rabin tego stowarzyszenia (§ 127 k. c., art. 46, 47 przepisów o organizacji gmin wyznaniowych żydowskich, powołanych pod L. 24). Właściwy duszpasterz względnie rabin może upoważnić pisemnie do dania ślubu innego duchownego względnie rabina (§§ 81, 82, 127 k. c.). Co do małżeństw osób, podlegających wojskowej jurysdykcji duchownej p. przepisy, cyt. wyżej pod L. 24.

Wyjątkowo może być małżeństwo zawarte przed władzami cywilnymi, a to w następujących przypadkach:

a) Jeżeli jeden z powołanych wedle poprzednio podanych przepisów do odebrania oświadczenia woli duszpasterzy, do którego zwrócili się narzeczeni, odmawia udziału przy zawarciu małżeństwa z powodu przeszkody przez ustawodawstwo państwowe nieuznanej, wolno narzeczonym złożyć uroczyste oświadczenie woli przed władzą cywilną (art. II. §§ 1, 2 ustawy z dn. 25 maja 1868, dz. u. p. nr. 47, p. także §§ 3—6 rozp. min. sprawiedl., wyzn. i spr. wewn. z dn. 1 lipca 1868, dz. u. p. nr. 80). Możliwość zawarcia małżeństwa w formie cywilnej może zatem powstać, jeśli istnieje przeszkoda, znana odnośnemu prawu wyznaniowemu a nieznaną prawu państwowemu, dalej jeśli władze cywilne udzieliły dyspenzy od przeszkody, znanej tak odnośnemu prawu wyznaniowemu jak i prawu państwowemu, a władze duchowne udzielenia dyspenzy odmówiły, jeśli sąd państwowy orzekł o nieważności małżeństwa, zawartego poprzednio przez jedno z nupturjentów, a sąd kościelny uznał to małżeństwo za ważne lub jeśli takie poprzednie małżeństwo jednego z nupturjentów zostało zgodnie z przepisami prawa państwowego rozwiedzione a rozwód ten jest z punktu widzenia odnośnego prawa wyznaniowego (zwłaszcza katolickiego prawa kościelnego) bez znaczenia¹⁾, wreszcie jeśli strony nie chcą wykonać czynności religijnych, od których wypełnienia

¹⁾ W tych jednak przypadkach znana prawu, obow. w b. dzieln. austr., przeszkoda katolicyzmu (p. wyżej L. 14) uniemożliwi rozwiedzionemu nupturjentowi często także i z punktu widzenia prawa państwowego zawarcie ponownego małżeństwa.

uzależnia duszpasterz udzielenie ślubu (przystąpienie do spowiedzi, egzamin z religji).¹⁾

b) Małżeństwa osób, nienależących do żadnego prawnie uznanego kościoła lub stowarzyszenia religijnego, muszą być zawierane przed władzami cywilnymi (§ 1 ust. 1 ustawy z dn. 9 kwietnia 1870, dz. u. p. nr. 51: co do wyznawców Islamu p. art. I. § 7 ustawy z dn. 15 lipca 1912, dz. u. p. nr. 159).

Powołane do odebrania uroczystego oświadczenia woli są polityczne władze powiatowe (starostwa), zaś w miastach, posiadających własne statuty gminne, władze gminne, którym powierzono administrację polityczną. W przypadkach, wymienionych pod a), właściwa jest ta władza powiatowa względnie gminna, w której okręgu działania ma swą siedzibę urzędową duszpasterz, odmawiający współdziałania przy zawarciu małżeństwa. W przypadkach pod b) właściwość starostwa względnie władzy gminnej określa się według miejsca zamieszkania nupturjentów.

Uroczyste oświadczenie woli ma być złożone przed naczelnikiem odnośnej władzy lub przed jego zastępcą w obecności dwóch świadków i zaprzyiężonego (Gl. U. 13761) protokolanta. Przedstawiciel władzy wypowiedzieć ma do narzeczonych odpowiednią do stopnia ich wykształcenia i rozwoju umysłowego przemowę, odpowiadającą powadze i uroczystości aktu, o prawnych skutkach, mianowicie o wiążącej mocy małżeństwa, a następnie zawezwać narzeczonych, aby uroczyście oświadczyli swą wolę zawarcia małżeństwa. O akcie zawarcia małżeństwa należy spisać protokół, który podpiszą nupturjenci, świadkowie i obie osoby urzędowe.

Na prośbę oblubieńców właściwa władza może delegować inną władzę powiatową wzgl. gminną do odebrania uroczystego oświadczenia woli. Małżonkom, którzy zawarli małżeństwo przed władzą świecką, wolno uzyskać następnie również kościelne pobłogosławienie ich małżeństwa przez jednego z duszpasterzy owego wyznania, do którego jedno z małżonków należy (art. II. ustawy z dn. 25 maja 1868, dz. u. p. nr. 47, § 12 rozp. min. sprawiedl., wyzn. i spr. wewn. z dn. 1 lipca 1868, dz. u. p. nr. 80, § 1 ust. 2 i 3 ustawy z dn. 9 kwietnia 1870, dz. u. p. nr. 51).

Bez względu na to, czy małżeństwo ma być zawarte w formie kościelnej, czy cywilnej, winny strony w zasadzie wymienić oświadczenia woli osobiście. Oświadczenie woli można jednak za zezwoleniem urzędu wojewódzkiego złożyć także przez pełnomocnika, przyczem w pełnomocnictwie musi być wymieniona osoba, z którą małżeństwo ma być zawarte. Małżeństwo, zawarte przez pełnomocnika bez takiego szczególnego pełnomocnictwa, jest nieważne. Natomiast nie wpływa na ważność małżeństwa brak zezwolenia urzędu wojewódzkiego. Jeżeli pełnomocnictwo przed zawarciem małżeństwa, — choćby bez wiedzy drugiego nupturjenta — odwołano (por. nadto Gl. U. XVIII. 7708), małżeństwo jest — wbrew regule § 1026 k. c. — nieważne a mocodawca staje się tylko odpowiedzialny za szkody, wyrządzone przez odwołanie (§ 76 k. c., dekret nadw. z dn. 11 czerwca 1813, zb. u. s. nr. 1053).

Wedle prawa cywilnego ślub, zawarty czy to w formie kościelnej, czy cywilnej, ma charakter umowy, która przychodzi

¹⁾ Dekret kanc. nadw. z dn. 16 stycznia 1807, zb. u. pol. T. 28, nr. 6, dekret kanc. nadw. z dn. 10 grudnia 1807, zb. u. pol. T. 29 oraz dekret nadw. kom. dla studjów z dn. 18 czerwca 1813, zb. u. pol. T. 40, str. 286 zostały uchylone już przez przepis art. 14 ust. 3 ustawy zasadniczej z dn. 21 grudnia 1867, dz. u. p. nr. 142; p. obecnie art. 112 Konstytucji Rzp. Pol.

do skutku przez wymianę oświadczeń woli nupturjentów. Władza asystująca przy zawarciu małżeństwa odbiera tylko oświadczenia stron. Sama obecność przedstawiciela władzy nie jest jednak wystarczająca. Władza, współdziałająca przy zawarciu małżeństwa, musi być gotowa do przyjęcia oświadczeń stron. Jeżeli przedstawiciela władzy złożeniem oświadczeń zaskoczono (Gl. U. 5654), a tembardziej jeśli go do odebrania oświadczeń zmuszono, małżeństwo jest nieważne. Do ważności małżeństwa wymaga się również obecności dwóch świadków (p. jednak P. P. A. Nr. 2 ex 1930), nadto władza, współdziałająca przy zawarciu małżeństwa, musi być władzą właściwą, pod czem rozumieć należy nietylko właściwość miejscową (Gl. U. 8945, P. P. A. Nr. 2 ex 1928), ale także i właściwość ze względu na wyznanie nupturjentów (O. S. P. VII. 241, P. P. A. Nr. 89 ex 1926, Nr. 208 ex 1928). Nieważne jest zatem małżeństwo nietylko wtedy, gdy ślubu udzielił w miejscowości Z nupturjentom katolikom, mieszkającym w okręgu parafjalnym X, działający bez upoważnienia proboszcza parafji X proboszcz parafji Y, ale także i wtedy, jeśli ślubu tym samym nupturjentom udzieli w miejscowości X pastor ewangelickiego okręgu parafjalnego (§§ 75, 94 k. c.). Co do małżeństw żydowskich p. § 129 k. c.

34. O księgach ślubów.¹⁾

Dla zachowania trwałego dowodu zawarcia małżeństwa obowiązani są przełożeni parafji wpisać je do przeznaczonych na ten cel książki ślubów. Wpis ten nie jest wymogiem ważności małżeństwa (Gl. U. 12094). We wpisie wymienić należy: imię i nazwisko, wiek, zamieszkanie tudzież stan małżonków z nadmienieniem, czy już poprzednio byli lub nie byli zaślubieni, imię i nazwisko tudzież stan ich rodziców i świadków, dalej dzień, w którym małżeństwo zawarto, wreszcie nazwisko duszpasterza, przed którym złożono oświadczenia woli, i wymienić dokumenty, na zasadzie których zachodzące przeszkody usunięto (§ 80 k. c.; o prowadzeniu ksiąg ślubów przez duchownych ewangelickich p. § 29 p. 3 ust. ewangelickiego kościoła wyznania augsburskiego i helweckiego, ogłoszonej obwieszczeniem min. wyzn. i ośw. z dn. 15 grudnia 1891, dz. u. p. nr. 4 ex 1892; o prowadzeniu ksiąg ślubów przez duchownych starokatolickich p. rozp. min. spr. wewn., wyzn. i sprawiedl. z dn. 8 listopada 1877, dz. u. p. nr. 100). Przy małżeństwach żydowskich urzędnik, prowadzący metryki żydowskie, ma pod groźbą kary wpisać w języku krajowym akt udzielenia ślubu do księgi ślubów w sposób, podany w zdaniu poprzednim, a nadto przedłożone przez narzeczonych świadectwa oznaczyć liczbą porządkową, pod którą małżeństwo wpisano do księgi ślubów oraz świadectwa te do księgi ślubów doszyć (§§ 128, 131 k. c., dekret kanc. nadw. z dn. 22 października 1814, zb. u. s. nr. 1106, § 1 ustawy z dn. 10 lipca 1868,

¹⁾ *Schmid*: Die Standesregister in Oesterreich 1889. *Hermann*: Matrikenvorschriften 1891. *Griessler*: Kirchl. Vorschriften und österr. Gesetze und Verordnungen in den Matrikenangelegenheiten 1891. *Seidl*: Matrikenführung 1897.

P. także t. I. str. 141, uw. 1.

Por. § 1318 ust. 3 k. c. n., §§ 13, 15, 54, 55 ustawy Rzeszy niem. z dn. 6 lutego 1875, dz. u. Rzeszy str. 23 w brzmieniu, zmien. art. 46 ust. wpraw. k. c. n., art. 58, 109, 126, 139, 186, 188, 231—238 pr. o małż., art. 71 i nast. k. c. p.

dz. u. p. nr. 12 ex 1869, rozp. min. spr. wewn., wydane w poroz. z min. sprawiedl., wyzn. i ośw. z dn. 15 marca 1875, ogłoszone obwieszczeniem Namiestnictwa z dn. 14 września 1876, dz. u. kr. nr. 55; o możliwości powierzenia prowadzenia ksiąg ślubów duchownym Islamu p. art. I. § 8 ustawy z dn. 15 lipca 1912, dz. u. p. nr. 159). Władze, powołane do udzielania ślubów cywilnych, prowadzą księgi zapowiedzi i rejestry małżeństw i na żądanie wydają z tych rejestrów urzędowe świadectwa. Takie świadectwo urzędowe o zawarciu małżeństwa ma władza, która udzieliła ślubu cywilnego, przesłać z urzędu właściwemu duszpasterzowi jednego lub obojga oblubieńców. To ostatnie zdanie nie odnosi się oczywiście do małżeństw osób, nienależących do żadnego prawnie uznanego wyznania. Właściwy duszpasterz wpisze na podstawie nadesłanego mu świadectwa urzędowego małżeństwo, zawarte przed władzą cywilną, jako takie, do prowadzonej przez siebie księgi ślubów (art. II. § 9 ustawy z dn. 25 maja 1868, dz. u. p. nr. 47, §§ 16—23 rozp. min. spraw., wyzn. i spr. wewn. z dn. 1 lipca 1868, dz. u. p. nr. 80, § 1 ustawy z dn. 9 kwietnia 1870, dz. u. p. nr. 51). Jeżeli małżeństwo ma być zawarte w miejscu, w którym żadne z nupturjentów nie ma swej parafji, musi właściwy duszpasterz zaraz przy wydaniu dokumentu, którym mianuje innego swym zastępcą, zapisać ten szczegół do księgi ślubów swej parafji z wymienieniem miejsca, gdzie i przed jakim duszpasterzem ma być małżeństwo zawarte (Gl. U. 7289, 11148, 14950). Duszpasterz tego miejsca, gdzie małżeństwo się zawiera, musi również wpisać zawarcie małżeństwa do księgi ślubów swej parafji z dopiskiem, który proboszcz zamianował go zastępcą, i w ośmiu dniach donieść o zawarciu małżeństwa proboszczowi, który go upoważnił. Te same zasady obowiązują przy delegacjach między władzami cywilnymi (§§ 81, 82 k. c., art. II. § 6 ustawy z dn. 25 maja 1868, dz. u. p. nr. 47, § 18 rozp. min. spraw., wyzn. i spr. wewn. z dn. 1 lipca 1868, dz. u. p. nr. 80, § 1 ustawy z dn. 9 kwietnia 1870, dz. u. p. nr. 51). Jeżeli małżeństwo uznano za nieważne lub orzeczono rozwód, należy wpisać o tem wzmiankę w księdze ślubów w miejscu, gdzie ślub był wpisany, i w tym celu powinien sąd, przed którym toczyła się rozprawa o nieważność lub rozwód, donieść o tem władzy, która ma czuwać nad dokładnem prowadzeniem księgi ślubów (§ 122 k. c., § 17 rozp. min. sprawiedl. z dn. 9 grudnia 1897, dz. u. p. nr. 283, utrzym. w mocy art. XXVII p. 6 przep. wprov. k. p. c.). Ten obowiązek sądu istnieje także w przypadkach separacji (rozp. min. sprawiedl. z dn. 2 listopada 1893, dz. rozp. nr. 28).

III. Nieważność małżeństwa.¹⁾

35. Podział. Dochodzenie nieważności małżeństwa.

Przypadki nieważności małżeństwa podzielić można na dwie grupy, odpowiadające dokładnie podziałowi przeszkód zrywających na przeszkody prawa publicznego i przeszkody prawa prywatnego, a mianowicie na:

a) przypadki nieważności bezwzględnej, w których nieważności dochodzi się z urzędu. Należą tu przypadki nieważności,

¹⁾ *Mandel*: Orzecznictwo Sądów polskich w sprawach o unieważnienie, rozwód i separację małżeństw, w sprawach o alimentację, nieślubne pochodzenie i t. d. 1927. *Margulies*: Rozwód i unieważnienie małżeństwa 1929. *Allerhand*: O wpływie orzeczeń w sprawach małżeńskich, wydanych przez Sądy duchowne w b. zaborze rosyjskim, na stosunki prawne w innych dzielnicach Rzp. Pol., P. P. A. L. *Bühn*: Wykonalność wyroków sądów duchownych w sprawach małżeńskich, P. P. A. L. *Gwiazdomorski*: Skuteczność orzeczeń sądów duch. b. Król. Kongr. w sprawach małż. wobec prawa państw., P. P. A. LVII. *Bes*: Z praktyki sądu konsystorskiego, G. S. W. L, LI.

wywołanej przez porwanie, dalej przez istnienie przeszkód: węzła małżeńskiego, wyższych święceń, ślubów zakonnych, różności religji, pokrewieństwa, powinowactwa, cudzołóstwa, zabicia małżonka, spowodowania rozwodu, katolicyzmu, wreszcie przez niezachowanie tych formalności przy wymianie oświadczeń woli (p. jednak także zd. m. nietrafne Gl. U. VII 2747), których brak wywołuje nieważność małżeństwa (§ 94 k. c.);

b) przypadki nieważności względnej, w których nieważności dochodzi się tylko na żądanie osób, pokrzywdzonych w ich prawach przez małżeństwo, zawarte mimo istnienia przeszkody (co do wykładni tego zwrotu p. Gl. U. 8841, XII. 4731, XVI. 6618, XVII. 6921, XVIII. 7733, P. P. A. Nr. 2 ex 1930). Należą tu wszystkie przypadki nieważności, wywołanej przez przyczyny, niewymienione wyżej pod a) (p. jednak Gl. U. XVIII. 7708), a zatem przez brak zdolności osobistej stron, brak zezwolenia ojca, opiekuna, pomocnika lub sądu nadopiekuńczego wzgl. nadkuratelnego, przymus, błąd, niemoc płciową i brak zapowiedzi (§§ 94—96 k. c.).¹⁾

W żadnym przypadku nieważności małżeństwa nie mogą „małżonkowie” samodzielnie rozwiązać spółności małżeńskiej. Nieważność małżeństwa może być stwierdzona tylko przez orzeczenie sądowe (§ 93 k. c.), wydane na podstawie specjalnie w tym celu przeprowadzonego postępowania. Przed tem orzeczeniem ani żadna ze stron ani też inne osoby na nieważność małżeństwa powoływać się nie mogą, a wszelkie władze — jak długo niema orzeczenia sądowego, stwierdzającego nieważność małżeństwa — uważać muszą małżeństwo za ważne a tem samem i za wywołujące pełne skutki małżeństwa ważnego (por. jednak art. 7 k. p. k. w przeciwstawieniu do §§ 5, 371 austr. p. k. oraz § 5 wojsk. p. k.,

---

Florkiewicz: Traktat o małżeństwie domniemanem 1872. *Skibiński*: Rzecz o prejudykacjach w Polsce 1859. L. A. Do art. 249 k. cyw. nowego, Th. P. S. I. T. VIII.

Thiesing: Die Wirkung nichtiger Ehen 1907. *Riezler*: Rechtswirkungen der bigamischen Ehe, Ih. Jb. LXVI. *Genzmer*: Die Grenzen für die rückwirkende Kraft der Ehevernichtung, Arch. f. Rechts- und Wirtsch. Phil. XVI. *Allerhand*: Die Wiederverehelichung eines Katholiken bei Lebzeiten des anderen Ehegatten, Z. f. O. V. *Rosenberg*: Ehescheidung und Eheanfechtung nach deutschem und ausl. Recht und Ehescheidung der Ausländer in Deutschland 1931.

¹⁾ Podziałowi przypadków nieważności małżeństwa na nieważność bezwzględną i nieważność względną odpowiada w k. c. n. rozróżnienie między przypadkami nieważności małżeństwa — Nichtigkeit der Ehe — i zaczepialności małżeństwa — Anfechtbarkeit der Ehe — §§ 1323 i nast. k. c. n. Pr. o małż. z 1836 r. zna w odniesieniu do małżeństw katolickich cztery stopnie nieważności małżeństwa: pierwszy z nich zbliżony jest do nieważności bezwzględnej (art. 92), trzy dalsze (z tych pierwszy objęty jest art. 85, drugi art. 89—91, trzeci art. 86—88) do nieważności względnej. Co do innych wyznań p. art. 128, 172, 175—177, 190 pr. o małż. P. także art. 216, 222 pr. o małż.

art. 129 rozp. R. M. z dn. 10 maja 1920, Dz. U. Nr. 59, poz. 368; p. orzeczenie ogólnego zgrom. S. N. O. S. P. III, 29).

Bezwzględnej nieważności małżeństwa¹⁾ należy dochodzić z urzędu. Sąd musi zatem wdrożyć postępowanie bez względu na to, skąd się o nieważności dowiedział. Dochodzenie nieważności spowodować może skutek tego podczas „trwania” nieważnego małżeństwa każda osoba fizyczna (por. SZ. IV. 88), czy prawna, nadto władze państwowe i kościelne przez wystosowanie do właściwego sądu doniesienia o bezwzględnej nieważności małżeństwa (§ 94 k. c.).

Także i po „rozwiązaniu” nieważnego bezwzględnie małżeństwa przez śmierć jednego lub obojga małżonków²⁾ wzgl. przez rozwód, można dochodzić bezwzględnej nieważności małżeństwa jednak tylko wtedy, o ile dochodzenia i orzeczenia żądają interesowani, uprawnieni do tego z ustawy celem urzeczywistnienia roszczeń prywatno-prawnych (Gl. U. 14504, VI. 2196, VII. 2720, O. S. P. II. 381, SZ. V. 195, XI. 13), sędzia kryminalny w swem urzędowaniu (Gl. U. VIII. 3034) lub władza administracyjna (Gl. U. VII. 2720, XIV. 5602, XVIII. 7708) w interesie administracji państwowej (dekret nadw. z dn. 27 czerwca 1837, zb. u. s. nr. 208).

Nie każdy podający do sądu doniesienie o bezwzględnej nieważności małżeństwa staje się przez wniesienie tego doniesienia stroną w postępowaniu o nieważność, co ma doniosłe znaczenie ze względu na prawo strony wpływania na tok postępowania i wnoszenia środków prawnych od rozstrzygnięć sądowych (Gl. U. XII. 4642). Nie zawsze zatem ten, kto może dać inicjatywę wszczęcia postępowania, bierze udział w dalszym jego toku. Stronami w postępowaniu o bezwzględną nieważność małżeństwa (SZ. VII. 211, ks. Jud. Nr. 20) są zawsze małżonkowie — i to bez względu na to, czy ponoszą winę w zawarciu nieważnego małżeństwa, czy nie (por. P. P. A. Nr. 322 ex 1931) — dalej w przypadku nieważności, wywołanej przez przeszkodę węzła małżeńskiego, może być stroną także drugi małżonek z małżeństwa wcześniejszego (Gl. U. VI. 2196, SZ. VI. 160), wreszcie mogą być stronami po śmierci jednego lub obojga małżonków osoby (O. S. P. II. 381, IV. 549 z glossą *Allerhand*), zwalczające ważność małżeństwa celem urzeczywistnienia swych roszczeń prywatno-prawnych (§ 94 k. c., dekret nadw. z dn. 27 czerwca 1837, zb. u. s. nr. 208).

W przypadkach względnej nieważności małżeństwa mogą żądać orzeczenia o nieważności przede wszystkim sami małżonkowie³⁾, jednak nie zawsze. Ograniczenie jest dwojakie:

a) Tylko to z małżonków może żądać orzeczenia o nieważności małżeństwa, które w zawarciu małżeństwa, pomimo istnienia przyczyny, wywołującej jego nieważność, żadnej (Gl. U. 14679, VI. 2508, XI. 4176, XII. 4731, XIII. 5112, XIV. 5389, O. S. P. III. 22, VII. 175, X. 493, P. P. A. Nr. 188 ex 1927, SZ. V.

¹⁾ Por. § 632 p. c. n., art. 92, 96 p. 1, 128, 172, 175, 176, 190 pr. o małż.

²⁾ Por. § 1329 k. c. n., art. 216, 222 pr. o małż.

³⁾ Por. §§ 1331—1336, 1338—1342, 1350 k. c. n., art. 85, 86, 88—91, 177 pr. o małż.

152, 158) nie ponosi winy (§ 96 zd. 1 k. c.). Prócz tej ogólnej zasady podaje ustawa nadto specjalne przypadki winy małżonka. Już poprzednio (L. 30, 32) wspomniano, że nie może zwalczać ważności małżeństwa małżonek, który wiedział o przymusie, wywartym na stronę drugą, oraz małżonek, który wiedział o błędzie strony drugiej (§ 95 k. c.). W przypadkach błędu, polegającego na ciąży żony, wywołanej przez trzeciego, może żądać uznania małżeństwa za nieważne tylko mąż i to tylko wtedy, jeśli małżeństwo nie zostało zawarte przed upływem oznaczonego w § 120 k. c. czasu oczekiwania (§§ 58, 121 k. c.). Wreszcie nie może zwalczać ważności małżeństwa strona, która zataiła okoliczność, że nie może zawrzeć ważnego małżeństwa bez zezwolenia ojca, opiekuna, doradcy, względnie sądu nadopiekuńczego lub nadkuratelnarnego (Gl. U. 4974, 11501, XII. 4580, 4653), alboważ potrzebne zezwolenie zmyśliła (§ 95 k. c.). Jeżeli obie strony są winne, żadna z nich nie może żądać unieważnienia.

b) Nawet strona niewinna traci prawo żądania orzeczenia o nieważności małżeństwa, jeżeli po dowiedzeniu się o przeszkodzie (Gl. U. 10068, 15988, IX. 3304, 3390, 3432, O. S. P. III. 22, SZ. I. 30) tego prawa się zrzekła (p. jednak Gl. U. 15988, XVIII. 7413, P. P. A. str. 107 ex 1923, SZ. V. 220), małżeństwo potwierdziła (Gl. U. XII. 4580, P. P. A. Nr. 3 ex 1927) lub pozostawała nadal w pożyciu małżeńskim (§ 96 zd. 1 k. c.).¹⁾ Przez pozostawanie w spółności małżeńskiej rozumieć należy dalsze spełnianie powinności małżeńskiej (odmiennie Gl. U. 6271, 16121; trafnie Gl. U. IV. 1641, V. 1727, 2015, IX. 3304, X. 3944, XV. 5856, XVI. 6501, XVIII. 7413, P. P. A. Nr. 310 ex 1925, Nr. 99 ex 1927, Nr. 109, 210 ex 1928, Nr. 3 ex 1932, SZ. V. 220). Wynika stąd, że próby spełniania stosunku płciowego nie pozbawiają małżonka prawa zwalczania ważności małżeństwa (odmiennie Gl. U. 6271), że natomiast skutek ten wywiera choćby tylko jedno spełnienie powinności małżeńskiej.

Jeśli przyczyną nieważności jest brak zezwolenia na małżeństwo ojca, opiekuna, doradcy lub sądu nadopiekuńczego wzgl. nadkuratelnarnego, może wystąpić z żądaniem orzeczenia o nieważności małżeństwa ten zastępca ustawy (ojciec, opiekun, doradca), który był powołany (Gl. U. 14224, 11501) do udzielenia zezwolenia wzgl. do współdziałania przy jego udzieleniu (§ 96 k. c., dekrety nadw. z dn. 22 września 1821, zb. u. s. nr. 1802 oraz z dn. 17 czerwca 1825, zb. u. s. nr. 2112), jednak tylko tak długo, jak długo trwa (Gl. U. 11501, XVIII. 7737; p. natomiast O. S. P. II. 381, XI. 145) władza ojcowska lub opiekuńcza (§ 96 k. c.).

¹⁾ Por. § 1337 k. c. n., art. 87 pr. o małż.

We wszystkich przypadkach nieważności względnej ten, kto występuje z wnioskiem o unieważnienie małżeństwa, staje się w postępowaniu o nieważność stroną.

We wszystkich przypadkach postępowania o nieważność bez względu na to, czy chodzi o nieważność względną, czy bezwzględną, oraz czy postępowanie toczy się za życia, czy po śmierci małżonków, bierze w niem udział ustanowiony przez sąd obrońca węzła małżeńskiego (§ 97 k. c., rozp. min. sprawiedl. z dn. 2 października 1851, dz. u. p. nr. 251). Jego zadanie określają bliżej postanowienia §§ 15, 16 rozp. min. sprawiedl. z dn. 9 grudnia 1897, dz. u. p. nr. 283, utrzymane w mocy art. XXVII p. 6 przep. wpraw. k. p. c. Obrońcę węzła małżeńskiego ustanawia się także w postępowaniu o nieważność małżeństwa żydowskiego (Gl. U. XVIII, 7274)¹⁾. Co do kosztów obrońcy węzła małżeńskiego p. ustawę z dn. 2 lutego 1909, dz. u. p. nr. 24.

Prawo dochodzenia nieważności małżeństwa nie ulega przedawnieniu (§ 1481 k. c.).

36. Konwalidacja nieważnego małżeństwa.²⁾

O ważności wzgl. nieważności małżeństwa rozstrzyga tylko ten stan faktyczny i prawny, który istniał w chwili zawarcia małżeństwa. Wskutek tego późniejsze usunięcie przeszkody, czy to przez dyspensę, czy to przez zmiany w stanie faktycznym, nie czyni samo przez się małżeństwa ważnem. Od tej zasady istnieje tylko jeden wyjątek: przez samo udzielenie przez władze opiekuńcze zezwolenia na małżeństwo już po jego zawarciu, małżeństwo staje się od początku ważne (dekr. nadw. z dn. 22 września 1821, zb. u. s. nr. 1802 — por. także Gl. U. XVIII, 7362, O. S. P. XI, 145). W innych przypadkach małżeństwo staje się niezaczepialne dopiero przez konwalidację. Przy nieważności względnej rolę konwalidacji spełniają te momenty prawne, które pozbawiają *ex post* jednego lub obojga małżonków prawa nastawania na ważność małżeństwa (p. wyżej L. 35). Natomiast przy nieważności bezwzględnej konwalidacja małżeństwa może się dokonać tylko przy interwencji władz.

Jeżeli już po zawarciu małżeństwa okaże się, że w chwili zawarcia małżeństwa istniała przeszkoda prawa publicznego, która może być usunięta przez dyspensę, mogą strony zwrócić się do urzędu wojewódzkiego o zwolnienie od przeszkody i to albo same albo też przez swych duszpasterzy przy zatajeniu swych nazwisk (§ 84 zd. 2 k. c.; co do postępowania p. pismo prez. kanc. nadw. z dn. 11 września 1820, zb. prow. doln. Austrii T. 2, nr. 247). Uzyskanie dyspensy nie czyni jednak — samo przez się — małżeństwa ważnem (nie trafnie Gl. U. 8261; trafnie Gl. U. 11110, IX, 3584). Aby osiągnąć konwalidację, muszą strony po uzyskaniu dyspensy ponownie oświadczyć wolę zawarcia małżeństwa bez powtórzenia zapowiedzi przed duszpaste-

¹⁾ Por. art. 174, 189 pr. o małż.

²⁾ §§ 1324 ust. 2, 1325 ust. 2, 1328 ust. 2 k. c. n., por. też art. 120, 121 pr. o małż.

rzem i dwoma poufnymi (por. § 489 k. k.) świadkami. To złożenie oświadczeń woli należy zanotować w księdze ślubów. Jeżeli przestrzegano powyższych formalności, małżeństwo należy uważać za zawarte ważnie od samego początku (§ 88 k. c.). Taka konwalidacja małżeństwa jest dla stron dogodniejsza od ponownego zawierania małżeństwa po usunięciu przeszkody z dwóch względów: naprzód odpada potrzeba ogłaszania zapowiedzi, powtóre konwalidacja działa wstecz do chwili zawarcia nieważnego małżeństwa (*ex tunc*), podczas gdy nowe małżeństwo wywoływałoby skutki prawne tylko od chwili jego zawarcia (*ex nunc*); por. jednak § 160 k. c.

37. Przypadki, w których konwalidacja jest niemożliwa.

Jeżeli w chwili zawarcia małżeństwa istniała przeszkoda zrywająca, to późniejsze usunięcie tej przeszkody przez zmiany faktyczne nie tylko nie wywołuje — samo przez się — konwalidacji małżeństwa (por. P. P. A. Nr. 2 ex 1927), ale nawet nie stwarza możliwości konwalidacji z mocą wsteczną przez ponowną wymianę oświadczeń woli (Gl. U. VIII. 3015). Także i w razie usunięcia przeszkody przez późniejsze zmiany faktyczne konieczne jest uzyskanie dyspenzy przed ponowną wymianą konsensu. Wynika stąd, że konwalidacja jest niemożliwa wtedy, gdy w chwili zawarcia małżeństwa istniała przeszkoda, niedająca się usunąć przez dyspenzę, i to bez względu na to, czy w czasie starania się o konwalidację przeszkoda ta jeszcze istnieje, czy też już przez zmiany faktyczne została usunięta (Gl. U. VIII. 3092, XVI. 6724). W tych przypadkach strony mogą tylko po usunięciu przeszkody zawrzeć nowe małżeństwo w zwykłej formie, przewidzianej w §§ 69 i nast. k. c. Jeżeli na przykład mąż za życia swej żony zawarł małżeństwo z drugą kobietą, to śmierć pierwszej żony nie stwarza możliwości konwalidacji drugiego małżeństwa, ponieważ przeszkoda węzła małżeńskiego nie może być usunięta przez dyspenzę.

38. Pojęcie nieważności. Małżeństwo nieistniejące.

W przypadkach nieważności bezwzględnej małżeństwo nieważne wywołuje wprawdzie aż do chwili orzeczenia sądowego, stwierdzającego nieważność, wszelkie skutki prawne małżeństwa ważnego, jednak tylko pozornie. W rzeczywistości nie powstaje bowiem między nupturjentami żaden stosunek prawny, nie powstają ani prawa ani obowiązki stron, między małżonkiem jednym a krewnymi małżonka drugiego nie zawiązuje się stosunek powinowactwa. Bezwzględna nieważność małżeństwa jest zatem nieważnością pełną (*Nichtigkeit, la nullité* — p. t. I. L. 165). Z zapatrywaniem tem nie pozostaje w sprzeczności okoliczność, że także i w przypadkach bezwzględnej nieważności rzekomi małżonkowie nie mogą samoistnie rozwiązać spółności małżeńskiej a pozór istnienia małżeństwa może być usunięty tylko przez orzeczenie sądowe (§ 93 k. c.). To orzeczenie sądowe, stwierdzające nieważność małżeństwa, może bowiem wywołać podczas „trwania“ nieważnego małżeństwa każdy i to bez względu na to, czy w uznaniu małżeństwa za nieważne ma interes prawny, czy nie, względnie czy przez mał-

żeństwo, zawarte mimo istniejącej przeszkody, został w swych prawach pokrzywdzony, czy nie. Wskutek tego wywołanie orzeczenia o nieważności małżeństwa wzgl. uniknięcie tego orzeczenia zależy nie tylko od woli małżonków a prawa nastawania na ważność małżeństwa małżonkowie zrzec się skutecznie nie mogą (p. wyżej L. 35; por. także P. P. A. Nr. 89, 90 ex 1926, SZ. IV. 88). Pojmowaniu bezwzględnej nieważności małżeństwa jako nieważności zupełnej nie sprzeciwia się również fakt, że także i małżeństwa, dotknięte nieważnością bezwzględną, mogą być w większości przypadków konwalidowane. Konwalidacja taka może bowiem nastąpić dopiero po udzieleniu dyspenzy od przeszkody, która istniała w chwili zawarcia małżeństwa, a sam akt konwalidacji dokonuje się przez powtórne zawarcie małżeństwa, którego forma jest tylko nieco uproszczona (p. wyżej L. 36). Wobec tego na sposób określenia pojęcia bezwzględnej nieważności małżeństwa nie ma także donioślejszego wpływu okoliczność, że konwalidacja działa wstecz aż do chwili zawarcia nieważnego małżeństwa (*ex tunc*).

W przypadkach nieważności względnej jest liczba osób, mogących wywołać orzeczenie o nieważności małżeństwa, bardzo ograniczona. W przeważającej większości przypadków mogą zwalczać ważność małżeństwa tylko małżonkowie, wskutek czego wywołanie orzeczenia o nieważności małżeństwa względnie uniknięcie tego orzeczenia zależy prawie wyłącznie od ich woli. Ale i im niezawsze prawo nastawania na ważność małżeństwa przysługuje. Mogą go nie mieć albo od początku, jeśli w zawarciu nieważnego małżeństwa oboje ponoszą winę, albo też utracić je później przez zrzeczenie się, potwierdzenie małżeństwa lub pozostawanie w spółności małżeńskiej. Wszystkie trzy poprzednio wymienione przypadki późniejszej utraty prawa zwalczania ważności małżeństwa stanowią zarazem rodzaj konwalidacji małżeństwa, której forma nie jest nawet zbliżona do formy zawarcia małżeństwa. W przypadkach, w których obojgu małżonkom nie przysługuje prawo nastawania na ważność małżeństwa a w których także żadne inne osoby prawa tego nie mają, wywołuje małżeństwo, dotknięte nieważnością względną, wszelkie skutki prawne małżeństwa ważnego a skutki te nie mogą być nigdy uchylone. Z podanych tu cech charakterystycznych wynika, że względna nieważność małżeństwa polega tylko na możliwości jego ubezskutecznienia (*Anfechtbarkeit, l'annulabilité* — por. t. I. L. 165) a małżeństwo, dotknięte nieważnością względną, wywołuje tak długo rzeczywiście wszelkie skutki małżeństwa ważnego, dopóki nie zostanie przez wniesienie skargi przez jedną ze stron zaczepione.

Nieważne małżeństwo nie jest jednak w żadnym przypadku pozbawione doniosłości prawnej. Naprzód nawet w razie bezwzględnej nieważności możliwa jest w większości przypadków

konwalidacja. Powtóre, jeżeli chociaż tylko jedno z małżonków bez winy swej nie wiedziało o przeszkodzie, wówczas dzieci, spłodzone w nieważnym małżeństwie, mają być uważane za ślubne z tym tylko wyjątkiem, iż wykluczone są od nabycia majątku, który rozporządzeniami rodzinnymi zastrzeżony jest wyłącznie dla ślubnego potomstwa (§ 160 k. c., rozp. ces. z dn. 3 czerwca 1858, dz. u. p. nr. 92).¹⁾ Ten drugi skutek prawny małżeństwa nieważnego pozostaje w mocy nawet po orzeczeniu sądownym, stwierdzającym nieważność małżeństwa.

Z pod pojęcia małżeństwa nieważnego usunąć należy niewymienione w ustawie przypadki małżeństwa nieistniejącego.²⁾ Zdarzają się one wówczas, jeżeli dwie osoby wymieniają wprawdzie między sobą konsens małżeński, ale wśród takich okoliczności, w których brak jest najistotniejszych elementów umowy małżeńskiej. Należą tu przypadki zawarcia małżeństwa między osobami tej samej płci, nadto przypadki zawarcia małżeństwa bez współdziałania którejkolwiek z władz, któraby mogła wogóle być powołana do współdziałania w zawarciu małżeństwa. Do tej drugiej kategorii przypadków należą także i małżeństwa, zawarte stosownie do przepisów can. 1098 nowego kodeksu kanonicznego tylko wobec dwóch świadków, oraz żydowskie małżeństwa rytualne, zawierane bez współdziałania rabina (dekr. nadw. z dn. 13 stycznia 1827, zb. u. s. nr. 2250). Do przypadków małżeństw nieistniejących nie można stosować przepisów, odnoszących się do małżeństw nieważnych. Wskutek tego małżeństwo nieistniejące nie wywołuje nigdy żadnych skutków prawnych, dzieci w tem małżeństwie spłodzone nie mogą być w żadnym przypadku uważane za ślubne (Gl. U. XVII. 7120), o konwalidacji takiego małżeństwa nie może być mowy a prowadzenie jakiegokolwiek postępowania sądowego o nieważność takiego małżeństwa jest nietylko zbędne, ale i wykluczone (co do rytualnych małżeństw żydowskich odmiennie Gl. U. 15470). W przypadkach małżeństwa nieistniejącego niema nawet pozoru istnienia małżeństwa.

39. P o s t ę p o w a n i e.³⁾

Orzecznictwo w sprawach o nieważność małżeństwa należy wyłącznie do sądów państwowych i to bez względu na wyzna-

¹⁾ Por. §§ 1699 i nast. k. c. n., art. 260 i nast. k. c. p., art. 1 ustawy z dn. 26 maja 1913, zb. ustaw i rozp. b. rządu ros. nr. 114, poz. 998.

²⁾ W języku niem. die Nicht-Ehe, w języku franc. le mariage inexistant. Henle: Nichtehe 1915.

Por. §§ 1324, 1329 k. c. n.

³⁾ Fenichel: Postępowanie w sprawach małż. niemaj. wedle k. p. c., Gl. A. VI. Grabowski: Postępowanie w sprawach małż. niemaj. według k. p. c. na ziem. zach., Cz. Adw. Pol. Dz. Woj. Zach. V.

Chorinsky: Der Eheprozess, JB. 1875. Rittner: Gerichtl. Verfahren in Ehesachen, JB. 1881. Bartsch: Das gerichtl. Verfahren in Ehesachen, 1894.

nie małżonków (art. III. ustawy z dn. 25 maja 1868, dz. u. p. nr. 47).¹⁾

Jeżeli nieważność małżeństwa wynikła z przyczyn, które mogą być usunięte, powinien sąd starać się o usunięcie tych przyczyn przez użycie stosownych środków i przez porozumienie się stron; dopiero gdyby to było niemożliwe, powinien sąd wydać orzeczenie o ważności względnie nieważności małżeństwa (§ 98 k. c.; p. także p. b) dekretu nadw. z dn. 22 września 1821, zb. u. s. nr. 1802). W przypadkach nieważności względnej musi sąd starać się o pogodzenie się stron względnie o uzyskanie zezwolenia ojca, opiekuna, doradcy lub sądu nadopiekuńczego wzgl. nadkuratelnego. W przypadkach nieważności bezwzględnej powinien natomiast sąd dążyć — o ile to jest możliwe — do konwalidacji małżeństwa a więc wpływać na strony, aby przedewszystkiem postarały się o dyspensę a następnie, aby ponownie wymieniły konsens małżeński (§§ 84, 88 k. c., § 14 rozp. min. sprawiedl. z dn. 9 grudnia 1897, dz. u. p. nr. 283, utrzym. w mocy art. XXVII p. 6 przep. wpraw. k. p. c.). Z powyższych zasad wynika, że wszelkie usiłowania sądu, zmierzające do utrzymania małżeństwa, skazane są z góry na niepowodzenie wówczas, gdy bezwzględna nieważność małżeństwa jest wywołana przez przyczynę (t. j. przez przeszkodę albo inną wadę), której nie można usunąć przez dyspensę. Wskutek tego w tych przypadkach sąd wogóle usiłowań utrzymania węzła małżeńskiego nie potrzebuje podejmować. W innych przypadkach starania sądu nie mogą w razie opornego stanowiska stron doprowadzić do pożądanego wyniku a to — jeżeli chodzi o przypadki nieważności bezwzględnej — także i z tego powodu, że dyspensy może udzielić władza administracyjna tylko na prośbę stron a sąd o dyspensę wbrew woli małżonków starać się nie może (Gl. U. IX. 3584).

Za ważnością małżeństwa przemawia zawsze „domniemanie”. Przytoczona przyczyna nieważności musi być zatem w zupełności dowiedziona (p. np. O. S. P. X, 493, Sz. XII. 12). Gdy chodzi o stwierdzenie przyczyny nieważności, sąd nie jest związany uznaniem żądania pozwu ani przyznaniem faktów, może też dopuścić dowód, którego strony zrzekły się lub któremu się sprzeciwiły, oraz zażądać złożenia przysięgi przez świadka lub biegłego, chociażby strony go od niej zwolniły (art. X, § 4 przep. wpraw. k. p. c.). Dowód z przesłuchania stron może być dopuszczony dopiero po wyczerpaniu innych dowodów i tylko w celu ich uzupełnienia (art. X, § 5 przep. wpraw. k. p. c. w przeciwstawieniu do art. 330 § 1 k. p. c.).²⁾ Istnienie przyczyn nieważ-

Pereles: Die JMV. v. 9. Dezember 1897, ZBl. XVI. Hora: Ueber die Tragweite der Untersuchungsmaxime in Ehestreitigkeiten, G. Z. 1916. Lenhoff: Probleme des streitigen Eheverfahrens, ZBl. 1910.

Por. §§ 607, 608, 609 ust. 1, 610—625, 627—634, 636, 637 p. c. n., częściowo utrzymane w mocy art. XXXI, § 2 p. 2 przep. wpraw. k. p. c., art. 80, 83, 84, 95, 123, 128, 174, 178, 189 pr. o małż., art. 1619, 1620 p. c. r., utrzymane w mocy art. XVII § 1 p. 8 przep. wpraw. k. p. c., art. XXIII przep. wpraw. k. p. c.

¹⁾ Tak samo w b. dzielnicy pruskiej. Natomiast w b. Królestwie Kongr. należy orzecznictwo w sprawach o nieważność małżeństw katolickich, grecko-rosyjskich, grecko-unickich, ewangelicko-augsburskich i ewangelicko-reformowanych do sądów duchownych (art. 4, 73, 77, 96, 122, 127, 173, 196 pr. o małż.). Orzecznictwo w sprawach o nieważność małżeństwa pozostałych wyznań chrześcijańskich oraz wyznań niechrześcijańskich oddane jest sądom państwowym (art. 189 pr. o małż., art. 1619 p. c. r., utrzym. w mocy art. XVII § 1 p. 8 przep. wpraw. k. p. c.; p. także art. XXIII przep. wpraw. k. p. c.).

²⁾ Co do prawa dotąd obowiązującego, p. § 99 k. c., art. VI p. 1 ustawy wpraw. p. c. (por. O. S. P. IX. 245).

ności bezwzględnej musi być jednak podczas „trwania” nieważnego małżeństwa badane z urzędu (§ 94 k. c.).

Co do tymczasowych zarządzeń p. §§ 378, 382 p. 8 ord. egz. (por. Gl. U. XI. 4269).

Specjalne przepisy co do postępowania w sprawach o nieważność małżeństwa zawierają art. X przep. wpraw. k. p. c., rozp. min. sprawiedl. z dn. 9 grudnia 1897, dz. u. p. nr. 283 oraz z dn. 12 maja 1911, dz. u. p. nr. 91, częściowo utrzymane w mocy art. XXVII p. 6 przep. wpraw. k. p. c., art. 13, § 2 p. 1, art. 43, 52 § 2, art. 127 p. 4 k. p. c., art. XLV przep. wpraw. k. p. c., art. 273 § 1 p. 2 b) prawa o ustroju sąd. powsz. i t. d.¹⁾

40. Orzeczenie sądowe, jego treść i znaczenie.

Ponieważ stronom w przypadkach nieważności małżeństwa nie wolno — nawet za obopólną zgodą — rozwiązać samowolnie wspólności małżeńskiej a zgodne oświadczenie stron, iż uznają małżeństwo swe za nieważne, nie miałyby znaczenia prawnego, przeto nieważne małżeństwo ma być tak długo uważane za małżeństwo ważne, jak długo sąd nie orzeknie o jego nieważności (§ 93 k. c.). Zasada ta odnosi się tak do przypadków względnej jak i bezwzględnej nieważności z tą jednak różnicą, że podczas gdy w przypadkach nieważności bezwzględnej małżeństwo istnieje tylko pozornie, to w przypadkach nieważności względnej małżeństwo nieważne wywołuje aż do chwili jego zaczepienia rzeczywiście wszelkie skutki małżeństwa ważnego. Pomimo tej różnicy w pojęciach nieważności bezwzględnej i względnej znaczenie wyroku, orzekającego o nieważności małżeństwa, jest podobne tak w przypadkach nieważności bezwzględnej, jak i w przypadkach nieważności względnej. W przypadkach nieważności bezwzględnej orzeczenie o nieważności ma znaczenie deklaratoryjne i stwierdza, że pozornie istniejące małżeństwo w rzeczywistości nigdy nie istniało a pozorne prawa i obowiązki stron wogóle nie powstały.²⁾ W przypadkach nieważności względnej orzeczenie o nieważności ma również znaczenie deklaratoryjne, bo stwierdza, że już akt zaczepienia małżeństwa zniszczył powstałe zrazu rzeczywiście skutki prawne małżeństwa, dotkniętego nieważnością względną, i to z mocą wsteczną aż do chwili zawarcia nieważnego małżeństwa.³⁾

Po orzeczeniu nieważności małżeństwa — i to tak w przypadkach nieważności bezwzględnej, jak i względnej — istnieje taki stan prawny, jakby małżeństwo wogóle nie było zawarte. Wskutek tego rzekoma żona przybiera z powrotem swe nazwisko poprzednie, traci obywatelstwo, nabyte przez pozorne

¹⁾ Co do prawa dotąd obowiązującego p. §§ 50, 76, 100 N. J., §§ 27, 57 p. c. i t. d.

²⁾ Por. § 1329 k. c. n.

³⁾ Por. § 1343 k. c. n.

małżeństwo, wszelkie prawa i obowiązki małżonków gasną ze skutkiem wstecznym i t. d.

Orzeczenie o ważności małżeństwa ma — bez względu na to, czy twierdzona nieważność byłaby nieważnością względną, czy bezwzględną — znaczenie deklaratoryjne i stwierdza tylko istnienie ważnego małżeństwa i ważne powstanie od samego początku praw i obowiązków stron, które małżonkowie przed tem orzeczeniem uważali — być może — tylko za pozorne.

Jeżeli sąd orzekł o nieważności małżeństwa, musi (Gl. U. 14 137, rep. orz. nr. 152) w tem samym orzeczeniu rozstrzygnąć także, czy winę (P. P. A. Nr. 341 ex 1928) w zawarciu nieważnego małżeństwa ponosi jedno lub drugie z małżonków, czy oboje, czy też żadne z nich (§ 11 rozp. min. sprawiedl. z dn. 9 grudnia 1897, dz. u. p. nr. 283, utrzym. w mocy art. XXVII p. 6 przep. wpraw. k. p. c.). Wina ta polega na zatajeniu przeszkody, znanej jednemu lub obydwójgu małżonkom. Strona niewinna może od strony winnej żądać wynagrodzenia szkody. Osoby, które w dojściu do skutku nieważnego małżeństwa ponoszą winę, ulegają karze (§ 102 zd. 1, 2 k. c., § 507 k. k., rozp. min. z dn. 3 kwietnia 1855, dz. u. p. nr. 61). Jeżeli z nieważnego małżeństwa urodziły się dzieci, należy nad nimi rozciągnąć pieczę (§ 102 zd. 3 k. c.). W jakich przypadkach dzieci w nieważnym małżeństwie spółdzone mają prawa dzieci ślubnych, wspomniano już poprzednio (L. 38). Co do wpisania orzeczenia o nieważności małżeństwa do księgi ślubów p. wyżej L. 34 *in fine*.¹⁾

---

¹⁾ Por. §§ 1345—1347 k. c. n., art. 75, 77, 96 p. 2, 128, 178, 191, 217 do 219, 227 pr. o małż. w brzmieniu zmienionem art. 23 ustawy z dnia 1 lipca 1921, Dz. U. Nr. 64, poz. 397, art. 260 i nast. k. c. p.

ROZDZIAŁ IV.

Skutki prawne małżeństwa.

41. Małżeństwo, jako nierozdzielna wspólność.¹⁾

Najdonioślejszym skutkiem prawnym małżeństwa jest utworzenie między małżonkami nierozdzielnej wspólności, której celem jest płodzenie dzieci, ich wychowanie i udzielanie sobie wzajemnej pomocy (§ 44 k. c.). Od chwili ślubu mają małżonkowie iść przez życie razem, tworzyć całość, stanowić wraz z potomstwem rodzinę (§ 40 k. c.). Aby wspólność ta funkcjonowała prawidłowo, musi każde z małżonków poświęcić część swej indywidualności, przystosować się do drugiego i w ten sposób drogą wzajemnych ustępstw wprowadzić i utrzymać w małżeństwie harmonję. Te wzajemne ustępstwa, umożliwiające utrzymanie wspólności, przejawiają się także w prawnych konsekwencjach małżeństwa, tworząc rdzeń obowiązków małżeńskich. Ponieważ jednak każda wspólność — chociażby najściślejsza — nie jest w stanie usunąć i nie usuwa pewnych tarc, wynikających z różnicy zapatrywań, przeto w każdej wspólności musi być czynnik, mający przewagę, który — w razie niemożliwości osiągnięcia porozumienia — przez autorytet swej decyzji zapewnia dalsze trwanie wspólności i jej jednolitość. Tym czynnikiem jest w małżeństwie mąż, jako głowa rodziny (§ 91 zd. 1 k. c.). Nie znaczy to jednak, by mąż stale miał nad żoną przewagę, by żona była w małżeństwie stroną upośledzoną, by znajdowała się pod władzą męża (por. jednak § 175 k. c., § 96 k. k.). Mąż, jako głowa rodziny, może tylko żądać, by decyzje jego w najdonioślejszych kwestjach, dotyczących małżeństwa jako całości, były respektowane. (Gl. U. V. 1725, XIV. 5369). Ta przewaga męża powoduje, że stroną, której indywidualność wskutek zawarcia małżeństwa większym

¹⁾ *Schwarz*: Mąż i żona w teorji i praktyce pod względem ich wszystkich wzajemnych praw, obowiązków i odpowiedzialności 1895.

Bartsch: Die Rechtsstellung der Frau als Gattin und Mutter 1900. *Hörle*: Ueber die persönlichen und vermögensrechtlichen Verhältnisse der Ehegatten, Arch. f. b. R. XXXI. *Jörges*: Die eheliche Lebensgemeinschaft 1912. *Scharfmesser*: Die Stellung der Frau nach dem novellierten B. G. B., G. H. 1917. *Billinger*: Der Ehevertrag nach schweiz. Zivilgb. unter bes. Berücksichtigung seines möglichen Inhalts 1931.

Por. §§ 1353, 1354 k. c. n., art. 1, 111, 145 pr. o małż.

podlega ograniczeniom, jest kobieta. Przewaga męża i ograniczenie żony znajduje swój wyraz już w tych skutkach małżeństwa, przez które na zewnątrz uwydatnia się istnienie wspólności małżeńskiej. Żona nosi nazwisko męża (§ 92 k. c., p. także art. 6 ustawy z dn. 24 października 1919, Dz. U. Nr. 88, poz. 478, art. 8 ustawy z dn. 22 marca 1929, Dz. U. Nr. 3, poz. 16 ex 1930), nabywa z chwilą zawarcia małżeństwa obywatelstwo męża (art. 4 p. 3, art. 7, 10, 13 ustawy z dn. 20 stycznia 1920, Dz. U. Nr. 7, poz. 44), uzyskuje prawo swojszczyzny (przynależności) w gminie, w której mąż ma to prawo (§§ 7, 11 ustawy z dn. 3 grudnia 1863, dz. u. p. nr. 105, § 3 ustawy z dn. 5 grudnia 1896, dz. u. p. nr. 222) sąd ogólnie właściwy męża jest w zasadzie sądem ogólnie właściwym żony (art. 27, 33 k. p. c.; p. także §§ 70, 73 N. J., Gl. U. 15013; por. też art. 3 ust. 2 ustawy z dn. 2 sierpnia 1926, Dz. U. Nr. 101, poz. 580).¹⁾ Z drugiej strony fakt, że przewaga męża nie jest równoznaczna z jego władzą nad żoną, przejawia się w tem, iż przez zawarcie małżeństwa ulega zdolność żony do działań prawnych tylko bardzo nieznacznym ograniczeniom. Co do przysposobienia jest ograniczenie zdolności do działań prawnych jednakie dla obojga małżonków: osoba, pozostająca w związku małżeńskim, może adoptować lub być adoptowana w zasadzie tylko za zgodą swego małżonka (§ 180 k. c.).²⁾ Córka małoletnia przechodzi wprawdzie z chwilą zawarcia małżeństwa co do swej osoby pod „władzę“ męża. Rozmiar tej „władzy“ określony jest jednak nie przez przepisy o władzy ojcowskiej względnie o opiece (Gl. U. X. 3799), lecz przez przepisy o prawach i obowiązkach małżonków; co do majątku małoletniej żony ma zaś ojciec jej prawa i obowiązki kuratora aż do jej pełnoletności (§ 175 k. c.). Jeżeli małoletnia kobieta pozostawała pod opieką, wówczas zawarcie przez nią małżeństwa wywoła zgaśnięcie opieki a od uznania sądu zależy, czy należy kuratelę odstąpić mężowi (§ 260 k. c.).³⁾

Mężatka jest zatem w swobodzie działania ograniczona tylko o tyle, iż potrzebuje do przyjęcia opieki przyzwolenia męża chyba, że chodzi o jej własne dziecko, albo że męża uznano za umysłowo chorego lub miejsce jego pobytu jest nieznanne (§ 193 k. c., p. także § 255 k. c.).⁴⁾ Żona jest dalej ograniczona w zarządzie swego majątku przez to, że mąż ma prawo zapobiec nieporządnej gospodarce żony a nawet żądać uznania jej za marnotrawną (§ 1241 k. c., t. zn. obecnie postawić wnio-

¹⁾ Por. §§ 10, 1355 k. c. n., art. 212 pr. o małż., art. 32 k. c. p. w brzmieniu zmienionem art. 1 ustawy z dn. 1 lipca 1921, Dz. U. Nr. 64, poz. 397.

²⁾ Por. §§ 1746, 1768 ust. 3 k. c. n., art. 309, 310, 327 k. c. p.

³⁾ Por. §§ 1633, 1800 k. c. n., art. 467, 471 k. c. p., por. także art. 505 k. c. p. w brzmieniu zmienionem art. 19 ustawy z dn. 1 lipca 1921, Dz. U. Nr. 64, poz. 397 (poprawka tekstu p. Dz. U. Nr. 101, poz. 734 ex 1921).

⁴⁾ Por. §§ 1783, 1697 k. c. n., art. 327 k. c. p.

sek o ubezwłasnowolnienie częściowe żony z powodu marnotrawstwa; to prawo przysługuje zresztą i żonie w stosunku do męża — p. § 26 ordyn. ubezwł.). Wreszcie mężatka może być kupcem tylko za zezwoleniem męża (art. 7 k. h.; p. także § 6 ustawy wpraw. k. h.).¹⁾

Spółność małżeńska jest spółnością nierozzerwalną (§ 44 k. c.). Nie znaczy to jednak, by spółność ta za życia małżonków nie mogła być wogóle osłabiona ani zniesiona. Nierozzerwalność spółności małżeńskiej polega tylko na tem, że czas trwania tej spółności nie może być z góry ograniczony a sama spółność może być zerwana lub osłabiona — poza przypadkiem śmierci jednego z małżonków — tylko przez orzeczenie sądowe i to z przyczyn w ustawie przewidzianych (§ 93 k. c.).²⁾ Konsekwencją w ten sposób pojętej nierozzerwalności spółności małżeńskiej jest prawo i obowiązek każdego z małżonków wspólnego mieszkania. Pozasądowe uchycenie spółności drogą umowy nie ma znaczenia prawnego (Gl. U. V. 1840, X. 3797, XIII. 5089; p. jednak także Gl. U. 3665, XI. 4444, O. S. P. XI. 148, SZ. V. 25). Umowa taka sprzeciwiałaby się bowiem przepisom prawa bezwzględnie obowiązującego. Jeżeli zatem po zawarciu takiej umowy jedno z małżonków zażąda później przywrócenia spółności małżeńskiej, to drugi małżonek nie może powoływać się na zawartą umowę i uchylać się od powrotu do spółności.

I. Prawa i obowiązki małżonków.

42. Źródła praw i obowiązków małżonków.

Prawa i obowiązki małżonków wynikają z celu ich połączenia się, z ustawy i zawartych umów (§ 89 k. c.). Już poprzednio zaznaczono, że ze względu na prawno-publiczne zabarwienie instytucji małżeństwa treść umowy małżeńskiej — o ile chodzi o skutki w zakresie praw osobowych — nie podlega woli stron i jest niezmienna (por. SZ. VII. 284). Wskutek tego zawarcie małżeństwa (t. j. umowa) jest o tyle tylko źródłem praw i obowiązków małżonków, że te prawa i obowiązki tworzy, jednak wedle treści i rozmiarów, określonych przez ustawę, podczas gdy zwyczajnie umowa nie tylko tworzy prawa i obowiązki stron, ale także określa ich treść i rozmiary. Wyrażenie § 89 k. c., wedle którego prawa i obowiązki małżonków wynikają także i „z zawartych umów“, może się zatem odnosić tylko do praw i obowiązków majątkowych i ma na myśli majątkowe umowy małżeńskie. Już poprzednio wspomniano rów-

¹⁾ Por. natomiast § 1358 k. c. n. oraz przepisy majątkowego prawa małżeńskiego w kod. cyw. niem. (§§ 1363 i nast. k. c. n.), art. 182, 184—190, 192 i nast. k. c. p. w brzmieniu zmien. art. 5 i nast. ustawy z dn. 1 lipca 1921, Dz. U. Nr. 64, poz. 397, art. 4, 5 k. h. fr.

²⁾ Por. §§ 1329, 1341, 1342, 1564 k. c. n., art. 73, 211 pr. o małż.; p. jednak także art. 215, 120, 121 pr. o małż.

niez, że małżeństwo jest związkiem, opartym na uczuciu. Wskutek tego prawo pozytywne nie reguluje — bo nie jest w stanie tego zrobić — wszelkich możliwych konsekwencji małżeństwa. Wkracza tylko tam, gdzie to zdaniem ustawodawcy było konieczne. Z tego też powodu treść praw i obowiązków małżonków określona jest nie tylko przepisami ustawy, które nie są i nie mogą być wystarczające, ale wynika także z istoty małżeństwa — „z celu połączenia się” małżonków, jak brzmi wyrażenie § 89 k. c.

43. Treść i rozmiar praw i obowiązków małżonków.¹⁾

Oboje małżonkowie mają jednaki obowiązek powinności małżeńskiej, wierności (por. SZ. VII. 284) i przyzwoitego obchodzenia się z sobą (§ 90 k. c.). Żadne z małżonków nie może jednak dochodzić praw, odpowiadających tym obowiązkom, na drodze sądowej. Tembardziej wykluczone jest egzekucyjne urzeczywistnianie tych praw. Pomimo to te prawa i obowiązki małżonków są prawami i obowiązkami w ścisłym tego słowa znaczeniu a sankcja ich zawarta jest w całym szeregu przepisów kodeksu cywilnego i karnego (§§ 67, 109, 115 k. c., §§ 414, 419, 502, 503, 525 k. k.). Z celu zawarcia małżeństwa wynika nadto obowiązek obu stron udzielania sobie wzajemnie pomocy (§ 44 k. c.). Obowiązek ten dotyczy przedewszystkiem czynności a więc n. p. pomocy w pracy, pielęgnowania w chorobie, wspólnego zwalczania trudności życiowych, obejmuje jednak także i ofiary materialne, choć tylko w ograniczonym zakresie. Także i te wzajemne prawa i obowiązki małżonków znajdują częściowo sankcję w kodeksie karnym (§ 360 k. k.).

Obowiązkiem żony jest mieszkać z mężem i prowadzić z nim wspólne gospodarstwo domowe, którem kieruje mąż (§§ 91, 92 k. c.). Mąż, jako głowa rodziny, oznacza miejsce zamieszkania małżonków (Gl. U. V. 1725, XIII. 5218). Żona obowiązana jest towarzyszyć mu do wybranej miejscowości i tam razem z nim zamieszkać. Warunkiem zaistnienia tego obowiązku żony jest, by mąż mógł jej zapewnić w danym miejscu zamieszkania odpowiednie pomieszczenie i należyte utrzymanie (por. Gl. U. 9427, 9561, 11273, X. 3797, 3942, P. P. A. str. 30 ex 1924, Nr. 3 ex 1930). Obowiązek żony wspólnego zamieszkania z mężem uchylają specjalne okoliczności, które czynią jej pobyt w domu męża niemożliwym, n. p. jeśli przebywanie w miejscu zamieszkania męża zagraża zdrowiu żony, jeżeli mąż w wspólnym mieszkaniu pomieścił swoją kochankę, jeżeli mąż przez swe złe obchodzenie się z żoną zmusił ją do opuszczenia domu i t. d. (por. Gl. U. 7251, 9427, 13153, 14432, XIV. 5525,

¹⁾ Por. §§ 1353, 1356, 1357, 1359 k. c. n., § 888 ust. 2 p. c. n., art. 208 pr. o małż.

XVII. 6934, O. S. P. VIII. 286 z glossą *Allerhand*, P. P. A. Nr. 189 ex 1927, Nr. 78, 175 ex 1930, Nr. 321 ex 1931, SZ. IV. 69, IX. 290, XI. 114; odmiennie Gl. U. 9544, 14579, XVII. 7024). Odpowiednikiem obowiązku żony wspólnego mieszkania z mężem jest obowiązek męża przyjęcia żony do swego mieszkania (Gl. U. VI. 2539). Także i ten obowiązek męża może być uchylony przez okoliczności, których zaistnienie uniemożliwia mężowi znoszenie pobytu żony w jego domu, n. p. jeśli żona namiętnie oddaje się pijaństwu, jeżeli w domu męża przyjmuje swych kochanków, jeżeli zachowanie żony wywiera ujemny wpływ na dzieci i t. d. (Gl. U. VII. 2871, SZ. VIII. 31. 234). Celem urzeczywistnienia swych praw, wynikających z wzajemnego obowiązku małżonków wspólnego mieszkania, może każde z małżonków odwołać się do pomocy sądu i żądać (w postępowaniu niespornem Gl. U. 7366, 7736, 10638, 11669, I. 208, XVII. 7190; odmiennie Gl. U. 6721, 7348; niestanowczo Gl. U. 13706, III. 1078, VIII. 3251, XI. 4323) nie tylko wydania orzeczenia (Gl. U. 1363, 4386), ale także i wdrożenia kroków egzekucyjnych (por. Gl. U. 2869, XIV. 5445; odmiennie SZ. VII. 165).

Mąż ma obowiązek zastępowania żony we wszystkich sprawach (§§ 91, 1034 k. c.). Konsekwencją tego obowiązku męża jest „domniemanie”, przemawiające za powierzeniem przez żonę zarządu jej majątku mężowi, jako „swemu zastępcy prawnemu” (§§ 1238—1241 k. c.). Żona jest obowiązana pomagać mężowi wedle swych sił w gospodarstwie domowym i w zarobkowaniu (SZ. V. 164) oraz — o ile tego porządek domowy wymaga — wydane przez niego zarządzenia nie tylko sama wykonywać, ale także starać się o ich wykonanie przez inne osoby (§ 92 k. c.). Za pomoc w gospodarstwie domowym i w zarobkowaniu nie może żona żądać specjalnego wynagrodzenia. Z powyższym obowiązkiem żony do pomagania mężowi w gospodarstwie i zarobkowaniu łączy się kwestja odpowiedzialności męża za zobowiązania, zaciągnięte przez żonę przy prowadzeniu gospodarstwa domowego, o czem mowa niżej, p. L. 62.

Małżeństwo wywołuje nadto szereg dalszych jeszcze skutków prawnych w zakresie praw osobowych wzgl. w tym zakresie, który stoi na pograniczu prawa osobowego i majątkowego. Przykładowo powołuję tu następujące przepisy: §§ 40, 41, 66 k. c., § 28 p. 3, §§ 32, 34 ord. konk., § 2 p. 3, §§ 4, 5 ord. zaczepn., § 187 now. III., §§ 26, 38, 51 ord. o ubezwl., art. 19, 24, 59, 60 ustawy z dn. 29 marca 1926, Dz. U. Nr. 48, poz. 286 w brzmieniu częściowo zmien. rozp. Prez. z dn. 11 kwietnia 1927, Dz. U. Nr. 36, poz. 318, § 495 k. k., art. 65, 66, 72, 460, 464 §§ 1, 2, art. 489 § 2, art. 580, 618 § 2 k. p. k., art. 84, 170 § 1 prawa o ustr. sąd. powsz., art. 20, 33 ust. 3 rozp. Prez. z dn. 22 marca 1928, Dz. U. Nr. 38, poz. 365, art. 54 p. 2, art. 62, 85, 292, 312 k. p. c., art. 39 § 1 p. b, art. 57, 104 § 1 p. a, art. 126 § 1, art. 232 k. p. k., art. 7 ust. 1 p. b, art. 60—62 rozp. Prez. z dn. 22 marca 1928, Dz. U. Nr. 36, poz. 341, art. 3 rozp. Prez. z dn. 22 marca 1928, Dz. U. Nr. 38, poz. 365, art. 9, 10 ustawy z dn. 17 lutego 1922, Dz. U. Nr. 21, poz. 164, art. 43 ustawy z dn. 29 października 1920, Dz. U. Nr. 111, poz. 733, art. 86 rozp. Prez. z dn. 22 marca 1928, Dz. U. Nr. 39, poz. 383, § 30 ustawy z dn. 6 marca 1906, dz. u. p.

nr. 158, art. 201 ust. 3, art. 202 ust. 2, 3, art. 203 ust. 2, art. 205, 210 ust. 1 p. 2, art. 279 pr. gór., art. 7 ustawy z dn. 7 marca 1932, Dz. U. Nr. 25, poz. 219, art. 2 ustawy z dn. 17 marca 1932, Dz. U. Nr. 35, poz. 359.

II. Osłabienie skutków prawnych małżeństwa przez rozdział od stołu i łoża.¹⁾

44. W o g ó l n o ś c i.

Z chwilą kiedy dalsze pożycie małżeńskie okaże się niemożliwe, mogą strony na warunkach w ustawie przewidzianych postarać się o rozdział od stołu i łoża, polegający na zerwaniu wspólności małżeńskiej przy zasadniczym utrzymaniu węzła małżeńskiego. Ażeby rozdział taki miał skuteczność prawną konieczne jest zawsze orzeczenie sądowe (p. wyżej L. 41 *in fine*). Do wydania tego orzeczenia są powołane wyłącznie sądy państwowe i to bez względu na religję małżonków (art. III. ustawy z dn. 25 maja 1868, dz. u. p. nr. 47).²⁾ Orzeczenie o rozdziale może być wydane albo na zgodny wniosek stron, albo też z ważnych powodów na wniosek jednego z małżonków. Przepisy, dotyczące rozdziału od stołu i łoża (§§ 103—110 k. c.), są jednakie, bez względu na religję małżonków i odnoszą się także do Żydów (§ 132 k. c.). Instytucja rozdziału od stołu i łoża ma jednak znaczenie przedewszystkiem dla tych małżeństw, które nie mogą być rozwiedzione. Kiedy bowiem pożycie małżeńskie stanie się tak złe, że strony zaczną nosić się z zamiarem rozłączenia, dążyć będą przedewszystkiem do zupełnego rozwiązania małżeństwa, a dopiero, gdyby tego osiągnąć nie mogły, zadowolnią się rozdziałem od stołu i łoża. Że tak jest w rzeczywistości, tego dowodem niżej podane cyfry, dotyczące stosunków austriackich w 1909 r. Żydom, którzy mogą za obopólnym porozumieniem uzyskać tak rozwód, jak i rozdział od stołu i łoża, udzielono w 195 przypadkach na zgodny wniosek obu stron rozwodu, nie zanotowano natomiast ani jednego przypadku zgodnego rozdziału od stołu i łoża. Co do małżeństw akatolickich, które mogą uzyskać rozdział od stołu i łoża przy mniej surowych wymogach, niż rozwód, orzeczono w 185 przypadkach rozwód a tylko w 60 rozdział od stołu i łoża.³⁾

¹⁾ W kod. cyw. austr. die Scheidung von Tisch und Bett, po francusku la séparation de corps. Kod. cyw. niem. nie zna instytucji rozdziału od stołu i łoża. Zamiast niej wprowadza instytucję podobną — zniesienia wspólności małżeńskiej (die Aufhebung der ehelichen Gemeinschaft §§ 1575, 1576, 1586, 1587 k. c. n. — por. wyroki O. S. P. III. 149 oraz tamże wnioski prokuratora *Pohoreckiego*, p. także uwagi *Bujaka*, G. S. W. LI). Prawo o małżeństwie normuje rozdział od stołu i łoża tylko w odniesieniu do katolików (art. 62—67 pr. o małż.).

²⁾ W b. dzielnicy pruskiej orzekają o zniesieniu wspólności małżeńskiej sądy państwowe. W b. Królestwie Kongr. orzecznictwo w sprawach o rozdział od stołu i łoża małżeństw katolickich oddane jest sądom duchownym (art. 67, 73 pr. o małż.).

³⁾ Cyfry pochodzą z książki *Neumanna-Ettenreicha*: Das österr. Ehe-recht, str. 87.

A. Rozdział zgodny.¹⁾

45. Wniosek stron i próby ugodowe.²⁾

Małżonkowie, którzy zgodnie (Gl. U. 5426, SZ. XII. 175) dążą do uzyskania rozdziału od stołu i łoża, mają dwie drogi do wyboru. Jeszcze przed wniesieniem żądania do sądu mogą oni swe postanowienie rozdziału oznajmić z przytoczeniem powodów właściwemu duszpasterzowi (Gl. U. 2584), który przypomni małżonkom uroczyste przyrzeczenie, złożone wzajemnie przy ślubie i z naciskiem przedstawi im szkodliwe następstwa rozdziału. Przedstawienia takie powtórzone będą trzykrotnie w odstępach czasu, oznaczonych wedle uznania duszpasterza w ten sposób, aby można się było spodziewać, że przedstawienia te odniosą skutek. Jeżeli pozostały bez skutku, duszpasterz wyda stronom pisemne poświadczenie, że mimo trzechkrotnie czynionych im przedstawień obstają przy żądaniu rozdziału. Wniosek do sądu mają potem wnieść obie strony, dołączając do niego poświadczenie duszpasterza (§§ 104, 105 k. c., § 1 ustawy z dn. 31 grudnia 1868, dz. u. p. nr. 3 ex 1869, reskrypt min. sprawiedl. z dn. 2 stycznia 1853, L. 20 656, por. także § 6 ust. 2 ustawy ewangelickiego kościoła wyznania augsburskiego i helweckiego, ogłoszonej obwieszczeniem ministra wyznań i oświecenia z dn. 15 grudnia 1891, dz. u. p. nr. 4 ex 1892; co do prób ugodowych małżonków żydów, z których jedno przeszło na religję chrześcijańską, p. dekret nadw. z dn. 10 sierpnia 1821, zb. u. s. nr. 1789). Dla małżeństw, zawartych przed władzą świecką, spełniają funkcje, przydzielone duszpasterzom, polityczne władze powiatowe (art. II. § 10 ustawy z dnia 25 maja 1868, dz. u. p. nr. 47, § 1 ustawy z dn. 9 kwietnia 1870, dz. u. p. nr. 51).

Małżonkowie mogą także podać swój wniosek do sądu bez zawiadomienia o swym zamiarze, czy to duszpasterza, czy też władzy powiatowej.

Po otrzymaniu takiego podania, niezaopatrzonego w świadectwo właściwego duszpasterza względnie politycznej władzy powiatowej, sąd przed rozpoczęciem postępowania rozdziałowego zwróci się do małżonków z przepisaniem przedstawieniami trzykrotnie w odstępach ośmiodniowych (§ 2 ustawy z dn. 31 grudnia 1868, dz. u. p. nr. 3 ex 1869). Przy próbach ugodowych małżonkowie powinni być obecni osobiście i równocześnie (Gl. U. 3602). W przypadkach wyjątkowych można z ważnych powodów odbyć próby ugodowe z każdym z małżonków z osobna a nawet zezwolić na przeprowadzenie prób z zastępcą małżonka (Gl. U. 8484, 10 233, 15 229, II. 524, XVI.

¹⁾ Por. art. 66 pr. o małż.

²⁾ *Demelius*: Zur Geschichte des Versöhnungsversuches im österr. Eheverfahren, Festschrift der österr. Richterzeitung zum österr. Richtertag 1927.

6599, O. S. P. VI. 220 z glossą *Allerhanda*, VII. 120, P. P. A. Nr. 75 ex 1927).

46. Dozwolenie rozdziału.

Po wniesieniu przez strony podania o rozdział, zaopatrzonego w świadectwo duszpasterza lub politycznej władzy powiatowej o bezskuteczności prób ugodowych, względnie po przeprowadzeniu prób ugodowych przez sąd, sąd wezwie małżonków do osobistego stawiennictwa, a jeżeli potwierdzą wobec sądu, że porozumieli się między sobą tak co do rozdziału, jak i co do warunków, dotyczących majątku i utrzymania, dozwoli sąd (Gl. U. VI. 2403) bez dalszych dochodzeń — w szczególności bez badania przyczyn, które skłoniły małżonków do żądania rozdziału — żądanego rozdziału i dozwolenie to zapisze w aktach sądowych. Zastrzeżenie dalszych sądowych kroków co do utrzymania żony i dzieci, rozdziału majątku lub innych wzajemnych roszczeń między małżonkami jest niedopuszczalne. Jeżeli są dzieci, sąd rozciągnie nad nimi pieczę stosownie do przepisów ustawowych (§ 142 k. c.). Także i co do losu dzieci możliwa jest ugoda między małżonkami. Ugodowe załatwienie losu dzieci nie jest jednak warunkiem dozwolenia rozdziału (Gl. U. IV. 1397; p. natomiast Gl. U. 13 066), możliwe jest także zastrzeżenie, że w tym względzie nastąpi później porozumienie albo że strony postarają się o orzeczenie sądowe (§§ 103, 105 k. c., § 7 rozp. min. sprawiedl. z dn. 9 grudnia 1897, dz. u. p. nr. 283, utrzym. w mocy art. XXVII. p. 6 przep. wpraw. k. p. c.).

Małżonek małoletni lub pozostający pod opieką (por. jednak trafne SZ. V. 208) może wprowadzić samodzielnie wyrazić swą zgodę na rozdział, lecz do układu, dotyczącego majątku małżonków i utrzymania oraz zaopatrzenia dzieci, konieczne jest zezwolenie ustawowego zastępcy i sądu nadopiekuńczego (§ 106 k. c.).

B. Rozdział na żądanie jednej ze stron.

47. Przyczyny, uzasadniające żądanie rozdziału.¹⁾

Jeżeli tylko jedno z małżonków występuje z żądaniem wydania orzeczenia rozdziału od stołu i łoża, sąd może to orzeczenie wydać tylko w razie istnienia ważnych przyczyn (nieznanych drugiej stronie w chwili zawarcia małżeństwa — P. P. A. Nr. 1 ex 1931), z których przykładowo²⁾ ustawa wymienia następujące (§ 109 k. c.):

¹⁾ Por. § 1575 k. c. n., art. 62, 63, 65 pr. o małż.

²⁾ Zapatrywanie, że przyczyny rozdziału od stołu i łoża wymienione są w § 109 k. c. tylko przykładowo, odpowiada stałej judykaturze tak Najwyższego Trybunału wiedeńskiego, jak i polskiego Sądu Najwyższego. Z powołaniem się na powyższą zasadę orzekano o rozdziale od stołu i łoża

a) cudzołostwo (Gl. U. XVII. 6809, P. P. A. Nr. 79 ex 1930, Nr. 211 ex 1931) pozwanego małżonka; dowód cudzołostwa może być przeprowadzony także i dopiero w postępowaniu o rozdział od stołu i łoża (Gl. U. XVIII. 7422, ks. Jud. nr. 224; p. także O. S. P. VIII. 125, P. P. A. Nr. 343 ex 1928);

b) uznanie pozwanego małżonka winnym jakiegokolwiek zbrodni (Gl. U. XVI. 6433; p. także Gl. U. 10 109);

c) złośliwe opuszczenie małżonka skarżącego przez małżonka pozwanego (Gl. U. XVII. 7026, XVIII. 7293, P. P. A. str. 30 ex 1924, Nr. 81 ex 1930, SZ. V. 323, 327), np. jeśli małżonek pozwany wyjechał za granicę i o skarżącą przez dłuższy czas wcale się nie troszczy (Gl. U. 15 229, SZ. VIII. 57), jeśli pozwany małżonek trwale odmawia przyjęcia skarżącej do swego mieszkania (Gl. U. 7031, XVIII. 7293) i t. d.;

d) prowadzenie przez pozwanego małżonka nieporządnego życia (Gl. U. 10 730, XI. 4394, XIV. 5627), wskutek czego znaczna część majątku małżonka skarżącego lub dobre obyczaje rodziny (P. P. A. Nr. 211 ex 1931) narażone są na niebezpieczeństwo. Pod tę przyczynę podpada nałogowa gra w karty (Gl. U. 4077), wybryki seksualne (Gl. U. 5366) i t. d. (por. P. P. A. str. 325 ex 1923);

e) niebezpieczne nastawanie na życie lub zdrowie;

f) ciężkie pokrzywdzenie na ciele (Gl. U. 4432, 14 094, XV. 6143, XVII. 6747, P. P. A. Nr. 57 ex 1925, Nr. 210 ex 1931);

g) powtarzające się wyrządzanie dokuczliwych ze względu na stan osób przykrości (Gl. U. 5907, XI. 4121, XIV. 5627, 5631, XVI. 6701, XVII. 6747, XVIII. 7617, P. P. A. str. 325 ex 1923, str. 21 ex 1924, Nr. 57 ex 1925, Nr. 211 ex 1931);

h) trwałe, połączone z niebezpieczeństwem zarażenia się (Gl. U. XII. 4566, 4732) ułomności cielesne.

Jeżeli sąd dozwolił już rozdziału na zgodny wniosek obojga małżonków, to żadna ze stron nie może domagać się potem orzeczenia rozdziału z winy drugiej strony (Gl. U. 12071, XII. 4495; por. także Gl. U. 1987, 12072, XI. 4245). Jeżeli po zaistnieniu przyczyny, uzasadniającej żądanie rozdziału, małżonkowie ułożą się między sobą o rozdział zgodny, wówczas strona pokrzywdzona nie może już domagać się orzeczenia rozdziału wbrew woli strony przeciwnej (Gl. U. V. 1967).

---

także i z następujących przyczyn: epilepsja (Gl. U. 2105), zaniechanie prowadzenia przedsiębiorstwa i narażenie przez to majątkowej egzystencji rodziny (Gl. U. 6855), kradzież z majątku żony (zatem przekroczenie — Gl. U. 10109), niemoc płciowa (Gl. U. 11 738), choroba umysłowa na tle luetycznym (O. S. P. VIII. 445, SZ. VI. 183; odmiennie SZ. II. 121), ułomność fizyczna, polegająca na bezwiednym oddawaniu moczu (P. P. A. Nr. 80 ex 1930), sodomja (P. P. A. Nr. 82 ex 1931), nieobyczajne i zgorszenie wywołujące prowadzenie się żony (P. P. A. Nr. 111 ex 1928), dłuższy faktyczny rozdział (P. P. A. Nr. 224 ex 1929), bezpodstawne odmawianie powinności małżeńskiej (SZ. V. 327); por. nadto trafne SZ. XI. 73.

Postępowanie jednego z małżonków, które mogłoby być uważane za przyczynę, uzasadniającą żądanie rozdziału od stołu i łoża, nie stwarza jednak dla drugiego z małżonków możliwości żądania orzeczenia rozdziału, jeżeli to drugie z małżonków samo ponosi winę w tem działaniu pierwszego z małżonków względnie w zaistnieniu tego stanu faktycznego, na którym swe żądanie rozdziału opiera (por. jednak O. S. P. III. 314 z glossą *Allerhanda*). Tak na przykład mąż, który sam skłonił swą żonę do odbycia stosunku płciowego z innym mężczyzną, nie może na tem cudzołóstwie żony opierać żądania rozdziału od stołu i łoża. Małżonek, który może żądać orzeczenia rozdziału od stołu i łoża, nie traci tego prawa, choć i po jego stronie zaistniała przyczyna, uzasadniająca żądanie rozdziału (P. P. A. Nr. 284 ex 1924). Traci je natomiast przez przebaczenie (por. Gl. U. XVII. 7026). Czy ono nastąpiło, da się ocenić tylko w konkretnym przypadku na podstawie wszelkich towarzyszących okoliczności (por. P. P. A. Nr. 342 ex 1928, Nr. 1 ex 1931). Nawet w dalszem kontynuowaniu pożycia małżeńskiego po zaistnieniu przyczyny, uzasadniającej żądanie rozdziału, nie zawsze należy się dopatrywać przebaczenia (Gl. U. 2105, 4399, 5907, 14136, XVII. 6747, XVIII. 7597, O. S. P. VIII. 445, SZ. VIII. 293).

Prawo żądania rozdziału od stołu i łoża nie ulega przedawnieniu (§ 1481 k. c.).

48. Postępowanie i orzeczenie sądowe.¹⁾

Także i w przypadkach żądania rozdziału (Gl. U. 5351) tylko przez jedną ze stron, muszą być przeprowadzone próby ugodowe w sposób poprzednio opisany (§ 107 zd. 1 k. c., § 2 rozp. min. sprawiedl. z dn. 9 grudnia 1897, dz. u. p. nr. 283, utrzym. częściowo w mocy art. XXVII. p. 6 przep. wpraw. k. p. c.). Niestawienie się powoda do prób ugodowych, przeprowadzanych w sądzie, uważa się za odstąpienie od żądania rozdziału (Gl. U. XV. 5825, XVI. 6243; por. także Gl. U. 13353) — niestawienie się pozwanego za sprzeciwienie się dalszemu pożyciu (§ 107 zd. 2 k. c.).

Po przeprowadzeniu prób ugodowych wzgl. po otrzymaniu wniosku o rozdział, zaopatrzonego w świadectwo bezskuteczności prób ugodowych, przeprowadzanych przez duszpasterza wzgl. przez polityczną władzę powiatową, wdroży sąd zwyczajne postępowanie sporne, przyczem wniosek o rozdział będzie traktowany jako skarga. Przy ustnej rozprawie ma sąd dążyć do ugodowego załatwienia sprawy i to albo przez skłonienie wnioskodawcy do cofnięcia wniosku o rozdział, albo też przez nakłonienie strony przeciwnej do wyrażenia zgody na rozdział czasowy lub stały (Gl. U. 3684, 9702, 14 668, 15 229). Dochodzenia swe ma sąd ograniczyć do przyczyn rozdziału, przytoczonych (nie trafnie Gl. U. XI. 4394) przez stronę (§§ 2, 3, 6 ust. 1 rozp. min. sprawiedl. z dn. 9 grudnia 1897, dz. u. p. nr. 283, częściowo utrzy-

¹⁾ Por. art. 67, 84, 217—219, 222 pr. o małż. w brzmieniu, zmien. art. 23 ustawy z dn. 1 lipca 1921, Dz. U. Nr. 64, poz. 397.

mane w mocy art. XXVII p. 6 przep. wpraw. k. p. c.); prawdziwość faktów, przytoczonych przez strony na uzasadnienie żądania rozdziału, ma jednak sąd badać z urzędu, może zatem prowadzić dowody także i na takie okoliczności, które zostały bez ograniczeń przyznane (§ 107, zd. 2 k. c.; p. także P. P. A. Nr. 1 ex 1931). Inne postanowienia, regulujące postępowanie w sprawach o rozdział od stołu i łoża, zawarte są w przepisach, podanych wyżej pod L. 39 *in fine*.¹⁾

Po przeprowadzeniu rozprawy wydaje sąd wyrok, w którym albo dozwala rozdziału, albo też dozwolenia rozdziału odmawia. W wyroku dozwalającym rozdziału musi sąd nadto zawsze (P. P. A. Nr. 36 ex 1931) orzec, czy winę rozdziału (P. P. A. Nr. 82 ex 1930) ponosi jedna, czy druga strona, czy obydwie (SZ. VII. 293, XI. 73), czy żadna z nich (§ 6 ust. 2 rozp. min. sprawiedl. z dn. 9 grudnia 1897, dz. u. p. nr. 283, częściowo utrzym. w mocy art. XXVII. p. 6 przep. wpraw. k. p. c.). W tenorze wyroku nie należy natomiast wymieniać przyczyny, z której rozdział orzeczono (Gl. U. 8933). Wyrok, wydany w sporze o rozdział od stołu i łoża, ma znaczenie konstytutywne (p. niżej L. 49).

Sąd może także jeszcze przed wydaniem wyroku a nawet przed rozpoczęciem sporu (Gl. U. XIII. 4995; odmiennie Gl. U. 5166) dozwolić stronie, wystawionej na niebezpieczeństwo (Gl. U. 15 377), aby mieszkała w oddzielnym i przyzwoitem miejscu (§ 107 zd. 3 k. c., §§ 378, 382 p. 8 ord. egz.). Niebezpieczeństwo, uzasadniające zezwolenie na osobne zamieszkanie, polega na zagrożeniu takiego dobra, którego naruszenie stanowi przyczynę separacji (Gl. U. V. 1892; p. także Gl. U. 10 747, XIV. 5432). Zezwolenie na osobne zamieszkanie może być udzielone także i w tej formie, iż mężowi, który mieszka z żoną w jej domu, poleci sąd, by wspólne mieszkanie opuścił (Gl. U. V. 2052, O. S. P. II. 33, P. P. A. str. 247 ex 1922, SZ. X. 61).

C. Skutki rozdziału.²⁾

49. Zniesienie spółności, osłabienie praw i obowiązków małżonków.³⁾

Najważniejszym skutkiem rozdziału od stołu i łoża jest zniesienie spółności małżeńskiej. Prawo i obowiązek stron wspólnego mieszkania gasną, wskutek czego żona od chwili rozdziału może mieć odrębne miejsce zamieszkania i ma własny sąd ogólnie właściwy (art. 27 k. p. c.; p. także § 70 N. J.; por. też art. 3 ust. 2 ustawy z dn. 2 sierpnia 1926, Dz. U. Nr. 101, poz. 580). Wobec zniesienia spółności małżeńskiej wzajemny obowiązek małżonków przyzwoitego obchodzenia się z sobą, dalej obowiązek żony pomagania mężowi w gospodarstwie domowym i zarobkowaniu, stają się bezprzedmiotowe. Obowiązek powinności małżeńskiej, jak i obowiązek udzielania sobie

¹⁾ P. nadto § 7 a N. J. w brzmieniu, zmien. art. 2 ustawy z dn. 9-go marca 1920, Dz. U. Nr. 24, poz. 144.

²⁾ Unger: Die rechtliche Natur der Scheidung von Tisch und Bett, 1910.

³⁾ Por. §§ 1576, 1586 k. c. n., art. 228, 230 pr. o małż., art. 267, 269, 270, 292 k. c. p.

wzajemnie pomocy, gasną. Ustaje także obowiązek męża zastępowania żony. Małżonkowie rozdzieleni mogą każde z osobna adoptować i być adoptowani bez zgody małżonka drugiego (§ 180 k. c.). Mężatka rozdzielona nie potrzebuje do przyjęcia opieki zezwolenia męża (§ 193 k. c.).

Utrzymanie węzła małżeńskiego pomimo zniesienia spółności przejawia się przede wszystkim w tem, że także i po rozdziale żadna ze stron nie może zawrzeć innego małżeństwa. Pomimo rozdziału nie gaśnie także obowiązek stron do wierności małżeńskiej (Gl. U. XII. 4495, XIII. 5215, XVI. 6709). Mężatka także i po rozdziale może być kupcem tylko za zezwoleniem męża i t. d.

50. Ponowne połączenie się małżonków.¹⁾

Utrzymanie węzła małżeńskiego pomimo przeprowadzenia rozdziału od stołu i łoża uwydatnia się także i w tem, że rozdzieleni małżonkowie mogą każdej chwili napowrót połączyć się ze sobą i przywrócić w ten sposób spółność małżeńską. O swem połączeniu muszą jednak oboje (Gl. U. 10 432, V. 1928) zawiadomić swój zwyczajny (Gl. U. 12 006) sąd (§ 110 zd. 1 k. c.). Nawiązanie spółności przez małżonków bez zawiadomienia o niem sądu nie znosi skutków orzeczenia o rozdziale (Gl. U. 4399, 4882, 12 006, V. 1928, VIII. 3100, XIII. 5052, XVIII. 7227, P. P. A. Nr. 212 ex 1931; odmiennie Gl. U. 15 949, I. 31, SZ. V. 44, 178; ostrożnie Gl. U. 15 558; por. także SZ. XII. 228) i zawartych z powodu rozdziału umów (por. jednak dekret nadw. z dn. 15 czerwca 1835, zb. u. s. nr. 39).

Jeżeli małżonkowie po połączeniu się i zawiadomieniu o tem sądu pragnęliby ponownie uzyskać rozdział od stołu i łoża, muszą przestrzegać tych wszystkich formalności i przeprowadzić takie samo postępowanie, jakie byłoby konieczne, gdyby się rozdzielali po raz pierwszy (§ 110 zd. 2 k. c.).

¹⁾ Por. § 1587 k. c. n., art. 64, 74, 229 pr. o małż., art. 268, 292, 295 k. c. p.; p. także art. 210 k. c. p.

ROZDZIAŁ V.

Rozwiązanie małżeństwa.

---

51. W o g ó l n o ś c i.

Małżeństwo jest w zasadzie związkiem dożgonnym, wskutek tego normalnie rozwiązuje się dopiero przez śmierć jednego z małżonków. W przypadkach, w których istnieją dane do uznania jednego z małżonków za zmarłego i w których istnieją nadto momenty, uprawdopodobniające w wysokim stopniu śmierć nieobecnego małżonka, można żądać, by w uchwale, uznającej daną osobę za zmarłą, zamieszczono również orzeczenie, że małżeństwo jej uważać należy za rozwiązane. Orzeczenie to jest tylko surogatem dowodu śmierci małżonka zaginionego i samo przez się nie stanowi wogóle faktu, rozwiązującego małżeństwo. Przepisy o uznaniu pewnej osoby za zmarłą, połączone z orzeczeniem, że małżeństwo tej osoby uważać należy za rozwiązane, regulują tę kwestję jednolicie bez względu na religję małżonków.

W przypadkach wyjątkowych może być małżeństwo za życia obojga małżonków rozwiązane przez rozwód z przyczyn w ustawie przewidzianych. Rozwód jest zatem nadzwyczajnym sposobem rozwiązania małżeństwa. Małżeństwa katolików oraz małżeństwa, w których w chwili ich zawarcia choćby tylko jedna ze stron wyznawała religję katolicką, nie mogą być wogóle rozwiedzione, nadto inne przepisy wchodzą w zastosowanie w przypadkach rozwodu małżeństw chrześcijan akatolików i bezwyznaniowych, inne zaś w przypadkach rozwodu żydów. Instytucja rozwodu nie jest zatem uregulowana jednolicie.

Do wydawania orzeczeń w sprawach rozwodowych powołane są wyłącznie sądy państwowe i to bez względu na religję małżonków (art. III. ustawy z dnia 25 maja 1868, dz. u. p. nr. 47).¹⁾

---

¹⁾ Tak samo w b. dzielnicy pruskiej. Natomiast w b. Król. Kongr. orzecznictwo w sprawach rozwodowych małżeństw grecko-rosyjskich, ewangelicko-augsburskich i ewangelicko-reformowanych oraz wydawanie orzeczeń o rozwiązaniu niespełnionych małżeństw katolickich przez wstąpienie jednego z małżonków do zakonu i wykonanie tamże ślubu czystości powierzone jest władzom duchownym (art. 61, 123, 173, 196 pr. o małż.). W sprawach rozwodowych małżeństw, należących do innych wyznań, orzekają sądy państwowe (art. 189 pr. o małż.; p. także art. 1619 p. c. r., utrzym. w mocy art. XVII § 1 p. 8 przep. wpraw. k. p. c.; por. też art. XXIII. przep. wpraw. k. p. c.).

I. Rozwiązanie małżeństwa przez śmierć jednego z małżonków.¹⁾

52. Stwierdzenie, iż małżeństwo rozwiązuje się przez śmierć jednego z małżonków, nie wymaga bliższych objaśnień. Pozostały przy życiu małżonek odzyskuje możliwość ponownego zawarcia małżeństwa pod warunkiem wykazania rozwiązania małżeństwa pierwszego. Dowodem rozwiązania małżeństwa jest dowód śmierci małżonka zmarłego t. j. normalnie metryka śmierci. Gdy dowód ten nie da się przeprowadzić przez dokumenty publiczne, można prowadzić dowód śmierci przed sądem i uzyskać orzeczenie, że dowód ten należy uważać za dostarczony (§§ 10, 10c ustawy z dn. 16 lutego 1883, dz. u. p. nr. 20 w brzmieniu zmien. art. I. §§ 5, 6 ustawy z dn. 31 marca 1918, dz. u. p. nr. 129, utrzym. w mocy art. VIII. p. 7 ustawy wpraw. N. J. oraz art. XXV. p. 1 przep. wpraw. k. p. c.). Jeżeli dowód śmierci małżonka zmarłego wogóle nie da się przeprowadzić, wówczas w przypadkach przez ustawę przewidzianych wystarcza do zawarcia powtórnego małżeństwa przez pozostałego przy życiu małżonka surogat dowodu śmierci, którym jest orzeczenie sądowe o uznaniu małżonka za zmarłego, połączone z orzeczeniem, iż małżeństwo jego uważać należy za rozwiązane.

Nieobecność jednego z małżonków przez okres czasu, który byłby wystarczający do uznania go za zmarłego, nie daje jeszcze drugiemu małżonkowi prawa żądania w sądzie, aby wydano orzeczenie, iż małżeństwo jego uważać należy za rozwiązane. Jeżeli jednak nieobecności tej towarzyszą takie okoliczności, które nie dają żadnej więcej podstawy do wątpliwości, że nieobecny umarł (Gl. U. XII. 4516, XIII. 5013, O. S. P. I. 189 z glossą *Allerhand*, P. P. A. str. 65 ex 1921, str. 23, 99 ex 1922, str. 130 ex 1923, Nr. 202 ex 1925, Nr. 91 ex 1926, Nr. 6, 112 ex 1928, SZ. XII. 12; odmiennie P. P. A. str. 66, 112 ex 1921), wówczas drugi małżonek może zażądać, aby z uznaniem za zmarłegołączono również orzeczenie, iż małżeństwo uważać należy za rozwiązane. Sąd ma w tym przypadku ustanowić obrońcę węzła małżeńskiego, którym może być ustanowiony także kurator osoby nieobecnej. W orzeczeniu co do uznania za zmarłego należy również orzec, że małżeństwo uważać należy za rozwiązane (§ 112 k. c., § 9 ust. 1—3, 5 ustawy z dnia 16 lutego 1883, dz. u. p. nr. 20 w brzmieniu zmienionem art. I. § 4 ustawy z dnia 31 marca 1918, dz. u. p. nr. 129, utrzym. w mocy art. VIII. p. 7 ustawy wpraw. N. J. oraz art. XXV. p. 1 przep. wpraw. k. p. c.).

¹⁾ P. literaturę w t. I. str. 142 a nadto *Kaas: Kriegsverschollenheit und Wiederverheiratung nach staatlichem und kirchlichem Rechte* 1919.

Por. §§ 1348—1352 k. c. n., art. 54, 60 p. 1, art. 111 p. 2, art. 115, 116, 126, 139, 145, 158 pr. o małż., art. 56 k. c. p. w brzmieniu zmien. art. 1 § 1 ustawy z dn. 27 stycznia 1922, Dz. U. Nr. 11, poz. 87.

Samo uznanie nieobecnego małżonka za zmarłego nie daje drugiemu małżonkowi możliwości zawarcia ponownego małżeństwa. Ten ostatni może jednak — w razie istnienia poprzednio podanych wymogów — zażądać dodatkowo wydania orzeczenia, że małżeństwo uważać należy za rozwiązane. Sąd orzeknie o tem żądaniu po przeprowadzeniu postępowania, przepisane go dla uznania pewnej osoby za zmarłą (§ 9 ust. 4 ustawy z dn. 16 lutego 1883, dz. u. p. nr. 20, utrzym. w mocy art. VIII. p. 7 ustawy wpraw. N. J. oraz art. XXV. p. 1 przep. wpraw. k. p. c.).

Ponieważ orzeczenie, iż małżeństwo pewne uważać należy za rozwiązane, samo przez się nie rozwiązuje tego małżeństwa, lecz stanowi tylko surogat dowodu śmierci małżonka zaginionego, przeto gdyby okazało się, że zaginiony małżonek przeżył chwilę zawarcia powtórnego małżeństwa przez drugiego małżonka, wówczas to powtórne małżeństwo byłoby ze względu na istnienie przeszkody węzła nieważne (por. O. S. P. VIII. 239, P. P. A. Nr. 151 ex 1929). O następującem w tych przypadkach uchyleniu względnie sprostowaniu orzeczenia sądowego o uznaniu za zmarłego, połączonego z orzeczeniem, że małżeństwo ma być uważane za rozwiązane p. §§ 10 a, 10 b ustawy z dn. 16 lutego 1883, dz. u. p. nr. 20 w brzmieniu, uzupełnionem art. I. § 6 ustawy z dn. 31 marca 1918, dz. u. p. nr. 129, utrzym. w mocy art. VIII. p. 7 przep. wpraw. N. J. oraz art. XXV. p. 1 przep. wpraw. k. p. c.

II. O rozwodzie.¹⁾

53. Zakres mocy obowiązującej poszczególnych przepisów o rozwodzie.²⁾

Ponieważ instytucja rozwodu nie jest w kodeksie cywilnym uregulowana jednolicie, przeto niejednokrotnie powstać może

¹⁾ W kod. cyw. austr. die Trennung, w kod. cyw. niem. die Scheidung, po francusku le divorce.

Szaniawski: Jak przepisy k. N. o rozwodach rozumianemi być mają? 1811. *Dąbrowski*: Co korzystniejsze dla społeczeństwa rozwód, czy nierozwalność małżeństwa 1903. *Kockowski*: O rozwodach 1907. *Janczewski*: Rozwody w obliczu prawa 1929. *Biszytyga*: Rozwody 1927. *J. G.*: Z praktyki jednego z konsystorzów ewangelickich, G. S. W. LVII. *Sygierycz*: O t. zw. rozwodach wileńskich, Prz. Sąd. VI. *Poznański*: Rozwód a separacja, Prawo VI.

Hussarek: Zum Ehetrennungsrechte des A. B. G. B., Festschrift II. *Lenhoff*: Auflösung der Ehe und Wiederverehelichung 1926. *Henle*: Erleichterung der Ehescheidung 1927. *Satter*: Soll das Einverständnis der Ehegatten zur Auflösung der Ehe genügen 1925. *Prochaska*: Die tschechoslowakische Eherechtsgesetzgebung in der Praxis oraz *Rappert*: Zur Reform des Ehe-rechts — obie rozprawki w „Die wissenschaftlichen Vorträge beim österr. Richtertag 1927. *Perić*: Die Ehescheidung nach serbischem Recht, O. III. *Milic*: Das Ehescheidungsrecht im altungarischen Gebiet Jugoslawiens, O. III. P. także wyżej L. 2 uw. 2, L. 35 uw. 1 oraz t. I. str. 102, uw. 1.

²⁾ Wedle postanowień kod. cyw. niem. dopuszczalność rozwodu nie zależy od wyznania małżonków a przepisy o rozwodzie regulują tę kwestję

wątpliwość, wedle jakich przepisów oceniać należy żądanie obojga małżonków, czy jednego z małżonków, o udzielenie im rozwodu. Niżej podano w tej kwestji kilka zasad ogólnych, z których widoczne jest dość znaczne uprzywilejowanie wyznania katolickiego przed wyznaniem innemi.

Małżeństwa katolików (Gl. U. 5047, błędnie Gl. U. VIII. 2932, X. 3722) wogóle nie mogą być rozwiedzione (§ 111 zd. 1 k. c.).

Małżeństwa chrześcijan akatolików (także starokatolików Gl. U. XI. 4169, rep. orz. nr. 202; odmiennie Gl. U. V. 1937, 1938, VI. 2218) oraz małżeństwa osób, nie należących do żadnego prawnie uznanego wyznania, mogą być rozwiedzione stosownie do przepisów §§ 115 i nast. k. c. (§ 115 k. c., dekret kanc. nadw. z dn. 20 listopada 1820, Galic. zb. u. prow. str. 325, art. II § 10 ustawy z dn. 25 maja 1868, dz. u. p. nr. 47, § 2 ustawy z dn. 9 kwietnia 1870, dz. u. p. nr. 51; co do wyznawców Islamu p. art. I. § 7 ustawy z dn. 15 lipca 1912, dz. u. p. nr. 159).

Wreszcie rozwody małżeństw żydowskich (Gl. U. XV. 5730) unormowane są w przepisach §§ 133—136 k. c.

Małżeństwa mieszane katolików z osobami, należącemi do innych wyznań, podlegają co do rozwodu przepisom, wydanym dla małżeństw katolickich, nie mogą zatem być rozwiedzione (§ 111 zd. 2 k. c.).

Rozwody małżeństw, w których jedno z małżonków nie należy do żadnego prawnie uznanego wyznania a drugie jest żydem, podlegają przepisom, wydanym dla małżeństw osób, nie należących do żadnego prawnie uznanego wyznania (*arg.* §§ 123, 133 *in princ.* k. c. — por. także Gl. 7934, 8292, 8536). To samo odnosi się do małżeństw, w których jedno z małżonków wyznaje Islam a drugie jest żydem.

Zmiana wyznania przez jedno (Gl. U. XVI. 7061, SZ. II. 140) z małżonków, dokonana po zawarciu małżeństwa, nie zmienia właściwości przepisów, wedle których winno być oceniane żądanie rozwodu (§§ 111 zd. 2, 116, 136 k. c., dekret nadw. z 28 czerwca 1806, zb. u. s. nr. 771; por. O. S. P. IX. 357 z glossą *Dbatowskiego*). Od tej zasady istnieje wyjątek o tyle,

---

jednolicie bez względu na religję małżonków. Wedle prawa o małż. małżeństwo katolików rozwiązuje się w zasadzie dopiero przez śmierć jednego z małżonków; tylko małżeństwo niespełnione fizycznie może być rozwiązane przez wstąpienie jednego z małżonków do zakonu i wykonanie tamże ślubu czystości (art. 60 p. 3, art. 61 pr. o małż.; por. can. 1119 kod. kan.). Natomiast rozwód jest wedle prawa o małżeństwie dopuszczalny dla małżeństw grecko-rosyjskich, ewangelicko-augsburskich i ewangelicko-reformowanych (art. 111 p. 3, 145 pr. o małż.). Wreszcie dla małżeństw osób, należących do pozostałych wyznań, dopuszczalność rozwodu zależy od przepisów prawa wyznaniowego strony powodowej (art. 189 pr. o małż.). Por. także art. 196, 199, 206, 207 pr. o małż.

że małżonek akatolik chrześcijanin, który przeszedł na wiarę katolicką, nie może (por. jednak Gl. U. VII. 2742, SZ. X. 237) — jak długo wiarę tę wyznaje — żądać rozwodu (§ 116 k. c.).

W razie zmiany wyznania po zawarciu małżeństwa przez oboje małżonków (p. jednak także Gl. U. 10273) należy oceniać żądanie rozwodu na podstawie przepisów, właściwych dla tego wyznania, do którego obie strony należą w chwili (Gl. U. IX. 3399, XVI. 6316, SZ. X. 250) żądania rozwodu (§ 111 zd. 1 k. c., rozp. min. sprawiedl. z dn. 8 sierpnia 1853, dz. u. p. nr. 160). Od tej zasady istnieje wyjątek o tyle, że zmiana wyznania nawet przez oboje małżonków, z których choćby jedno w chwili zawarcia małżeństwa było katolikiem (por. SZ. X. 250), nie otwiera przed nimi możliwości żądania rozwodu (§ 111 zd. 2 k. c.).

A) Rozwód u chrześcijan akatolików i u osób, nienależących do żadnego prawnie uznanego wyznania.

54. Przyczyny, uzasadniające żądanie rozwodu.¹⁾

Przyczyny, uzasadniające żądanie rozwodu, wymienione są wyczerpująco (Gl. U. XIV. 5393, SZ. VIII. 291; odmiennie O. S. P. VIII. 195) w § 115 k. c. Są niemi:

a) cudzołostwo (Gl. U. VII. 2800, VIII. 2932, 3014, XIII. 5215, XIV. 5451, XVI. 6437, 6642, 6709, SZ. VII. 284) pozwanego małżonka; dowód cudzołostwa może być przeprowadzony także i dopiero w postępowaniu rozwodowym (Gl. U. XVIII. 7422, ks. Jud. nr. 224; p. także O. S. P. VIII. 195);

b) popełnienie przez pozwanego małżonka zbrodni i skazanie go za nią na karę przynajmniej pięcioletniego więzienia;

c) złośliwe opuszczenie (Gl. U. X. 3797) małżonka skarżącego przez małżonka pozwanego (P. P. A. Nr. 83 ex 1930), które polegać może także na wydaleniu żony z domu przez męża (Gl. U. VIII. 3125; p. jednak także O. S. P. X. 492) a nawet na pośrednim (przez ustawiczne dokuczanie) skłonieniu żony do opuszczenia wspólnego mieszkania. Jeżeli miejsce pobytu tego małżonka, który drugiego opuścił, jest nieznanne, musi być nieobecny małżonek wezwany naprzód publicznie przez sąd do powrotu (P. P. A. Nr. 177 ex 1930). Dopiero gdyby temu żądaniu nieobecny małżonek w ciągu roku nie uczynił zadość, może małżonek opuszczony zażądać rozwodu;

d) nastawanie zagrażające życiu lub zdrowiu (Gl. U. XV. 6191, XVII. 6944);

e) ciężkie i kilkakrotne pokrzywdzenie na ciele (Gl. U. X. 3722, SZ. VIII. 22);

¹⁾ Por. §§ 1564—1573 k. c. n., art. 117, 146—167, 189 pr. o małż.

f) nieprzewyciężony (Gl. U. 2283, 7245, 8292, 16025, IV. 1289, XIII. 5159, XVIII. 7489, P. P. A. Nr. 286 ex 1926, SZ. I. 63) wstręt choćby jednostronny (Gl. U. 16025, V. 2099, VIII. 3039, ks. Jud. nr. 168, XIII. 5159, P. P. A. Nr. 154 ex 1929, odmiennie Gl. U. VII. 2859, rep. orz. nr. 175). Z powodu nieprzewyciężonego wstrętu mogą jednak żądać rozwodu tylko obydwój małżonkowie. Żądanie rozwodu z tej przyczyny tylko przez jedno z małżonków jest niedopuszczalne. Jeżeli jednak żądanie rozwodu wnieśli obydwój małżonkowie, wówczas późniejsze odstąpienie od żądania rozwodu przez jedno z małżonków jest bezskuteczne (Gl. U. 7563, 14459, 15828, XIII. 4958, XVI. 6316 oraz dalej idące SZ. V. 25). W przypadkach żądania rozwodu z powodu nieprzewyciężonego wstrętu (Gl. U. XIV. 5341) sąd nie musi od razu orzec rozwodu, lecz może (Gl. U. 2283, 6941, 7245, 8292, 14459, IV. 1289, V. 2099, VIII. 3039, ks. Jud. nr. 168, XVI. 6316, SZ. I. 63; odmiennie Gl. U. VII. 2859, rep. orz. nr. 175) naprzód, wedle okoliczności nawet kilka razy, dozwolić rozdziału od stołu i łoża.

Przy rozwodzie, który ma być orzeczony na żądanie tylko jednej ze stron, obowiązuje podobna zasada, jak i przy rozdziale od stołu i łoża. Nie może mianowicie żądać rozwodu małżonek, ponoszący winę w zaistnieniu tego stanu faktycznego wzgl. w tem działaniu drugiej strony, które samo przez się stanowiłoby przyczynę, uzasadniającą żądanie rozwodu (§ 115 *in fine* k. c., § 96 k. c., Gl. U. X. 3722, 3797, XIV. 5451). Kontynuacja wspólności małżeńskiej po zaistnieniu przyczyny, uzasadniającej żądanie rozwodu, pozbawia (p. jednak SZ. VIII. 22) pokrzywdzonego małżonka prawa żądania rozwodu tylko wtedy, jeżeli w tem kontynuowaniu dopatrzeć się można przebaczenia (Gl. U. X. 3722, XVI. 6642). Czy ono nastąpiło, oceniać należy w konkretnym przypadku na podstawie wszelkich towarzyszących okoliczności. Małżonek, który może żądać rozwodu, nie traci tego prawa, chociaż i po jego stronie zaistniała przyczyna, uzasadniająca żądanie rozwodu (Gl. U. VIII. 2932, 3014, XI. 4234; odmiennie Gl. U. VII. 2800). Pokrzywdzony małżonek nie traci również prawa żądania rozwodu, chociaż po zaistnieniu przyczyny, uzasadniającej żądanie rozwodu, zgodził się na rozdział od stołu i łoża (Gl. U. XIV. 5333, XVI. 6437; odmiennie Gl. U. X. 3797). Nie traci tego prawa nawet wówczas, gdyby rozdział od stołu i łoża już orzeczono.

Prawo żądania rozwodu nie ulega przedawnieniu (§ 1481 k. c.).

55. Postępowanie i orzeczenie sądowe.¹⁾

W postępowaniu rozwodowym muszą być w zasadzie przestrzegane przepisy, odnoszące się do postępowania i wyrokowania w sprawach o nie-

¹⁾ Por. § 1574 k. c. n., §§ 607, 608, 609 ust. 1, 610—625, 627—634, 636, 637 p. c. n., częściowo utrzymane w mocy art. XXXI, § 2 p. 2 przep. wpraw.

ważność małżeństwa (§ 115 zd. 3 k. c.). Także i w postępowaniu rozwodowym musi być zatem ustanowiony obrońca węzła małżeńskiego (Gl. U. XIV. 5498); w postępowaniu tem nie przeprowadza się prób ugodowych (Gl. U. X. 3840, XVIII. 7661, ks. Jud. nr. 241; odmiennie Gl. U. III. 1145). Co do prowadzenia dowodu istnienia przyczyny rozvodu obowiązują te same zasady, które podano wyżej pod L. 39 co do dowodu przyczyny nieważności małżeństwa (co do dowodu nieprzezwyćzonego wstrętu p. Gl. U. 8508, 11 793, IV. 1289, XIII. 5159). Wreszcie także i w postępowaniu rozwodowym sąd musi przedewszystkiem starać się o pogodzenie się małżonków i usunięcie istniejących między nimi nieporozumień. P. zresztą wyżej L. 39.

W każdym orzeczeniu, dozwalającym rozvodu, rozstrzygnąć także należy, czy małżeństwo rozwiedzione zostało z winy jednego lub drugiego małżonka, czy też z winy obojga małżonków lub bez winy żadnego z nich (§ 11 rozp. min. sprawiedl. z dn. 9 grudnia 1897, dz. u. p. nr. 283, częściowo utrzym. w mocy art. XXVII p. 6 przep. wpraw. k. p. c. — p. także Gl. U. 14 137, rep. orz. nr. 152, Gl. U. XIV. 5451). Rozstrzygnięcie to musi być zawarte także i w wyroku, orzekającym rozwód na zgodny wniosek obydwu stron z powodu nieprzezwyćzonego wstrętu (Gl. U. IV. 1303).

B) Rozwód u żydów.¹⁾

56. Rozwód zgodny.

Ważnie zawarte małżeństwo żydów może być za ich wzajemnem (Gl. U. 13184; odmiennie Gl. U. 14659), dobrowolnem (Gl. U. II. 500, SZ. VII. 67) zezwoleniem rozwiedzione przez wręczenie żonie przez męża listu rozwodowego.

Małżonkowie zgłoszą się w sprawie rozvodu naprzód u swego rabina, który ma w bardzo stanowczych przedstawieniach starać się skłonić ich (Gl. U. 8827, p. jednak także Gl. U. 10927, 13977) do pogodzenia się, a dopiero gdyby jego trzykrotne (Gl. U. I. 55) usiłowania były bezowocne, ma im wydać świadectwo, że spełnił nałożony na niego obowiązek, że jednak nie zdołał odwieść stron od ich postanowienia pomimo wszelkich swych usiłowań (§ 133 k. c., art. 46, 47 przepisów o organizacji gmin wyznaniowych żydowskich, powołanych wyżej pod L. 24; co do prób ugodowych przed rozwodem małżonków żydów, z których jedno przeszło na religję chrześcijańską, p. dekret nadw. z dn. 10 sierpnia 1821, zb. u. s. nr. 1789, co do prób ugodowych małżonków żydów, którzy zawierali małżeństwo przed władzą państwową, p. art. II. § 10 ustawy z dn. 25 maja 1868, dz. u. p. nr. 47, co do prób ugodowych małżonków, z których jedno jest żydem a drugie nie należy do żadnego

k. p. c., art. 118, 119, 123, 154—156, 162—164, 166, 174, 189, 196, 217—219, 222 pr. o małż. w brzmieniu, zmien. art. 23 ustawy z dn. 1 lipca 1921, Dz. U. Nr. 64, poz. 397, art. 1619, 1620 p. c. r., utrzym. w mocy art. XVII. § 1 p. 8 przep. wpraw. k. p. c., art. XXIII przep. wpraw. k. p. c.

²⁾ *Allerhand*: O rozwodzie małżeństwa żydowskiego, P. P. A. XXXVI.

Kohler: Güterrecht und Ehescheidungsrecht der österr. Juden, Zeitschrift für vergl. Rechtsw. XXXIII.

Por. art. 189 pr. o małż., art. 1619, 1620 p. c. r., utrzym. w mocy art. XVII § 1 p. 8 przep. wpraw. k. p. c.

prawnie uznanego kościoła względnie stowarzyszenia religijnego p. § 1 ustawy z dn. 9 kwietnia 1870, dz. u. p. nr. 51).

Z tem świadectwem (Gl. U. 10927, 13184, I. 153; odmiennie Gl. U. 8827) stawia się obydwójce małżonkowie w sądzie (Gl. U. 11531). Jeśli sąd przekona się z okoliczności, że jest jeszcze jakaś nadzieja pogodzenia się, nie powinien zaraz dozwolić rozwodu, lecz oddalić małżonków na jeden lub dwa miesiące. Tylko gdyby i to było bezowocne lub gdyby zaraz z początku nie było nadziei pogodzenia się, powinien sąd dozwolić, aby mąż wręczył żonie list rozwodowy. Obie strony mają potem jeszcze raz oświadczyć przed sądem, że postanowiły dobrowolnie (SZ. VII. 67) list rozwodowy dać i wziąć, poczem mąż wręcza żonie wobec sądu list rozwodowy¹⁾, żona list ten odbiera i przez to (Gl. U. I. 55) małżeństwo zostaje rozwiązane (§ 134 k. c.). List rozwodowy nie może być (Gl. U. I. 55) sporządzony w języku hebrajskim (dekret nadw. z dn. 22 października 1814, zb. u. s. nr. 1106). Po wręczeniu listu rozwodowego sąd stwierdza uchwałą rozwiązanie małżeństwa.

Wręczenie i przyjęcie listu rozwodowego nie może w zasadzie nastąpić przez pełnomocnika (dekret nadw. z dn. 11 czerwca 1813, zb. u. s. nr. 1053 — Gl. U. 10986, 14659; odmiennie Gl. U. 7083, 11531, 13184, 13977). Od tej reguły istnieje wyjątek w przypadkach, kiedy jedno z małżonków przeszło na religję chrześcijańską. Małżonek, który przeszedł na religję chrześcijańską, powinien ustanowić pełnomocnikiem izraelitę (dekret nadw. z dn. 19 maja 1827, zb. u. s. nr. 2277, który zawiera nadto przepisy co do treści pełnomocnictwa).

57. Rozwód wbrew woli żony.

Mąż ma prawo (p. jednak Gl. U. V. 1907) oddalić żonę od siebie przez wręczenie listu rozwodowego nawet wbrew jej woli, jeżeli dowiedzie, że żona dopuściła się cudzołóstwa (§ 135 zd. 1 k. c.). Cudzołóstwo żony jest jedyną przyczyną, uzasadniającą żądanie rozwodu, wniesione przez męża wbrew woli żony. Żona wbrew woli męża wogóle nie może żądać rozwodu (Gl. U. 1356, 8648). Wskutek tego jej skargę rozwodową winien sąd *a limine* odrzucić (Gl. U. 4387, 12178, 15548).

Wdrożony na skutek skargi męża proces rozwodowy ma być prowadzony (Gl. U. 10986; p. jednak Gl. U. 10718) i rozstrzygnięty jak każdy inny spór (§ 135 k. c. *in fine*) a zatem bez uwzględnienia zasad, podanych wyżej

¹⁾ Przykład: „List rozwodowy. Drugiego dnia w tygodniu, 3-go dnia miesiąca Tamuz 5679 roku po stworzeniu świata, daty, jaką tu liczymy w mieście K., leżącym nad W., W. i innymi rzekami. Ja imieniem Salomon, syn Barucha, postanowiłem z dobrej chęci mojej, bez przymusu uwolnić, odprawić i opuścić Cię moja żono imieniem Marja, córka Maurycego. Ty, któraś była dotąd moją żoną, bądźże odprawioną, uwolnioną i opuszczoną, abys posiadała moc i samodzielność zawrzeć małżeństwo z każdym człowiekiem, którego zechcesz i aby nikt nie wstrzymał Ciebie od dnia dzisiejszego i na zawsze. Otóż jesteś dozwolona każdemu człowiekowi. Niechże to dla Ciebie będzie odemnie świadectwo rozwodu, listem odprawy i dokumentem wolności. Wedle praw Mojżesza i Izraela.” Następuje data i podpis.

dla procesów rozwodowych chrześcijan akatolików i osób, nienależących do żadnego prawnie uznanego wyznania (p. wyżej L. 55). Wskutek tego w procesach rozwodowych małżeństw żydowskich nie ustanawia się obrońcy węzła małżeńskiego (dekret nadw. z dn. 13 listopada 1816, zb. u. s. nr. 1296, utrzym. w mocy § 18 rozp. min. sprawiedl. z dn. 9 grudnia 1897, dz. u. p. nr. 283, utrzym. częściowo w mocy art. XXVII p. 6 przep. wpraw. k. p. c.).

Rozstrzygnięcie sądowe, orzekające w myśl żądania pozwu, opiewa, iż mąż ma prawo wręczyć a żona obowiązana jest przyjąć list rozwodowy, wystawiony przez męża. Rozwód dokonuje się dopiero z chwilą wręczenia listu rozwodowego żonie (Gl. U. 13159, V. 1787, VII. 2691), która może być do przyjęcia go na audjencji w sądzie zmuszona w drodze egzekucji (Gl. U. V. 1787, O. S. P. VII. 474 z glossą *Allerhanda*; p. także SZ. XI. 99).

III. Skutki prawne rozwiązania małżeństwa.¹⁾

58. W p ł y w r o z w i ą z a n i a m a ł ż e ń s t w a n a o s o b o w e p r a w a i o b o w i ą z k i m a ł ż o n k ó w.²⁾

Wskutek rozwiązania małżeństwa gasną wszelkie skutki prawne małżeństwa w zakresie praw osobowych — a zatem także prawa i obowiązki małżonków — jednak nie z mocą wsteczną, lecz dopiero od chwili rozwiązania. Aż do chwili rozwiązania trwa ważne małżeństwo i wywołuje wszelkie skutki prawne. Tych już powstałych skutków prawnych rozwiązanie małżeństwa nie narusza a udaremnia tylko powstanie nowych oraz przerywa dalsze trwanie praw i obowiązków ciągłych. Wskutek tego pomimo rozwiązania małżeństwa żona zatrzymuje nazwisko męża³⁾ i nie traci obywatelstwa i prawa swojszczyzny, nabytych przez małżeństwo. Pomimo rozwiązania małżeństwa trwają także powstałe wskutek małżeństwa stosunki powinowactwa między małżonkiem jednym a krewnymi małżonka drugiego i naodwrot. Z chwilą rozwiązania małżeństwa zostaje natomiast usunięte wszelkie podporządkowanie żony mężowi a żona pełnoletnia odzyskuje pełną zdolność do działań prawnych, zaś małoletnia wraca pod władzę ojca (§ 175 k. c.) względnie pod władzę ponownie zamianowanego opiekuna (§ 260 k. c.). Z chwilą rozwiązania małżeństwa gasną na przyszłość prawa i obowiązki małżonków, jak obowiązek wierności i powinności małżeńskiej, obowiązek przyzwoitego obchodzenia się z sobą, obowiązek udzielania sobie wzajemnie pomocy, obowiązek wspólnego mieszkania, obowiązek męża zastępowania żony we wszystkich sprawach i t. d. Wreszcie wskutek rozwiązania małżeństwa odzyskują strony zdolność zawarcia małżeństwa nowego. Zdolność ta jest jednak w pew-

¹⁾ *Domański*: Skutki rozwodu osobiste i majątkowe, G. S. W. XXXIX.

²⁾ Por. § 1577 k. c. n., art. 227 pr. o małż., art. 266, 270 k. c. p.

³⁾ P. literaturę, cyt. w t. I. str. 175, uw. 2.

nych kierunkach ograniczona przez istnienie przeszkód katolicyzmu, spowodowania rozwodu, czasu żałoby i t. d. Z powyższego określenia skutków rozwiązania małżeństwa jasne jest, że wyrok w procesie rozwodowym względnie wręczenie listu rozwodowego u żydów ma znaczenie konstytutywne.

59. P o n o w n e p o ł ą c z e n i e s i ę m a ł ż o n k ó w r o z w i e d z i o n y c h.

Jeżeli rozwiedzeni małżonkowie chcą się znowu połączyć, musi być to połączenie uważane jako nowe małżeństwo i musi być zawarte z wszystkimi uroczystościami, jakich ustawa do małżeństwa wymaga (§ 118 k. c.).

OBJAŚNIENIE SKRÓCEN.

- A. B. G. B. = Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch.
Arch. civ. Pr. = Archiv für die civilistische Praxis.
Arch. f. b. R. = Archiv für bürgerliches Recht.
Arch. f. kath. Kirch. R. = Archiv für katholisches Kirchenrecht.
Austr. p. k. = Austrjacka procedura karna.
B. G. B. = Bürgerliches Gesetzbuch.
Can. = kanon (kodeksu kanonicznego).
Czas. Sędz. = Czasopismo Sędziowskie.
Cz. Adw. Pol. Dz. Woj. Zach. = Czasopismo Adwokatów Polskich, Dział Województw Zachodnich.
Cz. P. E. = Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne.
Dekr. kanc. nadw. = Dekret kancelarji nadwornej.
Dekr. nadw. = Dekret nadworny.
Dz. U. Nr. 25, poz. 233 = Dziennik Ustaw Rzp. Pol. Nr. 25, poz. 233.
Dz. u. p. nr. 148 = Austrjacki dziennik ustaw państwa nr. 148.
Dz. u. Rzeszy str. 28 = Dziennik ustaw Rzeszy Niemieckiej str. 28.
Festschrift = Festschrift zur Jahrhundertfeier des A. B. G. B., 1 Juni 1911, Wien 1911.
G. H. = Gerichtshalle.
Gl. U. 15468 = *Glaser-Unger-Walter*: Sammlung von civilrechtlichen Entscheidungen des k. k. obersten Gerichtshofes, alte Folge, Nr. 15468
Gl. U. IX. 3377 = *Glaser-Unger-Walter*: Sammlung von zivilrechtlichen Entscheidungen des k. k. obersten Gerichtshofes, neue Folge, Nr. 3377.
Gł. A. = Głos Adwokatów.
Gł. Pr. = Głos Prawa.
Gł. Sąd. = Głos Sądownictwa.
Grünh. Z. = Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart.
G. S. W. = Gazeta Sądowa Warszawska.
G. Z. = Gerichtszeitung.
Ih. Jb. = Iherings Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechts.
J. B. = Juristische Blätter.
K. c. = Austrjacki kodeks cywilny.
K. c. n. = Kodeks cywilny niemiecki.
K. c. p. = Kodeks cywilny polski (Kodeks cywilny Królestwa Polskiego z 1825 r.).
K. h. = Austrjacki kodeks handlowy.
K. h. fr. = Francuski kodeks handlowy.
K. k. = Austrjacki kodeks karny.
K. N. = Kodeks Napoleona.
Kod. kan. = Kodeks kanoniczny.
K. p. c. = Kodeks postępowania cywilnego (polski).
K. p. k. = Kodeks postępowania karnego (polski).
Ks. Jud. = Księga judykatów (najw. trybunału w Wiedniu).
Kw. pr. cyw. i karn. = Kwartalnik prawa cywilnego i karnego.
L. = Liczby ustępów niniejszej książki.
N. J. = Austrjacka norma jurysdykcyjna.
Not. Z. = Notariatszeitung.
Now. I. II. III. = Nowele do kodeksu cywilnego austrjackiego.
O. = Ostrecht.

- Ord. egz. = Austriacka ordynacja egzekucyjna.
 Ord. konk. = Austriacka ordynacja konkursowa.
 Ord. zaczep. = Austriacka ordynacja zaczepna.
 Ord. ubezwl. = Austriacka ordynacja o ubezwląsnowolnieniu.
 O. S. P. IV. 354 = Orzeczenie, zamieszczone w Orzecznictwie Sądów Polskich, tom IV, nr. 354.
- Pal. = Palestra.
 F. c. = Austriacka procedura cywilna.
 P. c. n. = Niemiecka procedura cywilna.
 P. c. r. = Rosyjska procedura cywilna.
 P. P. A. XLIX = Przegląd Prawa i Administracji imienia Ernesta Tilla (dawniej do 1891 r. Przegląd Sądowy i Administracyjny), rocznik XLIX.
 P. P. A. Nr. 208 ex 1930 = Orzeczenie, zamieszczone w Przeglądzie Prawa i Administracji, w dziale Orzecznictwo, w roczniku 1930 pod nr. 208.
- Pr. gór. = Prawo górnicze (polskie).
 Pr. o małż. = Prawo o małżeństwie z 1836 r.
 Przep. wpraw. k. p. c. = Przepisy wprowadzające kodeks postępowania cywilnego (polski).
 Prz. pol. ustawod. cyw. i krym. = Przegląd polskiego ustawodawstwa cywilnego i kryminalnego.
- Prz. Sąd. = Przegląd Sądowy.
 Rep. orz. = Repertorium orzeczeń (najw. trybunału w Wiedniu).
 Rozp. Prez. = Rozporządzenie Prezydenta Rzp.
 R. P. E. = Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny.
 SZ. VII. 308 = Orzeczenie najw. trybunału w Wiedniu (pochodzące z czasu po 1 listopada 1918), zamieszczone w zbiorze: Entscheidungen des österr. Obersten Gerichtshofes in Zivil- und Justizverwaltungssachen, veröffentlicht von seinen Mitgliedern, tom VII, nr. 308.
- Th. P. S. III. T. V. = Themis Polska, serja III, tom V.
 Ustawa wpraw. k. c. n. = Ustawa wprowadzająca kodeks cywilny niemiecki.
 Ustawa wpraw. k. h. = Ustawa wprowadzająca austriacki kodeks handlowy.
 Ustawa wpraw. N. J. = Ustawa wprowadzająca austriacką normę jurysdykcyjną.
- Ustawa wpraw. p. c. = Ustawa wprowadzająca austriacką procedurę cywilną.
 Wojsk. p. k. = Wojskowa procedura karna.
 Z. Bl. = Zentralblatt für die juristische Praxis.
 Zb. u. p. t. 30, nr. 208. = Austriacki zbiór ustaw politycznych, tom 30, nr. 208.
 Zb. u. s. nr. 69 = Austriacki zbiór ustaw sądowych nr. 69.
 Zb. ustaw i rozp. b. rządu ros. nr. 113, poz. 998 = Zbiór ustaw i rozporządzeń b. rządu rosyjskiego nr. 113, poz. 998.
- Z. f. O. = Zeitschrift für Ostrecht.
 Z. f. o. R. = Zeitschrift für osteuropäisches Recht.

SPIS RZECZY.

Rozdział I. Charakterystyka ogólna.

	Str
1. Pierwiastek prawno-publiczny w prawie małżeńskim	1
2. Pierwiastek uczuciowy w prawie małżeńskim	3
3. Pierwiastek religijny w prawie małżeńskim	4
4. Uwzględnienie tkwiącego w prawie małżeńskim pierwiastka religijnego przez przepisy prawne, obow. w b. dzieln. austr.	4

Rozdział II. Zaręczyny.

5. Pojęcie	6
6. Skutki zerwania zaręczyn	7
7. Skutki niedojścia małżeństwa do skutku	8

Rozdział III. Zawarcie małżeństwa.

I. Przeszkody zawarcia małżeństwa.

8. Pojęcie. Podziały	10
9. Wiek	12
10. Inne przyczyny, ograniczające zdolność osobistą stron	14
11. Zezwolenie władz przełożonych	15
12. Niemoc płciowa	16
13. Przeszkoda węzła małżeńskiego	17
14. Przeszkoda katolicyzmu	19
15. Czas oczekiwania	20
16. Wyższe święcenia, śluby zakonne	20
17. Różność religji	21
18. Pokrewieństwo	21
19. Powinowactwo	22
20. Cudzołóstwo	22
21. Spowodowanie rozwodu	23
22. Zabicie małżonka	23

II. Forma zawarcia małżeństwa.

23. Wiadomości ogólne	23
A. Zapowiedzi.	
24. Pojęcie, właściwość władz, sposób i miejsce ogłaszania	24
25. Uwolnienie od zapowiedzi	26
26. Skutki braku zapowiedzi	27
27. O dyspenzie	27
B. Uroczyste oświadczenie woli.	
28. Formalności wstępne	27
29. O uroczystem oświadczeniu woli w ogólności	28
30. Przymus	29
31. Porwanie	30
32. Błąd	30
33. Forma oświadczenia woli	31
34. O księgach ślubów	34

III.	Nieważność małżeństwa.	Str
35.	Podział. Dochodzenie nieważności małżeństwa	35
36.	Konwalidacja nieważnego małżeństwa	39
37.	Przypadki, w których konwalidacja jest niemożliwa	40
38.	Pojęcie nieważności. Małżeństwo nieistniejące	40
39.	Postępowanie	42
40.	Orzeczenie sądowe, jego treść i znaczenie	44

Rozdział IV. Skutki prawne małżeństwa.

41.	Małżeństwo, jako nierozzerwalna wspólność	46
	I. Prawa i obowiązki małżonków.	
42.	Źródła praw i obowiązków małżonków	48
43.	Treść i rozmiar praw i obowiązków małżonków	49
	II. Osłabienie skutków prawnych małżeństwa przez rozdział od stołu i łoża.	
44.	W ogólności	51
	A. <i>Rozdział zgodny.</i>	
45.	Wniosek stron i próby ugodowe	52
46.	Dozwolenie rozdziału	53
	B. <i>Rozdział na żądanie jednej ze stron.</i>	
47.	Przyczyny, uzasadniające żądanie rozdziału	53
48.	Postępowanie i orzeczenie sądowe	55
	C. <i>Skutki rozdziału.</i>	
49.	Zniesienie wspólności, osłabienie praw i obowiązków małżonków	56
50.	Ponowne połączenie się małżonków	57

Rozdział V. Rozwiązanie małżeństwa.

51.	W ogólności	58
52.	I. Rozwiązanie małżeństwa przez śmierć jednego z małżonków	59
	II. O rozwodzie.	
53.	Zakres mocy obowiązującej poszczególnych przepisów o rozwodzie	60
	A. <i>Rozwód u chrześcijan akatolików i osób, nienależących do żadnego prawnie uznanego wyznania.</i>	
54.	Przyczyny, uzasadniające żądanie rozwodu	62
55.	Postępowanie i orzeczenie sądowe	63
	B. <i>Rozwód u żydów.</i>	
56.	Rozwód zgodny	64
57.	Rozwód wbrew woli żony	65
	III. Skutki prawne rozwiązania małżeństwa.	
58.	Wpływ rozwiązania małżeństwa na prawa i obowiązki małżonków	66
59.	Ponowne połączenie się małżonków rozwiedzionych	67
	Objaśnienie skrótów	68
	Spis rzeczy	70

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA

KUL

128112 II